

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

**НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
НАЦИОНАЛЕН ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ**

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ 2024

Скопје, 2025

Наслов: Годишен извештај 2024

Titulli: Raporti vjetor 2024

Title: Annual report 2024

Издавач: Народен правобранител на Република Северна Македонија

Editor: Avokati i popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut

Publisher: Ombudsman of the Republic of North Macedonia

Автор: Насер Зибири, д-р Славица Димитриевска, м-р Александар Тренкоски, м-р Бардхил Лимани

Autori/: Naser Ziberi, D.r. Slavica Dimitrievska, M.r. Aleksandar Trenkoski, M.r. Bardhyl Limani

Autor: Naser Ziberi, Slavica Dimitrievska, Aleksandar Trenkoski, Bardhyl Limani

Уредник: Насер Зибири

Këshilli redaktues: Naser Ziberi

Redaktor: Naser Ziberi

Јазична контрола: Тања Трајковска

Përkthyes dhe redaktore gjuhësore: Përkthim nga gjuha maqedonase në gjuhën shqipe: Sebahate Sali, Ardian Iseni, Shkelkim Rijani dhe Kimete Kameri.

Translation: Translation from Macedonian to English: DTPU „Moment mal“ DOOEL

Графички дизајн: Кети Стефкова

Disenji grafik: Keti Stefkova

Graphic design: Keti Stefkova

Тираж/ Tirazhi/ Circulation: 100

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

351.941(497.7)"2024"(047)

ГОДИШЕН извештај : 2024 / [автор Насер Зибири ... и др. ; [përkthim nga gjuha maqedonase në gjuhën shqipe Sebahate Sali... и др.]. - Скопје : Народен правобранител на Република Северна Македонија = Avokati i Popullit i Republikës e Maqedonisë së Veriut = Ombudsman of the Republic of North Macedonia, 2025. - 150 стр. : илустр. ; 21 см

Текст на мак., алб. и англ. јазик. - На стр. 2: Raporti vjetor 2024 ; Annual report 2024. - Фусноти кон текстот. - Други автори: Славица Димитриевска, Александар Тренкоски, Бардхил Лимани. - Други преведувачи: Ardian Iseni, Shkelkim Rijani dhe Kimete Kameri. - Содржина: Raporti vjetor : 2024 ; Annual report : 2024

ISBN 978-608-5091-01-0

1. Зибири, Насер [автор] 2. Димитриевска, Славица [автор] 3. Тренкоски, Александар [автор] 4. Лимани, Бардхил [автор]

а) Народен правобранител -- Македонија -- 2024 -- Извештаи

COBISS.MK-ID 66281221

СОДРЖИНА

1

**НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ – НАЦИОНАЛЕН
ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ**

9

2

**АКТИВНОСТИ И РЕАЛИЗИРАНИ ПРЕВЕНТИВНИ
ПОСЕТИ ВО 2024 ГОДИНА**

13

3

КАЗНЕНО - ПОПРАВНИ УСТАНОВИ

15

- 3.1 Казнено – поправна установа казнено поправен дом
Идризово 15
- 3.2 Казнено-поправна установа Затвор Гевгелија 20
- 3.3 Прекубројност и општи состојби во казнено-поправните
установи 26
- 3.4 Степен на спроведување на препораките на Националниот
превентивен механизам 27

4

ПОЛИЦИСКИ СТАНИЦИ ОД ОПШТА НАДЛЕЖНОСТ

29

- 4.1 Ноќни посети - ПС ОН Ѓорче Петров, ПС ОН гази Баба и ПС
ОН Центар 36
- 4.2 Заклучоци и препораки 36

5

ЗАДРЖУВАЊЕ И СМЕСТУВАЊЕ НА МИГРАНТИ/СТРАНЦИ И БАРАТЕЛИ НА АЗИЛ

39

5.1 Заклучоци и препораки

48

Анекс 1 - Надворешни соработници на Националниот превентивен механизам

51

Кратенки

АРМ	Армија на Република Северна Македонија
ВПД	Воспитно поправен дом
ЈО	Јавен обвинител
КПУ	Казнено - поправна установа
КПД	Казнено - поправен дом
МВР	Министерство за внатрешни работи
МП	Министерство за правда
НП	Народен правобранител
НПМ	Национален превентивен механизам
НП-НПМ	Народен правобранител како Национален превентивен механизам
ОЈО	Основно јавно обвинителство
ОПКМСР	Одделението за прекуграничен криминал, миграции, странци и реадмисија
ПТЦ	Привремен транзитен центар
РСМ	Република Северна Македонија
СВР	Сектор за внатрешни работи
УИС	Управа за извршување на санкциите
УНХЦР	Канцеларијата на Високиот комесаријат за бегалци

Почитувани,

Националниот превентивен механизам чијшто мандат се темели на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово нечовечко или понижувачко постапување или казнување¹, и во изминатата година активно ги следеше состојбите во местата на лишување од слобода.

Па така, во текот на 2024 година Тимот спроведе вкупно 17 ненајавени посети, и тоа на полициски станици, казнено-поправни установи, како и центри каде што се сместуваат мигранти, странци и баратели на азил.

За жал, и оваа година мора да констатираме дека состојбите на терен и детектираните проблеми со кои се соочуваат лицата лишени од слобода, и понатаму претставуваат вистински предизвик за државата заради што препораките што овој Механизам веќе години наназад ги дава на надлежните органи и тела, и понатаму се повторуваат.

Имено, и понатаму државата се соочува со несоодветни сместувачки капацитети во затворите што води кон пренатрупаност, ненавремена здравствена заштита, недоволна кадровска екипираност, но и ангажирање на непрофесионален и нестручен кадар, непочитување на европските правила и националната регулатива при именување на раководниот кадар на пенитенцијарните установи, необезбедување на редовен образовен процес за секое осудено лице и за секое дете упатено на издржување казна затвор или воспитно-поправна мерка, недоволен број на униформирани полициски службеници во полициските станици, нередовни обуки за полициските службеници, непостоење простории за разговор со деца во полициските станици и низа други констатации.

Во оваа пригода мора повторно да се истакне дека и понатаму Механизмот ја води битката за одржлив и стабилен раст и развој, односно целосна финансиска и кадровска независност и екипираност. Со други зборови, државата мора да обезбеди доволно кадровски и финансиски ресурси со цел доследно, навремено и ефикасно спроведување на сите надлежности што Националниот превентивен механизам ги има согласно погоре споменатиот Факултативен протокол.

Народен правобранител

Naser Ziberi

¹ Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување на ОН (Службен весник на 165/2008 од 30.12.2008 година), достапно на <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Пристапено на: 20.03.2024 година)

НАРОДНИОТ ПРАВОБРАНИТЕЛ- НАЦИОНАЛЕН ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ

Со усвојувањето на Законот за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување², Собранието на Република Македонија на 30 декември 2008 година го назначи Народниот правобранител да дејствува како Национален превентивен механизам.

По спроведување на измените на Законот за народниот правобранител во 2009 година, во рамките на Народниот правобранител е формирана посебна организациска единица - Национален превентивен механизам (НПМ) чија основна задача е превенција од тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување. Своите надлежности НПМ тимот почна да ги спроведува во 2011 година преку редовно испитување на постапувањето кон лицата лишени од слобода. Од спроведените посети се упатуваат препораки до релевантните органи, а кога е потребно се поднесуваат и предлози и согледувања во врска со постоечкото или нацрт - законодавство.

Иако Правилникот за изменување и дополнување на Правилникот за систематизација на работните места во Стручната служба, Тимот на Националниот превентивен механизам, Посебните одделенија и Канцелариите на Народниот правобранител³, предвидува пет

² Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 165/2008) Достапно на: <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Пристапено на: 22.02.2024 година)

³ Правилник за изменување и дополнување на Правилникот за систематизација на работните места во Стручната служба, Тимот на Националниот превентивен механизам, Посебните одделенија и Канцелариите на Народниот правобранител („Службен весник на РСМ бр.) Достапно на: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Pravilnici%20na%20NP/Izmeni%20i%20dopolnuvanje%20na%20P%20za%20sistematizacija-05.04.2022.pdf> (Пристапено на: 22.02.2024 година)

работни позиции во НПМ тимот, и тоа двајца државни советници, двајца советници и еден соработник, кадровската пополнетост и понатаму останува иста, еден државен советник како раководител на тимот, еден советник за превенција на тортура и еден соработник. **Уште еднаш нагласуваме дека ваквата поставеност и пополнетост на НПМ тимот е недоволна за ефикасно, темелно и пред сè навремено спроведување на сите надлежности кои извираат од мандатот на овој механизам.**

Кадровските предизвици на НПМ тимот се дотолку поголеми доколку се има предвид дека и понатаму опстојува проблемот со ангажирањето надворешни соработници од различни профили кои обезбедуваат мултидисциплинарен пристап при спроведувањето превентивни посети. Тимот е упатен на распишување јавна набавка за ангажирање на надворешни соработници преку електронскиот систем на Бирото за јавни набавки, односно објавување тендерска постапка преку која би се ангажирале надворешните соработници. Во текот на извештајната година, идентично како и во претходната година, ваква јавна набавка не беше реализирана, со што и во голема мера беше оневозможен пристапот до соодветна експертиза од надворешни соработници за време на посетите. **Следствено, уште еднаш сакаме да нагласиме дека ваквиот начин на ангажирање надворешни соработници преку јавна набавка, односно тендер не соодветствува со природата на мандатот што овој механизам го има.**

И во изминатата година, НП-НПМ ја продолжи соработката со Канцеларијата на Високиот комесаријат за бегалци во Скопје (УНХЦР), која преку Македонското здружение на млади правници⁴ го поддржува Тимот со обезбедување надворешни соработници за потребите на теренските посети на места на лишување од слобода на мигранти, странци и баратели на азил. Собраните податоци и информации од ваквите посети резултираа во подготовка на анализа за менталното здравје и психосоцијалните потреби на лицата во движење.

За реализација на планираните активности во 2024 година, на НП-НПМ му беа официјално одобрени 200.000,00 денари, средства што подоцна во годината со ребаланс на буџетот, беа дополнително намалени на 160.000,00 денари.

Заради ваквата финансиска состојба, Народниот правобранител и понатаму останува на ставот дека за остварување на надлежностите на НПМ потребни се дополнителни кадровски, материјални и финансиски средства кои ќе бидат обезбедени од Буџетот на државата, со што би се исклучила, односно намалила потребата од донации или нецелосно спроведување на надлежностите што извираат од мандатот на ова тело.

Имајќи предвид дека обезбедувањето на доволно ресурси за непречно функционирање е еден од предизвиците со коишто НП-НПМ се соочува повеќе години наназад, **и во овој Извештај е неопходно повторно да се истакне обврската на државата што произлегува од ратификацијата на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура каде што е јасно истакнато дека:**

⁴ Македонското здружение на млади правници беше одговорно за реализација на буџетот доделен на НП-НПМ.

„Државите пристапнички преземаат обврска да ги стават на располагање потребните ресурси за функционирање на националните превентивни механизми.“⁵

Во оваа пригода би сакале да ја повториме и препораката дадена од Поткомитетот за превенција на тортура на Обединетите Нации при нивната посета на земјата во 2017 година, кога во однос на кадровската пополнетост, како и независност на НПМ тимот, Поткомитетот препорача:

„Поткомитетот препорачува Националниот превентивен механизам директно да се консултира со властите на државата - членка за јасно идентификување на природата и обемот на своите потреби, вклучително и заради обезбедување контрола над својата кадровска пополнетост“⁶.

⁵ Чл.18 т.3 од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид на сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување

⁶ Visit to the former Yugoslav Republic of Macedonia undertaken from 23 to 29 April 2017: observations and recommendations addressed to the national preventive mechanism, Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Достапно на: <https://atlas-of-torture.org/en/entity/uyf8xx87py?page=1> (пристапено на: 25.02.2025 година)

2

АКТИВНОСТИ И РЕАЛИЗИРАНИ ПРЕВЕНТИВНИ ПОСЕТИ ВО 2024 ГОДИНА

Во 2024 година тимот на НПМ спроведе вкупно 17 ненајавени посети, од кои: 9 посети во полициски станици од општа надлежност, 4 во казнено-поправни установи, од кои три посети во КПУ-КПД Идризово и една посета на КПУ Затвор Гевгелија, како и 4 посети во центрите каде што се сместуваат и задржуваат мигранти, односно странци и баратели на азил.

Поголем дел од спроведените превентивни посети беа реализирани само од тимот на НПМ. За мал број посети (местата за задржување на мигранти, странци и баратели на азил) тимот ангажираше надворешни соработници (клинички психолог и психијатар), обезбедени преку Македонското здружение на млади правници, а во рамки на проектот со УНХЦР наменет за поддршка на НПМ во однос на местата на задржување мигранти, странци и баратели на азил.

Методологијата на работа во однос на реализација на посетите е резултат на долгогодишното искуство на тимот, но и прифаќање на најдобрите практики од сродните тела во регионот, учеството на меѓународни настани, како и врз основа на препораките на релевантните меѓународни организации и тела, а пред сè на Поткомитетот за превенција на тортура при ООН.

На **меѓународен план** тимот на НПМ и во 2024 година беше активен и учествуваше на повеќе конференции и работилници, но пред сè на оние за чие учество трошоците ги покриваше самиот организатор.

Во овој дел е пригодно да се спомене дека во 2024 година, НПМ на Република Северна Македонија беше посетен од НПМ на Република Словенија. Во рамки на студиската посета на словенечкиот НПМ тим, се одржаа состаноци заради размена на искуства, информации и методологии на спроведување превентивни посети, а беа посетени и Воспитно-поправниот дом Тетово, како и Психијатриската болница Негорци.

Од средбите пак, кои редовно се организираат, а на кои НПМ тимот учествува со свои претставници, беше состанокот во рамките на НПМ мрежата на Југоисточна Европа којшто се одржа во Виена, Австрија. Имено, претседавач со Мрежата за 2024 година требаше да биде Република Бугарија и бугарскиот НПМ. Сепак, заради недоволно финансиски средства, како и промена на раководството во бугарската омбудсман институција, претседателството беше повлечено, по што Австрискиот Омбудсман Борд презеде обврска да организира еден состанок, со што се обезбеди континуитет на работењето на Мрежата.

Во рамки на проектот „Владеење на правото во РС Македонија“ во којшто Канцеларијата на Народен правобранител учествува веќе втора година по ред, НП-НПМ со поддршка на проектниот тим организираше еднодневна работилница за сменоводителите на подрачјето на СВР Скопје. Работилницата го обработи прашањето за идентификување и документирање знаци на тортура, како и остварување и обезбедување на правото на лекар за задржаните лица во полициски станици. Како експерти беа ангажирани д-р Ѓорѓе Алемпијевиќ од Република Србија и националниот експерт, д-р Жаклина Просароска. Во текот на 2025 година ваков тип на работилници се планира да се одржат и за останатите СВР подрачја во Македонија.

Со оглед на сè горе кажано, а во насока на спроведување на упатените препораки од претходниот Годишен извештај за 2023 г., како и препораките што ќе следат подолу во текстот, не може, а да не се истакнат предизвиците со кои се соочува тимот на НПМ. Имено, **уште еднаш нагласуваме дека Националниот превентивен механизам има ограничени, односно недоволни кадровски и финансиски можности за целосно, ефективно и ефикасно спроведување на својот мандат утврден согласно потпишан и ратификуван меѓународен акт⁷. Токму затоа, државата треба доследно да ги спроведува обврските коишто произлегуваат од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура⁸ и согласно истите да обезбеди доволно ресурси за ефикасно спроведување на мандатот на Националниот превентивен механизам.**

⁷ Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување ОПКАТ („Службен весник на РМ“ бр. 165/2008 од 30.12.2008 година)

⁸ Ibid

3

КАЗНЕНО - ПОПРАВНИ И ВОСПИТНО - ПОПРАВНИ УСТАНОВИ

Постапувањето со притворените и осудени лица во казнено-поправните установи, како и проценката за степенот на ризик од тортура и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување, и во минатата 2024 година беше во фокусот на НП-НПМ. Со своите скромни капацитети, НП-НПМ спроведе вкупно 4 посети од кои три на КПУ-КПД Идризово, и една на КПУ Затвор Гевгелија.

3.1 КАЗНЕНО – ПОПРАВНА УСТАНОВА КАЗНЕНО – ПОПРАВЕН ДОМ ИДРИЗОВО

КПУ-КПД Идризово минатата година беше во фокусот на Националниот превентивен механизам заради што беше посетен во три наврати.

Првата посета беше спроведена за да се испита состојбата и постапувањето кон лицата осудени за акти на тероризам и други форми на радикализам, како и оние осудени лица коишто се идентификувани како насилни екстремисти.

За таа цел тимот оствари разговори со вработени во Секторот за ресоцијализација, со цел констатирање на актуелната состојба и програмите што се спроведуваат за дерадикализација на овие лица, и нивна реинтеграција во општеството по напуштање на пенитенцијарната установа.

Од разговорите се добија информации дека сите осудени лица, без разлика под која подгрупа се подведуваат (како во конкретниот случај т.н. радикализирани), се третираат на ист начин и уживаат еднакви права. Условите за работа се мошне тешки имајќи предвид

дека на еден воспитувач му се доделени и до 120 осудени лица. Дополнителен фактор за ваквата состојба е и колективното сместување, економските аспекти меѓу затворениците, недостатокот на кадар на установата, но и личната безбедност на затворската служба.

Од аспект на обуки, радикализацијата како тема е веќе дел од почетните обуки на новопримените затворски службеници со цел нејзино рано препознавање и превенирање. Од формирањето на Националниот комитет за спречување на насилан екстремизам и борба против тероризмот во 2017 година, усвоени се Национални стратегии за борба против тероризмот и за спречување на насилан екстремизам со опсег 2018-2022 година, како и последните две усвоени стратегии во мај 2023 година, со опсег 2023-2027 година. Оттука, релевантните чинители, вкупно 22 институции на РС. Македонија, редовно одржуваат средби и дискутираат активности по овие прашања.

Во оваа насока, КПД Идризово има оформено мултидисциплинарен тим за оваа намена којшто има изработено скрининг алатка со цел препознавање на радикализацијата. Ваквиот скрининг по правило би требало да се работи во Приемното одделение каде стручниот тим уште при прием на новопримено осудено лице би требало да изврши проценка на лицето. За жал, ваквата проценка не се работи. Конкретно за оваа проблематика изготвени се и Стандардни оперативни процедури (СОП), но ни ова не е во функција заради повеќе фактори, страв меѓу вработените и несигурност, а од друга страна недостаток на интерес кај засегнатите лица бидејќи секое вклучување во програма од ваков вид треба да е на доброволна основа.

Оттука, иако на „хартија“ постојат повеќе можности со цел рана превенција и спречување на радикализам⁹, сепак во пракса состојбата е поразлична. Па така, од информациите добиени во текот на посетата, на програмата за реинтеграција на радикализирани лица пред отпуст (6 месеци до 1 година пред завршување на казната), досега учествувало само едно лице, на кое по напуштање на казнено-поправната установа му се губи трагот и не постојат повратни информации колку е интегриран во средината по излегувањето од затвор.

Втората посета на оваа казнено-поправна установа се реализираше за да се оствари разговор со директорот на установата по однос на добиените информации за можно ставање во функција и сместување на осудени лица во т.н. петто крило во зградата на затвореното одделение, коешто беше затворено по препорака на Европскиот комитет за превенција на тортура (КПТ) поради несоодветните услови за сместување.

На денот на посетата во установата имаше вкупно 1190 осудени лица, од коишто скоро половина беа сместени во т.н. стара зграда и објектот „амбуланта“. Прекубројноста беше особено застапена во четвртото крило од затвореното одделение, како и во амбулантното одделение. Дополнително ситуацијата ја усложнуваше и недостигот од персонал одговорен за безбедноста на осудените лица, како и за одржување на редот и дисциплината. Од

⁹ Од формирањето на Националниот комитет за спречување на насилан екстремизам и борба против тероризмот во 2017 година, усвоени се Национални стратегии за борба против тероризмот и за спречување на насилан екстремизам со опсег 2018-2022 и последните две усвоени стратегии во мај 2023 со опсег 2023-2027 година. Оттука, релевантните чинители, вкупно 22 институции на РС Македонија, редовно одржуваат средби и дискутираат активности по овие прашања. Во оваа насока, КПД Идризово има оформено мултидисциплинарен тим за оваа намена кој има изработено скрининг алатка со цел препознавање на радикализацијата.

увид во списокот за бројната состојба на осудени лица, како и од дневниот распоред на затворската полиција се констатираше дека еден затворски полицаец е одговорен за надзор на цели крила и одделенија каде што се сместени над 150, па и 200 осудени лица.

Бројот на вработени во установата постојано варира, а приливот на нововработени е скоро пропорционален со одливот (било да е поради исполнување старосна пензија, откази или сл.), поради што и беше истакнато дека скоро и да нема никаков ефект од бројот на нововработени. Дополнително беше истакната и недоволната стручност на скоро половина од нововработените.

Со оглед на ваквите околности, директорот на установата ги потврди најавите за отворање на т.н. петто крило. Повторното сместување на осудени лица во петтото крило е наметнато од несоодветните услови и огромната прекубројноста во амбулантното одделение.

Што се одесува до проектот за изградба на нови сместувачки капацитети во рамки на КПД Идризово, поточно за изградба на нови објекти за затвореното одделение, беше истакнато дека од страна на КПД Идризово се преземени неопходните мерки што биле поставени како услови за продолжување кон втората фаза од реализација на проектот (реновирање на сместувачките капацитети во отворено и полуотворено одделение и обезбедување на услови за нивно оддржување). Последователните активности за реализација на проектот за изградба на нови сместувачки капацитети се во надлежност на Управата за извршување на санкции, којашто треба да ги обезбеди неопходните дозволи за градба и да известува за процесот до кредиторот.

Втората посета на НПМ тимот не нотираше ниту подобрувања во делот на здравствената заштита, во смисла на анагажирање дополнителен кадар. И понатаму во попладневните часови и за време на викендите се повикуваа екипи на итната медицинска помош.

Возниот парк на установата е застарен и недоволен за целосно да одговори на потребите за транспорт на осудените лица, а во делот на униформите за затворската полиција беше наведено дека се прават напори да се обезбедат со донација на ЕСМ.

Набавка на нова опрема и вооружување за затворската полиција е надлежност на Управата за извршување на санкциите, но при посетата не се добија точни податоци кога последен пат е направена обнова, ниту пак дали се планира нешто во блиска иднина, поради што и беше напоменато дека е стапено во контакт со Министерството за внатрешни работи за да се испита евентуална можност да се набават нови средства за врзување оттаму.

Во делот на потребата од формирање на тимови за затворско разузнавање, беше истакната практичната неможност за итна имплементација на законските одредби, од причина што во внатрашната систематизација и организација на работните места во установата, нема воопшто систематизирани места како аналитичари. Со оглед на ова, во комуникација со Управата за извршување на санкциите се разгледуваат опции за надминување на ваквите предизвици поврзани со имплементација на најновите законски измени.

Корупцијата како појава е присутна во установата, а беа добиени наводи и за случаи каде што било констатирано инволвираност на службени лица од АРМ и затворска полиција во вакви активности (најчесто поврзани со внесување и доставување до осудените лица на недозволен предмет-мобилни телефони).

Безбедноста и сигурноста на службените лица вработени во установата претставува голем предизвик. Вработените се оставени без заштита, па токму заради личната безбедност голем број вработени даваат откази.

Имајќи го предвид сето погоре наведено ризикот од тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување останува и понатаму многу висок во оваа установа.

Последователно на оваа посета, по официјалното отворање на т.н. петто крило, беше спроведена наменска посета со цел да се испитаат условите во реновираното крило. Од извршениот непосреден увид во материјалните услови беше констатирано дека осудените лица се сместени во вкупно 7 простории, од кои во првата просторија (55m²) беа сместени 17 лица, во втората (47m²) – 13, во третата (43m²) -13, во четвртата (59m²) -17, во петата (43m²) - 12, во шестата (47m²) – 6 и во седмата (56m²) – 14 осудени лица.¹⁰ За сите осудени лица во ова одделение има заеднички тоалет и заеднички бањи.

Иако се за поздравување напорите на затворските власти да се „мрдне од мртва точка“ и да се направи нешто за подобрување на сместувачките капацитети на осудените лица, тоа, имено, го истакнаа и осудените лица за време на посетата, сепак НПМ е на мислење дека начинот на ваквиот тип сместување на осудени лица (во спални со големи сместувачки капацитети) носи огромни предизвици, коишто се истакнати од Европскиот комитет за превенција на тортура (КПТ), но и од наша страна во нашите претходни извештаи.

Имено, спалните соби со голем капацитет неизбежно имплицираат недостаток на приватност за затворениците во нивниот секојдневен живот. Покрај тоа, ризикот од заплашување и насилство е висок. Ваквите сместувачки аранжмани се склони да го поттикнат развојот на субкултурите на престапниците и да го олеснат одржувањето на кохезијата на криминалните организации. Тие, исто така, можат да ја направат соодветната контрола на персоналот исклучително тешка, ако не и невозможна; поконкретно, во случај на нарушувања во затворот, надворешните интервенции кои вклучуваат употреба на значителна сила е тешко да се избегнат. Со таквото сместување, соодветното распоредување на поединечни затвореници, врз основа на ризикот од случај до случај и проценката на потребите, исто така станува речиси невозможна вежба. Сите овие проблеми се влошуваат кога бројките што се чуваат го надминуваат разумното ниво на искористеност; понатаму, во таква ситуација прекумерното оптоварување на комуналните објекти како што се мијалниците или тоалетите и недоволната вентилација за толку многу лица честопати доведува до непристојни услови¹¹.

Во оваа смисла, во однос на материјалните услови сметаме дека преземените активности за отворање на петтото крило, во никој случај не смее да влијаат на веќе зацртаните цели коишто мора да бидат приоритет, а тоа е продолжување на втората фаза од реконструкцијата на КПД Идризово, во рамки на којашто е предвидено изградба на приемна и затворска здравствена единица со капацитет

¹⁰ На денот на посетата измерената температура беше 26,8 степени целзиусови, додека релативната влажност беше 45%

¹¹ Констатации изнесени во 11. Општ извештај (CPT/Inf(2001)7 16) содржан во македонската верзија на „Стандардите на КПТ – Најважни делови од Општите извештаи на КПТ“, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev.2013

од по 74 места, затворен режим на затворен оддел со капацитет од 280 места и специјален режим со капацитет од 68 места, како и патеки и капацитети за вежбање на отворено.

Третата посета на КПУ-КПД Идризово беше тематска и се реализираше два дена. Целта беше да се остварат разговори со затворската полиција и да се процени кои се предизвиците со кои вработените се соочуваат. Па така, на доброволна основа беше разговарано со поголем број службени лица вработени во Установата.

Фундаментот на еден хуман затворски систем е во добро селектираниот и обучен затворски персонал кој ќе знае и умее кога и на кој начин да заземе соодветен став во односите со осудениците, но и својата работа да ја сфаќа како професија, а не обична служба. Градењето на позитивни односи со осуденичката популација е клучот на професијата затворски службеник.

Воспоставувањето на позитивни односи персонал-осудени лица во голема мерка зависи и од постоењето на адекватен број на персонал присутен во секое време во затворските простории, како и во местата што осудените лица ги користат за слободни активности.

Треба да се нагласи дека онаму каде што пополнетоста со персонал е неадекватна, лесно може да се појави потреба од прекувремена работа со цел да се одржи основното ниво на безбедност и режим во установата. Ваквата состојба придонесува кон високо ниво на притисок кај персоналот и негово прерано губење волја за работа, што е состојба која веројатно ќе ги влоши тензиите својствени за секоја затворска средина¹².

Општа забелешка што произлезе од спроведените разговори во текот на двата дена е дека условите во кои работи затворската полиција се под минималниот стандард за работа за ваков тип установи. Ваквите забелешки се особено критични кога станува збор за затвореното одделение (мажи). Имено, бројноста на затворската полиција е исклучително ниска што впрочем се потврдува и со сè уште важечката кризна состојба и долготрајното присуство (повеќе од една година), на претставници на Министерството за внатрешни работи и Армијата на РС. Македонија.

Иако во 2023 година бил направен обид за вработување на нов кадар, сепак лошите услови за работа се одлучувачкиот фактор за високиот степен на одлив на вработени, па бројката на новопримени само привидно ги пополнила упразнетите места. Со други зборови, 70 лица биле примени во служба, а 40 заминале.

Заради сликовит приказ на бројноста со затворска полиција, на првиот ден од посетата, 24 септември 2024 година, КПУ-КПД Идризово броеше 255 вработени меѓу кои и вработените во Отвореното одделение во Велес, како и лицата на испомош во Кумановскиот затвор (околу 20 лица). Имајќи ја предвид бројноста на затворската популација само во оваа пенитенцијарна установа која најчесто се движи помеѓу 1100 и 1200 осуденици, математиката е повеќе од јасна.

¹² Европски комитет за спречување на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ), Совет на Европа, Новини во однос на стандардите на КПТ во врска со затворите, Извадок од 11-от Општ извештај на КПТ, објавен во 2001 година, Достапен на: <https://rm.coe.int/16806cd242> (пристапено на: 30.09.2024 година)

Покрај лошите материјални услови, сериозни забелешки беа искажани и во однос на меѓучовечките односи, односно висок степен на недоверба меѓу колегите, подметнувања, недоверба меѓу вработените од различни етнички заедници.

Затворската полиција се пожали и на притисоци од партиска (политичка) природа и тоа особено нагласени во претходните две до три години. Дополнителни притисоци на кои се пожалија вработените се како од високо прифилитраните осуденици, така и од „привилигирани“ колеги. Вработените изразија загриженост, па дури и страв по својата лична безбедност, од осудениците во затвореното одделение. „Тортура“ термин што неколкумина го споменаа опишувајќи што трпат на работа. „Ние сме под осудените“, „Оставени сме без мајка и татко“, ова е дел од сликовитото објаснување на вработените со кои НПМ тимот разговараше. Непочитувањето кон нив е толку големо што еден од лицата со кои се разговараше кажа „ние сме амали на осудениците“, „не плукаат“ кажа втор вработен, или „не нè рачунаат за луѓе“, коментар на трет затворски полицаец.

За угледот придонесува и немањето соодветна униформа. Имено, затворските полицајци не можеа да се сетат кога последен пат добиле нова униформа или опрема. Секој се снаоѓа како знае и умее, ова се однесува и на оние новопримените во 2023 година.

Освен почетните обуки во времетраење од две недели за оние новопримени на служба, затворската полиција нема континуирани обуки.

Интересно да се истакне е дека разочарувањето кај вработените се однесува и околу степенот на подготвеност, заинтересираност и мотивација кај нововработените од 2023 година. Дobar дел од нив се навозраст од 30 години и повеќе, старосно доба кое е превисоко за затворски полицаец почетник.

Од разговорите слободно може да се констатира апатија и разочараност, незадоволство, како и висок степен на анксиозност и прегореност. Мала надеж дава тоа што поголем дел од вработените со кои се разговараше, истакнаа дека во последните неколку месеци се случуваат мали промени на подобро, но дека состојбите се толку лоши што за вистински промени потребни се тектонски интервенции, односно изградба на нов затвор со ќелијски систем, но и тргање на политиката подалеку од затворот.

3.2 КАЗНЕНО-ПОПРАВНА УСТАНОВА ЗАТВОР ГЕВГЕЛИЈА

Кадровската екипираност во КПУ Затвор Гевгелија е налик на скоро сите пенитенцијарни установи во земјата. Имено, за време на посетата во 2024 година, тимот на НПМ нотираше дека ситуацијата со кадровската екипираност е суштински непроменета во однос на претходно спроведената посета во 2018 година, и дека тогаш дадената препорака за доекипирање и пополнување на работните места согласно систематизацијата, не е спроведена.

Тековниот број на вработени во Затворот е 28 лица, од кои 18 во затворската полиција, 2 во секторот за ресоцијализација и 8 во администрација. Следствено, бројот на вработени е скоро двојно помал од предвиденото со систематизацијата, односно 48 лица.

Недоволниот број на вработени упатува на потребата од прекувремено ангажирање на припадниците на затворската полиција (особено при потребата за вршење спроводи на притворените лица), а сериозен предизвик сè уште претставува и фактот што затворската полиција не располага со припадници од женски пол.

Рестриктивниот пристап во добивањето согласности за вработувања сериозно го доведува во прашање нормалното функционирање на пенитенцијарниот систем. Недостигот на системски пристап со кадровската екипираност на казнено-поправните установи се манифестираше со прогласување на кризна состојба во најголемиот казнено-поправен дом КПУ-КПД Идризово, а доколку не се преземат конкретни мерки за системско решавање на овој проблем, ситуацијата може да ексалира и во другите пенитенцијарни установи.

Во оваа смисла, **тимот на НПМ ја истакнува актуелноста на погоре цитираната препорака и упатува на потребата раководните лица во Управата за извршување на санкциите и во Затворот Гевгелија да ги зголемат напорите за обезбедување на системски пристап во надминување на предизвиците со кадровската екипираност, преку стапување во директни преговори заради добивање согласности за вработување со највисоките раководни лица од извршната власт, особено Министерството за финансии.**

Материјални услови и број на осудени/притворени лица

За време на посета во Затворот имаше сместено 66 осудени лица и 5 притворени лица, сите од машки пол и полнолетни. Најголемиот број на осудени лица беа сместени во простории со 8 до 13 кревети. Па така, во една просторија со површина од 25 м² беа сместени 8 лица, во друга просторија од 25 м², 11 лица, а во останатите 3 простории со површина од 30 м², беа сместени 12-13 осудени лица. Исклучок е приемното одделение со површина од 16 и 20 м², каде што осудените лица беа сместени по четворица во 2 простории.

Врз основа на затекнатата состојба, тимот на НПМ констатира дека во делот на сместувањето не се испочитувани одредбите од Законот за извршување на санкциите каде што е предвидено дека за секое осудено лице треба да се обезбеди најмалку 9м³/4м² простор¹³, ниту пак минимум предвидените меѓународни стандарди за сместување на лица во затворски установи¹⁴.

Тимот на НПМ веќе го има истакнато ризикот од сместувањето на осудените лица во простории/спални со голем капацитет на којшто упатува и Европскиот комитет за превенција на тортура (КПТ). *Имено, спалните со голем капацитет неизбежно подразбираат*

¹³ Чл.157 ст.1 од Законот за извршување на санкциите (Службен весник на РСМ бр. 99/19, 220/19, 236/22 и 74/24)

¹⁴ The CPT's minimum standard for personal living space in prison establishments (- 6m² of living space for a single-occupancy cell+ sanitary facility - 4m² of living space per prisoner in a multiple-occupancy cell+ fully-partitioned sanitary facility)

недостиг на приватност на затворениците за време на издржување на казната затвор, а покрај тоа висок е и ризикот од закани и насилство. Ваквиот начин на сместување многу лесно поттикнува развој на престапнички субкултури на „бранители“ или заштитници на останатите условно речено „послаби“ осудени лица. На овој начин се отежнува и соодветната контрола од страна на персоналот, односно таа скоро и да е невозможна во случај на поголеми нереди во затворот¹⁵.

Сместувањето на осудените лица во Затворот Гевгелија во спални со голем број на кревети, не само што сериозно влијае на недостигот од приватност, туку се манифестира и преку ограничените можности за одржување соодветно ниво на хигиена, како лична, така и на просториите во коишто се сместени. Поради недостиг од доволно ормарчиња за чување на личните предмети и храна, осудените лица се приморани да ги складираат своите предмети каде што ќе стигнат. Ваквата состојба придонесува кон појава на инсекти (лебарки) коишто ги има насекаде, а дел од осудените лица се пожалија и на убои од тавтабити.

Од аспект на светлина и проветрување, просториите располагаат со прозори коишто овозможуваат проток на дневна светлина. Греењето е задоволително и за тоа немаше оплаки.

Пристапот до тоалетите (вкупно три) иако непречен, сепак е недоволен заради големиот број осудени лица, а дел од санитариите во нив беа и оштетени.

Кујната и трпезаријата се наоѓаат во одделението, хигиената беше на задоволително ниво иако и таму беа забележани лебарки.

Шеталиштето за осудените лица што се наоѓа во дворот на Затворот е пространо, чисто и уредено, со поставени клупи и масички за седење. За одржување на шеталиштето се грижат самите осудени лица. Во дворот се поставени летниковци, а има и игралишта за фудбал и кошарка.

На денот на посетата во т.н. соба за изолација немаше сместено ниту едно осудено лице.

Притворскиот дел се состои од шест простории, но во моментот на НПМ посетата се користеа само четири, во три беше сместено по едно лице, а во една просторија две лица поради здравствени причини на едно од нив (епилептични напади). Имено, со оглед на фактот што во просториите нема инсталирано систем за алармирање/повикување, притвореното лице (цимер) е она што може непосредно да алармира до затворската полиција во случај на потреба од лекарска помош (се тропа на врата). Дневната светлина во овие простории е недоволна, а вештачкото осветлување може да се активира само од надворешната страна од затворската полиција. Во просториите нема посебен систем за вентилација. Личните предмети притворените лица ги чуваат во самата просторија на дополнителниот кревет, под креветите на под, односно каде ќе најдат простор.

Тоалетот со туш се наоѓа на почетокот од ова одделение. Блиску до тоалетот има и лавабо, како и шкаф за чување на оние лични работи коишто притвореното лице не смее да ги има со себе во притворската просторија.

¹⁵ Констатации изнесени во 11. Општ извештај (CPT/Inf(2001)7 16) содржан во македонската верзија на „Стандардите на КПП – Најважни делови од Општите извештаи на КПП“, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev.2013

Осудените лица за време на разговорите беа поделени во однос на задоволството од храната што им се дели, но повеќето истакнаа дека недостасува свежо овошје и зеленчук во секојдневното мени за исхрана во Установата. При непосреден увид во неделното мени се констатираше дека готвачот е одговорен за негово составување, додека лекарот и директорката на установата го одобруваат.

Секој осуденик поединечно се грижи за хигиената во Установата, во секоја просторија за сместување има редар кој е одговорен за одржувањето на хигиената.

Видео надзорот во Затворот се врши преку повеќе поставени камери кои се насочени кон влезовите на Затворот, оградата, како и местата каде што најмногу се движат и собираат осудените лица (во ходниците и заедничките простории). Пристап до податоците од снимениот материјал имаат само ограничен број на службени лица.

Здравствена заштита

Просторијата што се користи како затворска амбуланта се наоѓа во близина на канцеларијата што ја користат службените лица од затворска полиција. Опремена е со кревет за преглед, метална витрина за чување на лекови, витрина за чување на медицинска документација, како и посебно шкафче за чување на медицинските досиеја (картони). За разлика од претходните посети кога беа затекнати лекови со изминат рок на употреба, тимот на НПМ сега констатираше дека лековите што беа проверени по случаен избор се со валиден рок на употреба.

Со оглед на фактот што лекарот (психијатар) го посетува Затворот само еднаш неделно, препишаната терапија во текот на редовното работното време (08:00 – 16:00) се дели од страна на одговорните командири што се на смена, поради што и во просторијата на командирите беа затекнати лекови што ја сочинуваат соодветната терапија за осудените лица.

Во услови кога има потреба од лекарска интервенција најчесто се повикува екипа на Итната медицинска помош (ИМП), а доста често медицинските лица од ИМП ги вршат и првичните прегледи на осудените или притворените лица при прием во Затворот (во рок од 24 часа).

Осудените лица се пријавуваат за преглед писмено или усно до припадниците од Секторот за обезбедување, кои потоа ваквите пријави ги проследуваат до директорот на Затворот и лекарот. Заради превенција од можно филтрирање на барањата и пристапот на осудените/притворените лица до лекар, како и заради почитување на принципот на медицинска доверливост, **потребно е затворениците да имаат можност за пристап до здравствените услуги на доверлива основа преку затворен плик¹⁶ или доставување на барањето во посебно сандаче за оваа намена, коешто би требало да се наоѓа на достапни места во сите одделенија во установата¹⁷. Во**

¹⁶ Во иста насока се и препораките на Европскиот комитет за спречување на торута содржани во Извештајот за реализираната посета на Република Македонија (06 до 09 декември 2016 година)

¹⁷ Како што е предвидено во член 42 од Куќениот ред за осудени лица кои издржуваат казна затвор во казнено-поправна установа

итни случаи, осуденото лице може да се пријави за лекарски преглед со усно барање до службено лице од Секторот за обезбедување и веднаш се упатува на преглед¹⁸.

Од посетата беше констатирано дека осудените лица имаат можност да користат медицински прегледи и надвор од установата, кога за тоа постои потреба, додека стоматолошките услуги се обезбедуваат приватно во периодот додека осудените лица користат викенд отсуства. Трошоците за лекување, како и пропишаната терапија (вклучително и „бубренорфин“ за лицата кои имаат потреба од него), се на товар на установата.

Однос на службените лица спрема осудените лица

Осудените лица не се пожалија на некоректен однос од страна на директорката на Установата и службените лица. Беше истакнато задоволството од човечки однос од страна на сите вработени, како и можноста за редовни и лесно остварливи контакти со директорката.

Во делот на претресите беа добиени изјави дека некои од лицата при прием биле целосно соблечени, спротивно на правилата коишто предвидуваат дека „претресот со соблекување се врши на начин што лицето не ја отстранува целата облека одеднаш, туку прво од половина нагоре, па откако ќе се облече, ја отстранува облеката од половина надолу.“¹⁹

Инцидентите помеѓу осудените лица или помеѓу нив и службените лица во оваа пенитенцијарна установа, се реткост.

Дел од забелешките што ги имаа осудените лица се однесуваа на можноста за користење на погодностите. Имено, во иста просторија се сместени осудени лица со различна класификација, па оттука некои од нив имаат право да користат погодности (викенд отсуства и слично), додека други не. Ваквата состојба делува депримирачки кај оние осудени лица без погодности.

Систем на оплаки

Во Затворот Гевгелија постојат посебни сандачиња преку кои осудените лица можат да се обратат со претставка до Канцеларијата на Народниот правобранител, како и да се обратат до директорот и да поднесат барање за остварување право или правен интерес.

¹⁸ Ibid

¹⁹ Чл. 31 ст.6 од Правилник за овластувањата на затворската полиција, начинот на вооружување и вршење на работите на затворската полиција (Број на Службен весник: 94/2022 од 15.04.2022 година)

Право на работа на осудените лица

Осудените лица во Затвор Гевгелија непречено го остваруваат загарантираното право на работа. Ангажираноста на лицата во Установата се врши во согласност со индивидуалните интереси и потребите на Установата. Според добиените информации, 15 лица се работно ангажирани во фирми надвор од установата, 13 лица се работно ангажирани внатре во установата, додека останатите осудени лица се ангажираат во смени на т.н. редарство. Во Установата најчесто лицата работат на фармата, во кујната, на на капија, околу одржување на парното, бањата и сл.

Одмор и слободно време на осудените лица

Со оглед дека се работи за установа од полуотворен вид, осудените лица најчесто своето време го поминуваат надвор од собите во коишто се сместени, односно во рамките на кругот на Затворот Гевгелија. Ваквиот начин влијае да не се интензивираат затворските депривации на коишто негативно влијае прекубројноста во просториите во коишто се сместени и преноќуваат осудените лица.

Ситуацијата е критична со притворените лица, на кои им се дозволува да поминат само два часа надвор на отворен простор во посебно ограденото шеталиште, каде што сè уште нема поставено клупи за одмор.

Во оваа смисла, тимот на НПМ смета дека е недозволиво притворените лица да бидат едноставно оставени со недели, па и со месеци (во некои случаи и повеќе од една година) заклучени во своите простории по 22 часа, поради што препорачува да се обезбеди да поминуваат разумно време од денот (8 часа или повеќе) надвор од просториите, ангажирани околу содржински активности од различна природа.

Тимот на НПМ препорачува во рамки на притворското одделение да се оспособат услови притворените лица да вршат физички и рекреативни активности, или да бидат работно ангажирани доколку изразат таква намера²⁰.

Контактирање на осудените лица со надворешниот свет

За време на разговорите што ги спроведе тимот на НПМ не беа добиени поплаки во делот на посети или контакти со надворешниот свет, со исклучок на едно од притворените лица кому му е поставен бранител по службена должност од страна на надлежниот суд, а којшто цело време „*наоѓа изговори за да не го посети притвореното лице или да оствари контакт*“ со него.

²⁰ Членови 22 и 31 од Правилникот за Куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите (Сл. Весник бр. 87/2020 од 02.04.2020 год.)

3.3 ПРЕКУБРОЈНОСТ И ОПШТИ СОСТОЈБИ ВО КАЗНЕНО-ПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ

Прекубројноста и понатаму претставува еден од најсериозните предизвици со коишто се соочува македонскиот пенитенцијарен систем. Резултирачкиот недостаток на личен простор и приватност ги става во ризик сите осудени и притворени лица, а особено оние најранливите.

Скоро сите казнено-поправни установи се соочуваат со недостиг од сместувачки капацитети за осудените лица коишто се упатени на издржување казна затвор. Според податоците со коишто располага тимот на НПМ, максималниот сместувачки капацитет на казнено-поправните установи е 2113 осудени лица, а само во КПУ-КПД Идризово бројноста на осуденичката популација постојано се движи помеѓу 1100 и 1200 осудени лица.

Во оваа смисла, **тимот на НПМ повторно упатува на потребата од развивање на системски пристап во справување со прекубројноста во казнено-поправните установи, преку воспоставување постојан дијалог, заедничко разбирање и дејствување на надлежните власти, раководителите на управата за извршување на санкции и казнено-поправните установи, законодавците, судиите, обвинителите и сите други активни чинители.**

Како генерална забелешка во однос на функционирањето на пенитенцијарниот систем НПМ тимот препорачува доследно почитување на Законот за извршување на санкциите и Националната стратегија за развој на пенитенцијарниот систем во РС. Македонија 2021-2025²¹ во однос на начинот на именување и назначување раководни лица во пенитенцијарните установи. Токму оваа стратегија говори дека условите за директор на КПУ и ВПУ предвидуваат работно искуство од најмалку седум години, од кои четири во областа на санкциите или сродните работи. Фактот што директорите и нивните заменици и понатаму се назначуваат директно од Владата со решение за вршители на должност, притоа избегнувајќи јавен и транспарентен начин за избор на професионален и искусен кадар како што НПМ тимот во повеќе наврати наведува во своите годишни извештаи, но и Европскиот комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување²², остава простор за импровизација, непрофесионалност, но и влијание на политиката во начинот на кој функционира пенитенцијарниот систем.

Во април 2024 година беа усвоени измените и дополнувањата на Законот за извршување на санкциите, но суштински измени во однос на изборот и назначувањето

²¹ Управа за извршување на санкциите, Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем во РС Македонија 2021-2025 Достапно на: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98-portain-10092021-MKD.pdf> (Пристапено на: 23.03.2023 година)

²² Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020 Достапно на: <https://rm.coe.int/1680a359cb> (пристапено на: 22.03.2023 година)

на раководниот кадар на казнено-поправните и воспитно-поправните установи, како и раководењето со установите, нема. Оттука, останува и понатаму да се следат состојбите на терен и навремено да се интервенира со цел превенција од несакани случувања, но и поттик за спроведување на позитивните обврски коишто државата ги има во однос на лицата лишени од слобода.

3.4 СТЕПЕН НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ

Во однос на степенот на почитување на препораките упатени од страна на Националниот превентивен механизам до надлежните установи, ја поздравуваме респонзивноста на истите, како и подготвеноста да ги коригираат констатираните недостатоци. Сепак, со жалење констатираме дека установите го коригираат само она кое не изнудува финансиски импликации или потреба од координација со други органи (пр. Министерство за здравство, Министерство за образование и наука).

4

ПОЛИЦИСКИ СТАНИЦИ ОД ОПШТА НАДЛЕЖНОСТ

Во текот на 2024 година, тимот на НПМ спроведе 9 посети во полициските станици од општа надлежност и тоа: ПС Винаца, ПС Берово, ПС Свети Николе, ПС Неготино, ПС Македонски Брод, ПС Пробиштип, ПС Горче Петров, ПС Гази Баба и ПС Центар. Сите посети беа спроведени без претходна најава, а посетите во последно споменатите три полициски станици беа реализирани во ноќните часови, односно после 22:00 часот.

Посетите имаа за цел да го утврдат степенот на спроведување на претходно дадените препораки и да се утврди фактичката состојба во однос на заштитата на правата на лицата лишени од слобода, а нотираните состојби упатуваат на загрижувачки тренд на неспроведување на клучните препораки, особено оние кои бараат значителни материјални вложувања.

Посетите беа реализирани во согласност со воспоставената методологија која вклучува: разговор со раководните лица (началник, командир или заменик/помошник-командир), обиколка и увид во просториите и материјалните услови, разговори со службени лица, увид во документацијата и евиденциите, разговори со затекнати задржани лица (доколку ги има) и завршен разговор со одговорните лица, со исклучок на ноќните посети кои беа наменети исклучително заради испитување на постапувањето спрема задржани лица во ноќните часови, без увид во материјалните услови.

Тимот на НПМ во сите полициски станици наиде на добра соработка и непречен пристап до сите простории и документи, што е позитивен аспект кој треба да се истакне.

Материјални услови во полициските станици

Материјалните услови во посетените полициски станици се генерално под задоволително ниво. Повеќето згради се стари, со дотраен мебел и несоодветни услови за работа. Полициските станици во Неготино и Свети Николе делуваат како особено запустени, со минимални или никакви инвестиции во претходните години.

Пристапна рампа за лица со попреченост постои во некои полициски станици (Берово, Винаца), додека други немаат таков пристап, што ја отежнува достапноста за сите граѓани.

Простории за задржување

Просториите за задржување во повеќето полициски станици не ги исполнуваат минималните стандарди за хумано постапување со задржаните лица. Проблеми што се појавуваат во повеќето станици вклучуваат: недостаток на природна или вештачка светлина (Македонски Брод, Свети Николе), несоодветно греење (Винаца, Свети Николе, Неготино), валкана постелнина и перници (Пробиштип, Свети Николе, Винаца), и несоодветни санитарни јазли (Свети Николе).

Имено, во **ПС Винаца** има две единечни простории опремени со кревет и постелнина, масичка и столче прицврстени за под. Иако навидум средени, сепак хигиената во нив не беше на задоволително ниво, постелнината беше неиспрана, а перниците валкани. Поуките за правата на лицата задржани и лишени од слобода беа оштетени, заради што НПМ тимот укажа дека истите треба да бидат заменети со нови. Греење во просториите за задржување нема, а од разговорите со службените лица беше истакнато дека кога има задржување зима, задржаните се покриваат со повеќе ќебиња. Веднаш до просториите за задржување е тоалетот опремен со вц-школка и чешма во релативно чиста состојба.

ПС Берово располага со една просторија за задржување опремена со кревет и постелнина, масичка и столче прицврстени за под, а за време на посетата просторијата делуваше уредно. Имајќи предвид дека за време на посетата во просторијата имаше задржано лице, беше истакнато дека веднаш по неговото заминување постелнината ќе биде дадена на перење на службата која се грижи за одржување на хигиената во полициската станица. Во самата просторија немаше истакнато поуки за правата на лицата задржани и лишени од слобода заради што НПМ тимот укажува дека истите треба да бидат истакнати во просториите за задржување, а во случај на оштетување да бидат заменети со нови. Од полициските службеници со кои се разговараше се доби информација дека задржаното лице се проверува на секои 30 минути, но никаде не беше истакната листа каде таквите проверки се забележуваат. Во оваа смисла, тимот на НПМ препорача секоја проверка на задржано лице да биде уредно нотирана на записник видливо истакнат на вратата од просторијата за задржување. Во однос на греењето беше истакнато дека има подно греење, коешто се вклучува во зимскиот период. Напроти просторијата за задржување се наоѓа тоалетот наменет за задржано лице, опремен со в-ц школка и чешма во релативно чиста состојба.

Во **ПС Свети Николе** има три единечни простории за задржување опремени со кревет и постелнина, масичка и столче прицврстени за под. Хигиената во нив не беше на задоволително ниво, постелнината беше неиспрана, а перниците валкани (полициската станица нема ни сервис којшто би можел да се грижи за перење на постелнината). Во една од просториите за задржување, под креветот беше пронајден камен, на што НПМ тимот веднаш реагираше истиот да биде отстранет бидејќи може да претставува средство за самоповредување или нанесување повреди на друго лице. Поуките за правата на лицата задржани и лишени од слобода беа поставени во ходникот пред просториите за задржување. Греење во просториите за задржување нема, а од разговорите беше кажано дека кога има задржување зими, задржаните се покриваат со повеќе ќебиња. Во ходникот пред просториите за задржување има чешма, а со преграден сид вц-школка. Врата во тој дел не е поставена иако за истото е реагирано уште во 2017 година при претходната посета. Во оваа смисла, беше истакнато дека е набавена завеса која треба да претставува некаква импровизирана „ограда“ со цел заштита на приватноста, но истата сè уште не беше поставена. Овој дел од зградата воопшто не бил реновиран кога се реновирала полициската зграда во 2023 година.

Во **ПС Македонски Брод** има вкупно четири простории за задржување, но само една од нив, еднокреветна, се користи за задржување. Истата е опремена со кревет и постелнина, масичка и столче прицврстени за под. Хигиената во нив беше пристопна, но сепак не на задоволително ниво. За хигиената во просторијата се грижи хигиеничарката за која беше кажано и дека ја пере постелнината. Поуките за правата на лицата задржани и лишени од слобода беа поставени во ходникот пред просториите за задржување. Греење нема, а нема ниту вештачка светлина, па кога има задржано лице тоа седи во темнина. На крај од ходникот каде се наоѓаат просториите за задржување има тоалет со „чулавец“ преграден, со нешто налик на врата.

ПС ОН Неготино располага со две простории за задржување, една еднокреветна и една двокреветна. Истите се опремени со видеонадзор, но без копче за повикување. Во двокреветната просторија на денот на посетата имаше сместено задржано лице. Осветлувањето во истите не е задоволително, при што повторно е укажано дека е потребно на задржаните лица да им се обезбеди соодветно дополнително осветлување (осветлување за да може да се чита). Хигиената во просториите не беше на задоволително ниво, постелнината беше неиспрана, а перниците валкани. Греење во просториите за задржување нема, а за време на посетата беше забележана греалка поставена на рамка во горниот дел од вратата на една од просториите. Поуките за правата на лицата задржани и лишени од слобода беа поставени во ходникот пред просториите за задржување. Во оваа полициска станица, исто како и за време на претходната посета, беа забележани траги од крв на сидовите и металните кревети во просториите за задржување, што е особено загрижувачко од аспект на хигиената и достоинството на задржаните лица.

Во **ПС Пробиштип** има две единечни простории за задржување, опремени со кревет со душек, ќебе и перница. Во нив има прицврстено маса и столче, како и мало прозорче од каде слабо продира природна светлина. Иако навидум просториите делуваа чисто, сепак достапната постелнина беше исклучително валкана. Тоалетот за задржаните лица се наоѓа во ходникот пред просториите за задржување и е функционален, но со расипано вештачко осветлување.

Инаку во ниту една од посетените полициски станици нема инсталирано систем за повикување (интерфон) во просториите за задржување, поради што и лицата што се задржуваат немаат соодветен начин за да ги повикаат полициските службеници во случај на итна потреба. Ова е сериозен недостаток што може да има сериозни последици по здравјето и безбедноста на задржаните лица.

Видео-надзор и заштита на правата

Системите за видео-надзор, кои се клучни за превенција на тортура и друго нечовечко постапување, се неадекватни или целосно отсутни во повеќето посетени станици. Во ПС Македонски Брод, Свети Николе, Пробиштип и Винаца воопшто нема видео-надзор. Во ПС Берово иако постои видео-надзор, истиот е практично нефункционален бидејќи вработените немаат пристап до мониторите и не можат да го следат што се случува во просториите. Единствено во ПС Неготино е инсталиран видео-надзор во просториите за задржување, но и таму недостасува систем за повикување.

Поуките за правата на задржаните лица во некои станици се истакнати само во ходниците, но не и во просториите за разговор и задржување (Берово), или се оштетени и нечитливи (Винаца), што упатува на тоа дека задржаните лица немаат постојан пристап до информации за своите права за време на задржувањето.

Просторни капацитети и специјализирани простории

Во ниту една од посетените полициски станици нема посебна просторија за задржување и разговор со деца, што е законска обврска според Законот за правда на децата. Недостатокот на вакви специјализирани простории го отежнува соодветното постапување со децата кои се во ризик или судир со законот.

Во полициските станици недостасуваат и соодветни простории за распит и разговор на задржани и приведени или лица лишени од слобода. Во повеќето станици, разговорите се водат во канцелариите на инспекторите или сменоводителите, без аудио или видео-надзор, што создава ризик од несоодветно постапување.

Од погореспоменатите полициски станици, со посебни простории за разговори располагаат ПС Берово и ПС Пробиштип. Имено, во ПС Берово просторијата се наоѓа веднаш до дежурната канцеларија иако не сите разговори се обавуваат овде. Одредени разговори се вршат и во канцеларијата на сменоводителот или во канцелариите на инспекторите. Во просторијата нема видливо истакнати поуки за правата на лицата повикани, приведени, задржани, а видео-надзорот е нефункционален. Во ПС Пробиштип во просторијата за остварување на разговори има прицврстена маса и столчиња, а на едниот сид беа и уредно закачени поуките за права на лица лишени од слобода.

Постапување со задржани лица

Од увидите во документацијата и разговорите со службениците, генерално може да се заклучи дека полициските станици ги почитуваат основните процедури при задржување на лица. Сепак, постојат неколку проблематични практики кои треба да се променат.

При лекарски прегледи на задржаните лица, скоро секогаш е присутен и полициски службеник, што е спротивно на медицинската доверливост и стандардите за превенција на тортура. Според стандардите на Европскиот комитет за превенција на тортура, прегледите треба да се изведуваат во услови во кои полицајците не можат да слушаат, а по можност ниту да го видат прегледот.

Во делот на правото лицата да известат трето лице за нивното задржување не беа нотирани какви било неправилности, а информациите во однос на користењето на ова право укажуваат на невооедначена пракса во различните полициски станици, па дури и од случај во случај во рамки на иста полициска станица. Имено, некаде беа добиени информации дека на лицето му се допушта самото од својот телефон да извести трето лице за неговото задржување, во други случаи тоа се врши од службен телефон, а во одредени случаи и службените лица се тие што вршат известување до блиско лице што ќе биде посочено од задржаното лице.

Правото на адвокат е исто така едно од клучните гаранции што го намалуваат степенот на ризик од акти на тортура или друго несоодветно постапување спрема приведените, лицата лишени од слобода и задржаните лица во полициските станици. Генерално задржаните лица се поучуваат на можноста да го користат ова право, сепак во пракса користењето на ова право е фактички ограничено поради неможноста да си дозволат да ги покријат трошоците за ангажирање адвокат по сопствен избор. Повеќето полициски станици располагаат со листа на адвокати, но според добиените информации голем дел од приведените, лицата лишени од слобода или задржани лица се обесхрабруваат уште во фаза на полициска постапка да ангажираат адвокат, најчесто поради високите трошоци и личната материјална состојба. Системот на дежурни адвокати коишто треба да им бидат достапни на задржаните лица во ноќните часови, а на товар на државниот буџет, е исто така нефункционален во пракса, за што тимот на НПМ има укажувано и во минатото (посебно во Годишниот извештај за 2022 год.)

Проблематично е што во многу полициски станици нема ниту обезбеден буџет за исхрана на задржаните лица. Во ПС Винаца, на пример, храната се купува од лични средства на задржаното лице, што е потврдено со фискални сметки во личните досиеја. ПС Свети Николе и ПС Неготино, исто така, немаат средства за исхрана на задржаните лица. Единствено ПС Македонски Брод има обезбедени средства за исхрана во висина од 1.200 денари месечно, но оваа сума е наменета за целокупната надлежност на СВР Битола.

Евиденции и документација

Воспоставените евиденции се водат редовно и уредно во повеќето посетени полициски станици, што е позитивен аспект споредено со претходните посети. Сепак, во некои случаи (ПС Свети Николе) се забележани технички грешки во нумерирањето и следењето на хронологијата на настаните. Исто така, не секогаш се пополнуваат сите рубрики во евиденциите, како на пример во евиденцијата за користење на вооружување во ПС Винаца.

Индивидуалните досиеја на задржаните лица генерално се водат уредно и од нив може да се следи редоследот на постапувањето со лицата од моментот на нивно приведување или лишување од слобода до нивното ослободување или спроведување до надлежен орган.

Кадровска состојба

Во сите посетени полициски станици е забележан недостаток на кадар. Пополнетоста се движи од 40% до 66% од систематизираниите работни места. Овој недостаток на кадар директно влијае врз ефикасноста и квалитетот на работата, особено при прераспределба на службеници за други задачи надвор од полициската станица (како што е случајот со ПС Македонски Брод, каде 20 службеници биле прераспределени за обезбедување на други локации).

Состојбата со старешинскиот кадар е исто така проблематична. Повеќето станици имаат недоволен број сменоводители, а во некои случаи (ПС Пробиштип) има само командир и началник, без заменик или помошник-командир. Ова создава дополнителни проблеми во командниот синџир и организацијата на работата.

Во сите станици е изразено незадоволство од квалитетот на обуката на новопримените полициски службеници, кои доаѓаат со недоволни познавања и вештини за полициската работа. Вистинските полициски вештини се стекнуваат на терен, и во голема мера зависат од личниот ентузијазам и менторството од постарите колеги. Ова укажува на сериозни недостатоци во системот за обука на новите полициски кадри.

Возен парк и опрема

Возниот парк е проблематичен во сите посетени полициски станици. Бројот на возила е недоволен, а постоечките возила често се стари и во лоша состојба. Посебно загрижува недостатокот на интервентни возила и возила за транспорт на задржани лица. Ситуацијата е особено критична во ПС Неготино, каде што едно од возилата е видно оштетено со надворешна брава што не функционира и импровизирана жица за отворање на гелекот.

Опремата на службениците, исто така, е нешто на што има сериозни забелешки. Во повеќето полициски станици униформите не се обновени со години (во ПС Винаца последните униформи биле доделени пред 4-5 години). Службеното оружје е старо и

необновено (во ПС Пробиштип), а панцирите и заштитните маски се надвор од употреба (во ПС Винаца).

Обуки и професионален развој

Редовните специјализирани обуки се реткост во сите посетени полициски станици. Најчести обуки што беа истакнати се оние во рамки на т.н. "Сина храброст", но недостасуваат специјализирани обуки за постапување со ранливи категории, особено деца и жртви на семејно насилство. Годишни планови за обуки не се изготвуваат редовно, а во некои станици (ПС Винаца, ПС Пробиштип) такви планови нема веќе неколку години.

Соработка со други институции

Соработката со други релевантни институции (центри за социјална работа, здравствени установи, судови) генерално се оценува како добра. Сепак, во некои случаи (ПС Берово) се пријавуваат проблеми со Итната медицинска помош, која ретко одговара на повиците поради недостаток на возила, па полициските службеници сами ги превезуваат лицата на лекарски преглед.

Повеќето полициски станици имаат ажурирани листи на адвокати, но немаат листи на преведувачи, што може да биде проблематично при постапување со странски државјани. Исто така, нема посебни листи на адвокати обучени за работа со деца, што е важно за обезбедување соодветна правна помош за малолетници.

Спроведување на претходни препораки

Загрижува фактот што голем број на препораки дадени при претходните посети на НПМ остануваат неспроведени, особено оние што бараат значителни материјални вложувања. Во оваа смисла, најчесто неспроведените препораки се однесуваат на:

- Адаптација на посебни простории за распит и задржување на лица лишени од слобода
- Приспособување на простории за разговор со деца
- Инсталирање на видео-надзор и системи за повикување
- Обезбедување на посебни возила за спровод на лица лишени од слобода
- Подобрување на материјалните услови во просториите за задржување

4.1 НОЌНИ ПОСЕТИ - ПС ОН ЃОРЧЕ ПЕТРОВ, ПС ОН ГАЗИ БАБА И ПС ОН ЦЕНТАР

Посетите во ПС ОН Ѓорче Петров, Гази Баба и Центар беа спроведени на 27.12.2024 година во ноќните часови, односно после 22 часот. Фокусот на овие ноќни посети беше испитување на постапувањето спрема приведените и лицата лишени од слобода кои биле спроведени и задржани во полициските станици, а заради превенција од тортура или друг вид несоодветно постапување.

Дополнително, спроведувањето и ноќни посети го манифестира превентивниот карактер на мандатот на Националниот превентивен механизам, со што директно се крева свесноста кај полициските службеници дека нивното постапување спрема лицата лишени од слобода може да биде предмет на мониторинг во кое било време, вклучително и во текот на ноќните часови.

За време на посетите беше извршен увид во просториите за задржување во погоре наведените полициски станици и беше извршен увид во книгите за дневни настани и задржани лица.

За време на посетите на наведените полициски станици, тимот на НПМ не наиде на приведени, задржани или лица лишени од слобода, а од извршениот увид во просториите не наиде ниту на предмети коишто би можеле да се искористат за тортура или друг вид на сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување.

Од извршениот увид во документацијата на полициските станици беше констатирано дека истата се води хронолошки и уредно, од каде што може да се утврди редоследно постапувањето со задржаните лица, како и укажана можност овие лица да ги искористат нивните права како задржани лица, и тоа: правото на адвокат, правото да повикаат лекар или да известат трето лице за нивното задржување. Исклучоци од целосна уредност во водењето на документација е нотирано во една од полициските станици, којашто ќе биде предмет на засилен мониторинг од тимот на НПМ.

4.2 ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Заклучни констатации:

- 1. Материјалните услови во просториите за задржување се под минималните стандарди** - Повеќето полициски станици имаат несоодветни услови за задржување со недостаток на природна или вештачка светлина, греење, чиста постелнина и соодветни санитарни јазли.
- 2. Недостаток на видео-надзор и системи за повикување** - Ниту една од посетените полициски станици нема функционален систем за повикување во просториите за задржување, а повеќето немаат ни видео-надзор, што ја зголемува ранливоста на задржаните лица и ризикот од несоодветно постапување.

3. **Недоволен и недоволно обучен кадар** - Пополнетоста во полициските станици е под систематизираниот број (40-66%), а новопримените службеници немаат соодветни знаења и вештини за полициската работа.
4. **Отсуство на специјализирани простории за деца** - Ниту една полициска станица нема посебна просторија за задржување и разговор со деца, што е спротивно на Законот за правда на децата.
5. **Незадоволителен возен парк и опрема** - Недостаток на возила, особено интервентни и за транспорт на задржани лица, како и застарени униформи и опрема.
6. **Непочитување на медицинската доверливост** - При лекарски прегледи на задржаните лица секогаш присуствува полициски службеник, што е спротивно на меѓународните стандарди.
7. **Недостаток на буџет за исхрана на задржаните лица** - Повеќето полициски станици немаат обезбедени средства за исхрана на задржаните лица, што го нарушува правото на достоинствен третман.
8. **Недостаток на специјализирани обуки** - Редовните специјализирани обуки се реткост, особено за постапување со ранливи категории лица.
9. **Недоволен број на спроведени препораки** - Од 26 анализирани препораки, само 8 се целосно спроведени, 2 се делумно спроведени, а 16 воопшто не се спроведени.
10. **Недостаток на системски пристап кон проблемите** - Повеќето проблеми се повторуваат низ годините и во различни полициски станици, што укажува на недостаток на систематски пристап за нивно решавање.

Клучни препораки:

1. **Итно да се подобрат материјалните услови во просториите за задржување** - Да се реновираат просториите за задржување за да ги исполнат минималните стандарди за задржување на лица, вклучувајќи соодветно осветлување, греење, чиста постелнина и пристап до соодветни санитарни јазли.
2. **Да се инсталираат системи за повикување и видео-надзор** - Во сите простории за задржување да се инсталираат функционални системи за повикување и видео-надзор, со мониторинг достапен за дежурните службеници во полициската станица.
3. **Да се зголеми бројот на полициски службеници и да се подобри нивната обука** - Да се пополнат систематизираниите работни места и да се подобри квалитетот на основната и континуираната обука за полициските службеници, особено за новопримените кадри.
4. **Да се обезбедат посебни простории за деца** - Во секоја полициска станица да се адаптираат посебни простории за задржување и разговор со деца, согласно Законот за правда на децата.

5. **Да се обнови возниот парк и опремата** - Да се набават нови возила, особено интервентни и за транспорт на задржани лица, како и соодветни униформи и опрема за полициските службеници.
6. **Да се обезбеди медицинска доверливост при прегледи** - Лекарските прегледи на задржаните лица да се спроведуваат без присуство на полициски службеници, освен ако лекарот изрично не го побара тоа од безбедносни причини.
7. **Да се обезбеди буџет за исхрана на задржаните лица** - Секоја полициска станица да има соодветен буџет за обезбедување храна за задржаните лица кои престојуваат повеќе од 6 часа.
8. **Да се спроведуваат редовни специјализирани обуки** - Да се организираат редовни обуки за полициските службеници, особено за постапување со ранливи категории (деца, жртви на семејно насилство, лица со ментални попречености).
9. **Да се изработат годишни планови за имплементација на препораките** - MBR да изработи годишни планови со јасни рокови и одговорни лица за спроведување на препораките на НПМ.
10. **Да се подобри координацијата меѓу институциите** - Да се воспостави подобра координација меѓу полициските станици, центрите за социјална работа, здравствените установи и други релевантни институции за да се обезбеди целосно почитување на правата на лицата лишени од слобода.

5

ЗАДРЖУВАЊЕ И СМЕСТУВАЊЕ НА МИГРАНТИ/СТРАНЦИ И БАРАТЕЛИ НА АЗИЛ

Од почетокот на мигрантската криза во 2015 година до денес, Народниот правобрани-тел како Национален превентивен механизам, посветува особено внимание и континуирано го следи постапувањето со мигрантите, странците и барателите на азил во местата каде што се сместуваат и задржуваат. Овие лица се наоѓаат во позиција на посебна ранливост, имајќи предвид дека се надвор од своите земји на потекло или националност и не се запознаени со правниот контекст и јазикот во земјата каде што се наоѓаат. Голем дел од нив искусиле долги и трауматични искуства за време на патувањата, а некои и во своите земји на потекло, кои ги напуштиле поради страв од прогон, сериозни прекршувања на човековите права или конфликт.

Оттука, Народниот правобранител како Национален превентивен механизам, редовно го следи третманот на мигрантите, барателите на азил и бегалците во Република Северна Македонија за да идентификува можни ризици од сурово или нечовечко постапување. Република Северна Македонија има искуство со мешани миграциски текови долж рутите на Западен Балкан каде мигрантите се соочуваат со правни, социјални и други ризици, вклучително трговија со луѓе, експлоатација и насилство. Во текот на 2024 година, тимот на НПМ спроведе 4 тематски посети на места каде што се сместуваат или задржуваат странци и баратели на азил, со цел да ја истражи состојбата со менталното здравје и психосоцијалните потреби на лицата во движење, вклучително нерегуларни мигранти, баратели на азил и бегалци сместени во земјата. Беа посетени Привремениот транзитен центар „Табановце“, Привремениот транзитен центар „Винојуг“, Прифатниот центар за странци во Гази Баба и Центарот за баратели на азил – Визбегово.

Голем број истражувања покажуваат висока ранливост на овие лица во однос на менталното здравје, поради негативни искуства кои влијаат на нивната способност за справување со состојбата и на нивната добросостојба. Токму затоа, се роди идејата да се спроведе анализа за чии потреби беа ангажирани двајца надворешни стручни

соработници: dr.sci. Иво Куновски – специјалист по медицинска психологија и проф. д-р Стојан Бајрактаров – психијатар. За потребите на анализата беше спроведено истражување со комбиниран пристап на квантитативни и квалитативни методи, беа извршени теренски посети, се спроведоа фокус групи, интервјуа, како и прашалник за задржаните лица и давателите на услуги.

Резултатите покажуваат дека задржаните лица имаат висок степен на ментални здравствени проблеми, со изразени симптоми на анксиозност и депресија кај жените и лица со ограничен пристап до слободно движење, основни потреби и јасни информации. Препораките вклучуваат подобрување на услугите и системот за заштита на мигрантите, барателите на азил и бегалците. Во продолжение ќе биде објаснета анализата во детали, заедно со добиените резултати и препораките.

Треба да се истакне дека покрај посетите, тимот на НПМ редовно добива информации од државни органи и непосредно комуницира со претставници на домашни и меѓународни организации во делот на постапувањето со мигрантите, странците и барателите на азил.

Во оваа смисла, во продолжение ќе следи анализа на состојбата со менталното здравје и психосоцијалните потреби на мигранти, баратели на азил и бегалци сместени во Република Северна Македонија²³.

Воведни напомени

Бројот на луѓе кои се принудени да ги напуштат своите земји поради конфликти, насилство, политичка нестабилност и други ризици постојано расте. Ова води до зголемени хуманитарни потреби, со фокус на долгорочните ефекти врз здравјето на оваа група. Европа и Југоисточна Европа се соочуваат со уникатни предизвици во справувањето со мигрантите и бегалците.

Мигрантите обично се преселуваат доброволно за подобри можности, додека бегалците и барателите на азил се протерани поради закани по нивната безбедност, што им го ограничува пристапот до основни услуги. Според Конвенцијата за бегалци на ООН, бегалец е лице кое не може да се врати во својата земја поради страв од прогон.

Терминот „нерегуларен мигрант“ се однесува на лица кои престојуваат без дозвола во земјата домаќин, што може да произлезе од влез без документи или по истек на виза. Овие лица се соочуваат со ограничен пристап до права и услуги. Нерегуларната миграција е резултат на индивидуални одлуки и системски бариери, а нерегуларните мигранти се изложени на експлоатација и дискриминација, што ја отежнува нивната интеграција. Решавањето на овие прашања бара унапредување на миграциските политики.

Иселувањето, често предизвикано од конфликт, прогон или економски тешкотии, го изложува човекот на стрес и ја зголемува веројатноста за развој на ментални здравствени

²³ Анализата во целост може да се најде на интернет страницата на Народен правобранител - <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2025/Analiza%20MZ%20NPM%202024.pdf>

проблеми како анксиозност, депресија и посттравматско растројство. Овие состојби можат да ги нарушат личната и социјална функционалност, што го прави менталното здравје на мигрантите и бегалците важен јавен здравствен проблем којшто бара сеопфатен и културолошки сензитивен пристап.

Стресорите во земјите домаќини, како финансиски тешкотии, тешкотии во културолошката интеграција, јазични бариери, страв од депортација и несигурност во правниот статус, дополнително ги влошуваат менталните состојби. Овие фактори често водат до примена на неефикасни механизми на справување, како што е злоупотребата на психоактивни супстанции, што пак дополнително го влошува квалитетот на живот.

Стигмата во различни култури за менталните здравствени проблеми често доведува до нивна физичка презентација, како болка или замор. Мигрантите и бегалците, исто така, се соочуваат со зголемени физички здравствени проблеми поради ограничен пристап до здравствена заштита, недоволна терапија и нездрави животни навики, што ја зголемува нивната ранливост и го влошува нивното здравје и добросостојба.

Културолошките стресори, како дискриминацијата и негативните ставови, имаат значително влијание на менталното здравје на мигрантите и бегалците. Младите раселени лица, особено оние кои се соочуваат со дискриминација, често се изложени на изолираност и намалена семејна поддршка. Децата без родители се посебно ранливи, со повисоки стапки на ментални здравствени проблеми. Иако многумина се изложени на негативни искуства, важно е да се нагласи и нивната резилентност. Мигрантите често покажуваат способности за прилагодување и надминување на тешкотиите. Според податоците, 22% од барателите на азил добиле услуги за ментално здравје во Европа. Адресирањето на менталното здравје е клучно за успешна интеграција и социјална вклученост, што бара соработка меѓу стручни лица, локални заедници и креатори на политики.

Заради сложеноста на предизвиците поврзани со менталното здравје, се препорачува развој на сеопфатен пристап што вклучува промоција на здравје, превенција на проблеми и третман на дијагностицираните состојби. Овој пристап треба да биде културолошки сензитивен и да почитува човекови права, вклучително правото на здравје и недискриминација.

Здравствената промоција и превенција играат важна улога во зголемувањето на свеста на мигрантите за нивните права и пристап до здравствена заштита. За ефикасност, пристапот треба да се базира на разбирање на потребите и перспективите на овие лица. Понатаму, пристапот до здравствена заштита може да биде ограничен поради недостиг на инклузивни политики и прилагодување на здравствениот систем за оваа популација.

Во контексти на долготрајни кризи, како мешани миграции, важно е да се понуди слоевит систем на поддршка. Меѓународните насоки за услуги за ментално здравје се засновани на хиерархиска структура: основни потреби и безбедност (практично ниво), поддршка од семејство и заедница, психолошка помош за лица со тешкотии и специјализирана нега за лица со сериозни ментални здравствени проблеми. Овој пристап помага во организирање на ресурси и следење на стандарди.

Во локален контекст може да се каже дека Република Северна Македонија има долгогодишно искуство со мешани миграции кои вклучуваат лица во нерегуларно движење поради различни причини, како што се мигранти, баратели на азил, бегалци и лица со

специфични потреби. Овие лица се соочуваат со правни и социјални ризици, како и со можност за трговија со луѓе и експлоатација.

Бројот на барањата за азил е низок, со само 100 барања поднесени во 2021 година, што е зголемено на 168 во 2022 и 206 до јули 2023 година. Најголем дел од апликантите потекнуваат од Сирија, Мароко, Авганистан, Пакистан и Ирак. Стапката на одобрување на азил е многу ниска, со само две одобрени заштити во 2023 година. Според извештајот на Европската комисија, притворот на мигранти кои се приведени поради нерегуларна миграција и користени како сведоци против криумчарите е загрижувачко прашање.

Цели на анализа и начинот на спроведување

Целта на анализата беше да се соберат податоци за состојбата со менталното здравје и психосоцијалните потреби на лицата во движење, вклучително нерегуларните мигранти, барателите на азил и бегалците сместени во Република Северна Македонија. Добиените податоци нудат насоки базирани на докази за развој на здравствени, социјални, образовни и економски политики и активности за унапредување на менталното здравје и добросостојбата на оваа ранлива популација.

За целите на анализата, беше спроведено истражување со комбиниран пристап на квантитативни и квалитативни методи. Реализирани беа четири теренски посети, при што беше остварен директен контакт со задржаните лица и давателите на услуги. Податоците беа собирани за проценка на ставовите на задржаните лица и давателите на услуги, квалитетот на испорачани услуги, како и актуелните потреби, предности и предизвици поврзани со менталното здравје и добросостојбата на овие лица. Првично, информациите за истражувањето беа споделени со учесниците – задржаните лица и давателите на услуги.

Тие беа информирани за целите на истражувањето и постапката, по што беше побарана усна согласност пред започнување на собирањето податоци.

Учесниците беа прашани за социо-демографски податоци (пол, возраст, образование, должина на престој) и за нивното задоволство со услугите, храната, сместувањето, безбедноста, информациите, слободното движење и

контактите со семејството. Давателите на услуги одговорија на прашања за комуникацијата со задржаните лица, достапноста на нивните услуги и координацијата со надворешни служби. Менталната состојба беше проценета со Прашалникот за здравје на пациентите (PHQ-4), кој ја мери анксиозноста и депресијата. Скалирањето одредува ниво на симптоми, а внатрешната конзистентност на резултатите беше висока ($\alpha=0.89$ за задржаните лица, $\alpha=0.81$ за давателите на услуги).

Специфични цели на анализата се:
1. Преглед на менталното здравје и психосоцијалните потреби;
2. Мапирање на достапните ресурси и услуги;
3. Изготвување на препораки и насоки за унапредување на менталното здравје и добросостојбата на лицата од интерес.

Податоците беа анализирани со помош на статистички софтвер. Променливите беа споредени со Chi-квадрат тестови, t-тестови и Spearman rho-тестови на корелации. Резултатите се претставени во апсолутни бројки (**N**) и проценти (%) кај атрибутивните серии, како и со средни вредности (**M**) и стандардни девијации (SD) кај нумеричките серии. Анализите беа направени компаративно за задржаните лица и давателите на услуги, како и за специфични категории според демографските одредници. Статистичката значајност беше утврдена на $p < 0.05$.

Истражувачите ги почитувале локалните културни вредности и практики, воделе интегритет и чесност во комуникацијата со учесниците и ги заштитиле нивните податоци. Истражувањето било спроведено согласно принципот „не чини штета“, а учесниците биле информирани за истражувањето и дадена им е можност за повлекување во кое било време. Учесството било доброволно, а резултатите беа презентирани анонимно.

Резултати

Извршени се теренски посети во Прифатно транзитните центри (ПТЦ) Винојуг и Табановце, Центарот за баратели на азил – Визбегово и Центарот за странци – Гази Баба. Во ПТЦ „Винојуг“ и „Табановце“ работат локални власти и дополнителен персонал ангажиран од граѓански и меѓународни организации. Влезот и излезот се строго регулирани од граничната полиција. Сместените лица имаат пристап до основни потреби, здравствена нега, правна помош и активности за деца и возрасни. Услугите се поддржани од граѓански и меѓународни организации.

Во Центарот за баратели на азил – Визбегово, услугите ги обезбедува Министерството за труд и социјална политика, а здравствената заштита и образовните активности се финансирани од граѓански и меѓународни организации. Сместените лица можат да се движат надвор до определено време и редовно да се пријавуваат.

Во Центарот за странци – Гази Баба, граѓански и хуманитарни организации обезбедуваат правна помош и основна здравствена нега. Здравствената заштита се покрива од страна на организацијата, а за ургентни потреби се користи јавната итна помош. Центарот е установа од затворен тип и забележлива е строго ограничениот можност за излез од установата, вклучително и во дворот на објектот.

Учесници

Во истражувањето учествуваа 57 лица, од кои 30 задржани и 27 даватели на услуги. Не се забележани значајни разлики во бројот на учесниците од задржаните лица и давателите на услуги. Во ПТЦ „Винојуг“ учествуваа 8 задржани и 10 даватели на услуги; во ПТЦ „Табановце“ 12 задржани и 6 даватели на услуги; во Центарот за странци – Гази Баба 6 задржани и 5 даватели на услуги; а во Центарот за баратели на азил – Визбегово 4 баратели на азил и 6 даватели на услуги.

Во текот на посетата, сместените лица најдолго престојувале во Центарот за баратели на азил – Визбегово, со просечен престој од 147 дена (± 188), а најдолгиот бил 420 дена. Во Центарот за странци – Гази Баба, просечниот престој бил 32 дена (± 73), а најдолгиот 180 дена. Најкратко се престојувало во ПТЦ Винојуг и Табановце, со просек од 6 дена (± 2) и 2 дена (± 2) соодветно. Бележани се значајни разлики во должината на престојот ($F=4.492$, $p=0.011$).

Од вкупниот број учесници, 23 беа мажи и 7 жени меѓу задржаните лица, а 8 мажи и 18 жени меѓу давателите на услуги. Просечната возраст на задржаните беше 27 години (± 11), а на давателите на услуги 41 година (± 10).

Од задржаните лица, 8 биле сместени со семејството, додека 22 од нив патувале и биле сместени сами. Значително повеќе задржани лица биле сместени сами од оние сместени со семејството.

Од задржаните лица, 18 изјавиле дека имаат завршено основно или недовршено основно образование, 8 изјавиле дека имаат завршено средно образование и 4 дека имаат завршено високо образование. Значително повеќе задржани лица имале основно или недовршено основно образование во споредба со другите.

Од друга страна, 21 од давателите на услуги изјавиле дека имаат високо образование и 6 од нив дека имаат завршено средно образование. Значително повеќе даватели на услуги имале високо образование во споредба со оние кои имале завршено средно образование.

Од здравствени проблеми, 18 од задржаните лица пријавиле проблем со болки (пр. главоболки, стомачни болки), 6 пријавиле физички повреди и по 1 пријавиле искуство со заразна болест и стоматолошки проблеми. Значително повеќе задржани лица пријавиле искуство со болки во споредба со друг тип на здравствени проблеми.

Од давателите на услуги, мнозинството (12 лица) пријавиле дека работат во областа на психосоцијалната заштита. Значително повеќе даватели на услуги биле ангажирани во областа на психосоцијалната заштита во споредба со другите работни позиции.

Од вкупната бројка на даватели на услуги кои учествувале, 56% изјавиле дека имале посетено обука за ментално здравје и психосоцијална поддршка, но незначително повеќе од оние кои изјавиле дека немале посетено ваква обука. Слично, повеќе даватели на услуги (59%) биле вработени преку граѓанска или меѓународна организација, но незначително во споредба со оние вработени преку јавниот сектор.

Ментално здравје и добросостојба

Задржани лица - Во однос на симптомите на анксиозност, просечниот резултат кај задржаните лица бил 3.8 (± 1.6), што укажува дека во просек задржаните лица изјавиле високи нивоа на анксиозност. Од вкупниот број задржани лица кои учествувале, мнозинството изјавиле натпросечни нивоа на анксиозност. Значително повеќе задржани лица изјавиле натпросечни нивоа на анксиозност во споредба со оние кои немале. Во однос на интензитетот на анксиозноста, мнозинството задржани лица кои учествувале изјавиле благи симптоми.

Во однос на симптомите на депресија, просечниот резултат кај задржаните лица бил 3 (± 1.4), што повторно укажува дека во просек задржаните лица изјавиле високи нивоа на депресивност. Од вкупниот број задржани лица кои учествувале, еднаков број (50%) изјавиле просечни и натпросечни нивоа на депресивност. Повеќето задржани лица кои изјавиле натпросечни нивоа на депресивност имале благи симптоми.

Даватели на услуги - Во однос на симптомите на анксиозност кај давателите на услуги, просечниот резултат бил 1.5 (± 1.4), што укажува дека во просек давателите на услуги изјавиле ниски нивоа на анксиозност. Значително повеќе даватели на услуги изјавиле просечни нивоа на анксиозност, во споредба со оние кои изјавиле натпросечни нивоа.

Во однос на симптомите на депресија, просечниот резултат кај давателите на услуги бил 1.1 (± 1.4), што повторно укажува дека во просек давателите на услуги изјавиле ниски нивоа на депресија. Значително повеќе од давателите на услуги изјавиле просечни нивоа на депресија во споредба со оние кои изјавиле натпросечни нивоа.

Горенаведените резултати укажуваат дека задржаните лица имале значително повисок степен на анксиозност ($t=5.790$, $p=0.000$) и депресија ($t=5.137$, $p=0.000$), во споредба со давателите на услуги.

Фактори на ризик

Задржани лица - Табела 1 ги прикажува просечните резултати на анксиозност и депресија според социодемографските карактеристики. Значително повисоки нивоа на анксиозност ($t=-3.646$, $p=0.001$) и депресија ($t=-4.106$, $p=0.000$) имале жените во споредба со мажите. Значајни разлики во степенот на анксиозност не беа забележани меѓу оние кои се и не се сместени со членови на семејството ($t=1.420$, $p=0.167$), но значително повисоки нивоа на депресија се следеа кај лицата кои се сместени со членови на семејството

	Анксиозност			Депресија		
	N	M	SD	N	M	SD
Пол						
Маж	23	3.3	1.4	23	2.5	1.1
Жена	7	5.4	1.1	7	4.6	1.3
Сместен во семејство						
Да	8	4.5	0.9	8	4.4	0.7
Не	22	3.6	1.7	22	2.5	1.3
Образование						
Нема	9	4.0	1.5	9	2.9	1.5
Основно	9	3.8	1.1	9	2.9	1.5
Средно	8	4.4	1.6	8	3.3	1.3
Високо	4	2.5	2.4	4	3.6	2.2

Табела 1 - Просек на резултати на анксиозност и депресија според социодемографските карактеристики

($t=3.830$, $p=0.001$). Значајни разлики во степенот на анксиозност ($F=1.352$, $p=0.279$) и депресија ($F=0.106$, $p=0.956$) не се бележеа во однос на степенот на образование.

Во најголем дел, задржаните лица биле задоволни со услугите, храната, сместувањето и односот на персоналот, но мнозинството било незадоволно со јасноста на споделените информации, можноста за слободно движење и недостатокот на активности за социјална интеграција. При разгледување на поврзаноста меѓу ставовите околу добиените услуги и менталното здравје (Табела 2), резултатите покажаа дека степенот на анксиозност се зголемува со незадоволство со храната, незадоволството со сместувањето, чувството на слаба безбедност, нејасната комуникација на информациите и ограниченоста во слободното движење. Од друга страна, степенот на депресија се зголемува само со ограниченоста во слободното движење.

	Анксиозност	Депресија
Задоволство со услуги	-0.292	0.024
Задоволство со храна	-0.392*	-0.124
Задоволство со сместување	-0.699*	-0.314
Чувство на безбедност	-0.422*	-0.181
Јасност на споделени информации	-0.494*	-0.281
Слободно движење	-0.769*	-0.460*
Контакт со семејството	-0.323	0.052
Позитивен однос на персоналот	-0.358	-0.056
Активности за интеграција	0.296	0.034

Белешка * $p<0.05$

Табела 2 - Приказ на корелациите на задоволството со услуги со степенот на анксиозност и депресија

Даватели на услуги - Од добиените резултати не се бележеа значајни разлики во степенот на анксиозност ($p=0.767$) и депресија ($p=0.329$) меѓу мажите и жените. Разлики во степенот на анксиозност ($p=0.944$) и депресија ($p=0.146$) не се бележеа меѓу оние кои работат преку јавен и граѓански сектор. Но, значително повисоки нивоа на анксиозност имаа оние кои немале посетено обука за ментално здравје и психосоцијална поддршка ($t=-2.279$, $p=0.031$). Значајни разлики не се следеа во степенот на анксиозност ($F=0.081$, $p=0.779$) и депресија ($F=0.722$, $p=0.404$) во однос на степенот на образование.

	Анксиозност			Депресија		
	N	M	SD	N	M	SD
Пол						
Маж	9	1.7	2.1	9	1.6	2.0
Жена	18	1.4	1.0	18	0.8	0.9
Тип на вработување						
Јавен сектор	11	1.5	1.9	11	1.5	1.8
Граѓански сектор	16	1.5	1.0	16	0.8	0.9
Следено обука						
Да	15	1.0	0.9	15	0.7	0.9
Не	12	2.2	1.7	12	1.5	1.7
Образование						
Средно	6	1.7	1.0	6	1.5	1.2
Високо	21	1.5	1.5	21	0.9	1.4

Табела 3 - Просек на резултати на анксиозност и депресија според социодемографските карактеристики

Во најголем дел, давателите на услуги споделиле дека имаат можности и услови за успешно да ги овозможуваат услугите. Единствена значајна поврзаност која може да се увиди е онаа меѓу степенот на депресија и слабите можности и услови за успешно координирање на услугите со надворешните служби (Табела 4).

	Анксиозност	Депресија
Комуникација со задржани лица	-0.015	0.319
Достапност на услуги	-0.005	0.002
Координација со надворешни служби	-0.203	-0.501*
Поддршка на лица со специфични потреби	-0.250	-0.170
Придржување кон работни задачи	0.161	-0.079
Пристап до обуки	-0.092	-0.369
Уважување на мислењето на задржаните лица	0.060	0.238
Уважување на мислењето на давателите на услуги	-0.178	-0.106

Белешка * $p < 0.05$

Табела 4 - Приказ на корелациите меѓу условите за овозможување услуги и степенот на анксиозност

5.1 ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Заклучни согледувања

Резултатите покажаа дека престојот на задржаните лица се разликуваше во должина, со најкраток престој во Прифатно транзитните центри и најдолгиот во Центарот за баратели на азил – Визбегово. Најдолгиот престој беше во Визбегово, каде некои лица беа сместени повеќе од една година. Задржаните лица најчесто беа мажи со понизок степен на образование, а многумина не посетувале училиште поради вооружените конфликти. Значителен број имале физичка болка и ментални здравствени проблеми, со 83% со симптоми на анксиозност и 50% со симптоми на депресија. Жените и оние кои патуваат со семејства имаа повисоки стапки на анксиозност и депресија.

Симптомите на ментални проблеми беа повисоки кај задржаните лица во споредба со давателите на услуги, а давателите кои учествувале на обуки имаа подобро ментално здравје. Задржаните лица генерално беа задоволни со услугите, но незадоволни од ограничените можности за слободно движење и недостигот на активности за социјална интеграција. Слободното движење беше особено ограничено во Центарот за странци – Гази Баба, што влијаеше на нивната добросостојба. Ограничувањата во слободното движење беа поврзани со поголем ризик за анксиозност и депресија.

Резултатите покажаа важност на подобрување на комуникацијата и учеството на задржаните лица во оценката на услугите. Ова истражување има ограничувања, како што се низок број на учесници и можност за недоволно пријавување на ментални здравствени проблеми.

Клучни препораки:

Земајќи ги предвид резултатите од квалитативната и квантитативната анализа, следат препораки за подобрување на услугите и системот за заштита на мигрантите, барателите на азил и бегалците:

- 1. Зајакнување на соработката** меѓу институциите и службите за здравствена и социјална заштита, образованието, владините и граѓанските организации, за унапредување на добросостојбата на задржаните лица.
- 2. Зајакнување на капацитетите за собирање податоци и проценка на потребите**, преку континуиран развој и поддршка на интегриран систем за следење на системот за заштита, ресурсите и достапните услуги.
 - Зајакнување на системот за поддршка, следење и евалуација на активностите поврзани со мигранти, баратели на азил и бегалци преку партиципативен пристап, кој ги зема предвид специфичните потреби на различни групи од оваа популација.

- Редовно прибирање повратни информации од засегнатите страни, преку спроведување анкети и фокус групи, за добиените услуги и ажурирање на целите и на активностите во согласност со добиените резултати.
- 3. Зајакнување на капацитетите на човечки ресурси од областа на здравствената заштита, кои се во контакт со мигранти, баратели на азил и бегалци.**
- Организирање циклус на обуки за здравствените работници во примарната здравствена заштита за идентификација на ментално здравствени проблеми кај мигранти, баратели на азил и бегалци.
 - Континуирано професионално усовршување на здравствениот кадар преку колегијална поддршка, менторирање и други форми на професионално усовршување.
 - Градење мрежа на поддршка за давателите на услуги со надворешни релевантни институции/ организации, со цел да се обезбеди поддршка на давателите на услуги во нивната работи и во справување со стресот на работното место.
 - Зајакнување на капацитетите на професионалците преку дополнителни обуки за препознавање и соодветен третман на лица со специфични потреби, кај кои има интерсекциска ранливост и изложеност на повеќе социјални ризици.
- 4. Зајакнување на капацитетите на професионалците во системот за социјална заштита, за важноста на превенцијата, ментално здравје, за промоција на социјална инклузија, антидискриминација по сите основи, неосудување, работење без стигматизирање и предрасуди.**
- 5. Изработка на насоки за пракса и прирачници за работа со мигранти, баратели на азил и бегалци и нивна дисеминација до професионалците вработени во системот за здравствена и социјална заштита.**
- 6. Унапредување на услугите за ментално здравје и психосоцијална поддршка преку мобилни тимови.**
- Воведување мобилни тимови составени од мултидисциплинарен кадар (пр. психијатар, медицинска сестра, психолог, социјален работник), кои редовно ќе ги посетуваат центрите за сместување и ќе овозможуваат директен пристап до услуги.
- 7. Олеснување на пристапот до услуги и унапредување на активностите за социјална инклузија на задржаните лица, вклучително регулирање на пристапот до редовни јавни услуги, пристап до редовно образование за деца на училишна возраст и заменување на потребата од матични броеви со воведување на идентификациски број за странец.**
- Унапредување на националниот систем за електронски евиденции „Мој термин“ во овозможување непречен пристап до здравствени услуги.
 - Воведување нова категорија во „Мој Термин“ за лица во движење.
 - Креирање и користење на привремен идентификациски број за странци/

лица во движење, кои немаат локален матичен број. Овој број ќе биде валиден за регистрирање и следење на здравствени услуги, изготвување медицински извештаи и документирање на здравствената состојба на мигрантите, барателите на азил и бегалците.

- Воведување модул кој ќе генерира профил при првата посета на здравствена установа, со основни податоци како националност, возраст, пол и други демографски податоци.
- Овозможување пристап до специјалистички и примарни здравствени услуги за сите лица, независно од нивниот правен статус.
- Создавање дигитално здравствено досие, кое ќе биде достапно за сите релевантни здравствени установи.
- Организирање обуки за здравствените професионалци за користење на новите функции и за важноста на документирање здравствените податоци за оваа ранлива група.

8. **Изработка на мултилингвални информативни водичи за задржаните лица, кои ќе содржат информации за нивните права, достапни услуги, здравствени ресурси и државни процедури.**
9. **Изработка на информативни материјали за специфични ранливи категории на лица во движење (пр. жени, деца, родители, лица со попреченост) и нивна дисеминација на локации посетени од мигранти, баратели на азил и бегалци.**
10. **Олеснување пристап до дигитални алатки за комуникација, вклучително можности за онлајн симултан превод и онлајн достапност на културолошки медијатори.**
11. **Развој на алтернативи за притворање и долготрајно задржување на лица во движење со особено внимание кон лица со специфични потреби и ранливи групи.**
12. **Овозможување на одржливост на услугите во центрите, во соработка со јавните здравствени и социјални служби.**

Анекс 1: Надворешни соработници на Националниот превентивен механизам

1. проф. д-р Стојан Бајрактаров - психијатар
2. Иво Куновски – специјалист по медицинска психологија

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

**AVOKATI I POPULLIT
MEKANIZËM PARANDALUES NACIONAL**

RAPORTI VJETOR 2024

Shkup, 2025

PËRMBAJTJA

1

AVOKATI I POPULLIT - MEKANIZËM PARANDALUES
KOMBËTAR

61

2

AKTIVITETET DHE VIZITAT E REALIZUARA PARANDALU-
ESE NË VITIN 2024

65

3

INSTITUCIONET NDËSHKUESE-KORREKTUESE DHE
EDUKUESE-KORREKTUESE

67

- 3.1 Institucioni ndëshkues-korrektues dhe enti ndëshkues-korrektues Idrizovë 67
- 3.2 Institucioni ndëshkues - korrektues Burgu Gjevgjeli 72
- 3.3 Mbipopullimi dhe gjendjet e përgjithshme në institucionet ndëshkuese - korrektuese 77
- 3.4 Shkalla e zbatimit të rekomandimeve të mekanizmit parandalues kombëtar 78

4

STACIONET POLICORE ME KOMPETENCË TË
PËRGJITHSHME

79

- 4.1 Vizitat natën në SP KP Gjorçe Petrov, SP KP Gazi Babë, SP KP Qendër 85

4.2	Konkluzione dhe rekomandime	86
-----	-----------------------------	----

5

	MBAJTJA DHE AKOMODIMI I MIGRANTËVE/TË HUAJVE DHE AZILKËRKUESVE	89
--	---	-----------

5.1	Konkluzione dhe rekomandime	97
-----	-----------------------------	----

	Aneksi 1: Bashkëpunëtorët e jashtëm të Mekanizmit parandalues kombëtar	101
--	---	------------

Lista e shkurtesave

ARM	Armata e Republikës së Maqedonisë së Veriut
EEK	Enti edukues-korrektues
PP	Prokuroria publike
INK	Institucioni ndëshkues - korrektues
ENK	Enti ndëshkues - korrektues
MPB	Ministria e punëve të brendshme
MD	Ministria e drejtësisë
AP	Avokati i popullit
MPK	Mekanizmi parandalues kombëtar
AP- MPK	Avokati i popullit si Mekanizëm parandalues kombëtar
PTHP	Prokuroria themelore publike
SKNMHR	Seksioni për krimin ndërkufitar, migrimet, të huajt dhe ripranimin
QPT	Qendra e përkohshme transitore
RMV	Republika e Maqedonisë së Veriut
SPB	Sektori i punëve të brendshme
DES	Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve
UNHCR	Zyra e Komesariatit të lartë për refugjatë

Të nderuar,

Mekanizmi parandalues kombëtar mandati i të cilit bazohet në Protokollin fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues¹, edhe në vitin e kaluar në mënyrë aktive monitoroi situatat në vendet e privimit nga liria.

Kështu, gjatë vitit 2024, Ekipi kreu gjithsej 17 vizita të pa-paralajmëruara, në stacione policie, institucione ndëshkuese-korrektuese, si dhe qendra ku vendosen migrantë, të huaj dhe azilkërkues.

Fatkeqësisht, edhe këtë vit duhet të konkludojmë se situata në terren dhe problemet e zbuluara me të cilat po ballafaqohen personat e privuar nga liria vazhdojnë të paraqesin një sfidë të vërtetë për shtetin, prandaj rekomandimet që ky Mekanizëm u ka dhënë autoriteteve dhe organeve kompetente prej vitesh vazhdojnë të përsëriten.

Konkretisht, shteti vazhdon të ballafaqohet me kapacitete të pamjaftueshme akomodimi në burgje, gjë që çon në mbipopullim, mbrojtje shëndetësore jo në kohë, personel të pamjaftueshëm, por edhe angazhim të personelit joprofesional dhe të pakualifikuar, mosrespektim të rregullave evropiane dhe rregulloreve kombëtare gjatë emërimit të stafit drejtues të institucioneve penitenciare, mospagim të një procesi të rregullt arsimor për çdo person të dënuar dhe çdo fëmijë të dërguar për të vuajtur dënimin me burg ose masën edukative - korrektuese, numër të pamjaftueshëm të zyrtarëve të uniformuar të policisë në stacionet policore, trajnime të parregullta për zyrtarët e policisë, mungesë e dhomave për të biseduar me fëmijët në stacionet policore dhe një sërë konstatimesh të tjera.

Me këtë rast, duhet theksuar edhe një herë se Mekanizmi vazhdon të udhëheqë betejën për rritje dhe zhvillim të qëndrueshëm dhe stabil, përkatësisht për pavarësi të plotë financiare dhe kadrovike, si dhe ekipim. Me fjalë të tjera, shteti duhet të sigurojë burime të mjaftueshme kadrovike dhe financiare me qëllim që të zbatojë në mënyrë të vazhdueshme, në kohë dhe efikase të gjitha kompetencat që ka Mekanizmi parandalues kombëtar në përputhje me Protokollin fakultativ të lartpërmendur.

AVOKAT I POPULLIT

Naser Ziberi

¹ Ligji për ratifikimin e Protokollit fakultativ të Konventës së OKB-së kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese (Gazeta zyrtare Nr. 165/2008 e datës 30.12.2008), I disponueshëm në <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konven-cijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Qasur më datën: 20.03.2024).

AVOKATI I POPULLIT – MEKANIZËM PARANDALUES KOMBËTAR

Me miratimin e Ligjit për ratifikimin e Protokollit fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese², Kuvendi i Republikës së Maqedonisë më datë 30 dhjetor të vitit 2008 emëroi Avokatin e popullit për të vepruar si Mekanizëm parandalues kombëtar.

Pas zbatimit të ndryshimeve në Ligjin për avokatin e popullit në vitin 2009, në kuadër të Avokatit të popullit u formua një njësi e veçantë organizative - Mekanizmi parandalues kombëtar (MPK), detyra kryesore e të cilit është parandalimi i torturës dhe llojeve të tjera të trajtimit ose ndëshkimit mizor, çnjerëzor ose degradues. Ekipi i MPK-së filloi të zbatojë përgjegjësitë e tij në vitin 2011 përmes hulumtimit të rregullt të trajtimit të personave të privuar nga liria e tyre. Nga vizitat e kryera, autoriteteve përkatëse u dërgohen rekomandime dhe, kur është e nevojshme, paraqiten edhe propozime dhe perceptime në lidhje me legjislacionin ekzistues ose projekt-legjislacionin.

Edhe pse Rregullorja për ndryshimin dhe plotësimin e Rregullores për sistematizimin e vendeve të punës në Shërbimin profesional, Ekipin e Mekanizmit parandalues kombëtar, Seksionet e veçanta dhe Zyrat e Avokatit të popullit³, parashikon pesë vende pune në ekipin e MPK-së,

² Ligji për ratifikimin e Protokollit fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 165/2008) Në dispozicion në: <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Qasur më datën: 22.02.2024).

³ Rregullore për ndryshimin dhe plotësimin e Rregullores për sistematizimin e vendeve të punës në Shërbimin profesional, Ekipin e Mekanizmit parandalues kombëtar, Seksionet e veçanta dhe Zyrat e Avokatit të popullit ("Gazeta zyrtare e RMV-së nr.) Në dispozicion në: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/Naroden-Pravobranitel/upload/Interni%20akti/Pravilnici%20na%20NP/Izmeni%20i%20dopolnuvanje%20na%20P%20za%20sistematizacija-05.04.2022.pdf> (Qasur më datën: 22.02.2024)

përkatësisht dy këshilltarë shtetëror, dy këshilltarë dhe një bashkëpunëtor, personeli edhe mëtej mbetet i njëjtë, një këshilltar shtetëror si udhëheqës i ekipit, një këshilltar për parandalimin e torturës dhe një bashkëpunëtor. **Theksojmë edhe një herë, se ky rregullim dhe plotësim i ekipit të MPK-së është i pamjaftueshëm për zbatimin efikas, të plotë dhe, mbi të gjitha, në kohë të të gjitha kompetencave që rrjedhin nga mandati i këtij mekanizmi.**

Sfidat kadrovike të ekipit të MPK-së janë edhe më të mëdha nëse marrim parasysh se problemi i angazhimit të bashkëpunëtorëve të jashtëm të profileve të ndryshme, të cilët ofrojnë një qasje shumëdisiplinore gjatë kryerjes së vizitave parandaluese, vazhdon të jetë ende i pranishëm. Ekipi është udhëzuar për të shpallur një prokurim publik për angazhimin e bashkëpunëtorëve të jashtëm përmes sistemit elektronik të Byrosë së prokurimit publik, përkatësisht të shpallë një procedurë tenderimi përmes së cilës do të angazhohen bashkëpunëtorë të jashtëm.

Gjatë vitit raportues, njësoj si vitin e kaluar, një prokurim i tillë publik nuk u realizua, me çka u bë e pamundshme qasja pranë ekspertizës së duhur nga bashkëpunëtorët e jashtëm gjatë vizitave. **Rrjedhimisht me këtë, dëshirojmë të theksojmë edhe një herë se kjo mënyrë e angazhimit të bashkëpunëtorëve të jashtëm përmes prokurimit publik, përkatësisht tenderit, nuk korrespondon me natyrën e mandatit që ka ky mekanizëm.**

Edhe gjatë vitit të kaluar, AP-MPK vazhdoi bashkëpunimin e tij me Zyrën e Komisionerit të lartë për refugjatë në Shkup (UNHCR), e cila, përmes Shoqatës maqedonase të juristëve të rinj⁴ mbështet Ekipin duke siguruar bashkëpunëtorë të jashtëm për nevojat e vizitave në terren në vendet e privimit nga liria të migrantëve, të huajve dhe azilkërkuesve. Të dhënat dhe informacionet e mbledhura nga vizitat e tilla rezultuan në përgatitjen e një analize për shëndetin mendor dhe nevojat psikosociale të personave në lëvizje.

Për zbatimin e aktiviteteve të planifikuara në vitin 2024, AP-MPK-së iu miratuan zyrtarisht 200.000,00 denarë, fonde të cilat ma vonë gjatë vitit u reduktuan në 160.000,00 denarë me ribalancimin e buxhetit.

Për shkak të kësaj situate financiare, Avokati i popullit edhe mëtej mbetet me qëndrimin se për realizimin e kompetencave të MPK-së nevojiten burime shtesë në personel, materiale dhe financiare që do të sigurohen nga Buxheti i shtetit, me çka do të përjashtohet, përkatësisht do të zvogëlohet nevoja për donacione ose zbatim i jo i plotë i kompetencave që rrjedhin nga mandati i këtij organi.

Duke marrë parasysh se sigurimi i burimeve të mjaftueshme për funksionim pa pengesa është një nga sfidat me të cilat po ballafaqohet AP-MPK për shumë vite, **është e nevojshme të përsëritet edhe në këtë Raport detyrimi i shtetit që rrjedh nga ratifikimi i Protokollit fakultativ ndaj Konventës kundër torturës, ku thuhet qartë se:**

“Shtetet aderuese marrin obligim për të vënë në dispozicion burimet e nevojshme për funksionimin e mekanizmave parandalues kombëtarë.”⁵

Me këtë rast, dëshirojmë të përsërisim edhe rekomandimin e bërë nga Nënkomiteti i Kombeve të Bashkuara për parandalimin e torturës gjatë vizitës së tyre në vend në vitin 2017, kur, në lidhje me plotësimin e kuadrit dhe pavarësinë e ekipit të MPK-së, Nënkomiteti rekomandoi:

⁴ Shoqata maqedonase e juristëve të rinj ishte përgjegjëse për zbatimin e buxhetit të ndarë për AP-MPK.

⁵ Neni 18, pika 3, të Protokollit fakultativ ndaj Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese.

„Nënkomiteti rekomandon që Mekanizmi parandalues kombëtar të konsultohet drejtpërdrejt me autoritetet e shtetit-anëtar për të identifikuar qartë natyrën dhe volumin e nevojave të tij, duke përfshirë edhe sigurimin e kontrollit mbi personelin e tij”⁶.

⁶ Visit to the former Yugoslav Republic of Macedonia undertaken from 23 to 29 April 2017: observations and recommendations addressed to the national preventive mechanism, Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, E disponueshme në: <https://atlas-of-torture.org/en/entity/uyf8xx87py?page=1> (qasur më datë: 25.02.2025)

2

AKTIVITETET DHE VIZITAT PARANDALUESE TË REALIZUARA NË VITIN 2024

Në vitin 2024, ekipi i MPK-së kreu gjithsej 17 vizita të paparalajmëruara, nga të cilat: 9 vizita në stacione policore me juridiksion të përgjithshëm, 4 në institucione ndëshkuese-korrektuese, nga të cilat tre vizita në INK-ENK Idrizovë dhe një vizitë në INK Burgun e Gjevgjelisë, si dhe 4 vizita në qendrat ku akomodohen dhe mbahen migrantët, përkatësisht të huajt dhe azilkërkuesit.

Shumica e vizitave parandaluese të kryera u realizuan vetëm nga ekipi i MPK-së. Për një numër të vogël vizitash (vendet për ndalimin e migrantëve, të huajve dhe azilkërkuesve), ekipi angazhoi bashkëpunëtorë të jashtëm (një psikolog klinik dhe një psikiatër), të siguruar përmes Shoqatës maqedonase të juristëve të rinj, dhe në kuadër të projektit me UNHCR-në dedikuar për mbështetjen e MPK-së në lidhje me vendet e ndalimit të migrantëve, të huajve dhe azilkërkuesve.

Metodologjia e punës në lidhje me realizimin e vizitave është rezultat i përvojës shumëvjeçare të ekipit, por edhe i pranimit të praktikave më të mira nga organet përkatëse në rajon, pjesëmarrjes në ngjarje ndërkombëtare, si dhe në bazë të rekomandimeve të organizatave dhe organeve përkatëse ndërkombëtare, dhe mbi të gjitha, të Nënkomitetit të OKB-së për parandalimin e torturës.

Në plan ndërkombëtar, ekipi i MPK-së ishte aktiv edhe në vitin 2024 dhe mori pjesë në disa konferenca dhe punëtori, por kryesisht në ato ku shpenzimet e pjesëmarrjes i mbulonte vetë organizatori.

Në këtë pjesë, është me vend të përmendet se në vitin 2024, MPK-ja e Republikës së Maqedonisë së Veriut u vizitua nga MPK-ja e Republikës së Sllovenisë. Në kuadër të vizitës studimore të ekipit sloven të MPK-së, u zhvilluan takime për shkëmbimin e përvojave, informacioneve dhe metodologjive për kryerjen e vizitave parandaluese, si dhe u vizituan Enti edukues-korrektues i Tetovës dhe Spitali psikiatrik i Negorcit.

Ndër takimet që organizohen rregullisht, dhe në të cilat ekipi i MPK-së merr pjesë me përfaqësuesit e tij, ishte takimi në kuadër të rrjetit të MPK-së të Evropës Juglindore, i cili u mbajt në Vjenë të Austrisë. Konkretisht, kryesues i Rrjetit për vitin 2024 duhet të jetë Republika e Bullgarisë dhe MPK-ja bullgare. Megjithatë, për shkak të burimeve të pamjaftueshme financiare, si dhe ndryshimit të udhëheqësisë në institucionin e Avokatit të popullit bullgar, kryesia u tërhoq, pas së cilës Bordi i Avokatit të popullit austriak mori përsipër të organizojë një takim, duke siguruar kështu vazhdimësinë e punës së Rrjetit.

Në kuadër të projektit "*Sundimi i së drejtës*" në Republikën e Maqedonisë së Veriut⁷, në të cilin Zyra e Avokatit të popullit merr pjesë tashmë dy vite me radhë, AP-MPK, me mbështetjen e ekipit të projektit, organizoi një punëtorë njëditorë për udhëheqësit e turnit në zonën e SPB-së Shkup. Punëtorja trajtoi çështjen e identifikimit dhe dokumentimit të shenjave të torturës, si dhe realizimin dhe sigurimin e të drejtës për mjek për personat e ndaluar në stacionet e policisë. Dr. Gjorgje Alempijević nga Republika e Serbisë dhe ekspertja kombëtare, Dr. Žaklina Prosaroska, u angazhuan si ekspertë. Gjatë vitit 2025, një lloj i tillë i punëtorisë është planifikuar të mbahet edhe për zonat e tjera të SPB-së në Maqedoni.

Duke pasur parasysh të lartpërmendurat, dhe me qëllim zbatimin e rekomandimeve të dërguara nga Raporti i mëparshëm vjetor për vitin 2023, si dhe rekomandimet që do të pasojnë më poshtë në tekst, është e pamundur të mos theksohen sfidat me të cilat po ballafaqohet ekipi i MPK-së. Përkatësisht, **theksojmë edhe një herë se Mekanizmi parandalues kombëtar ka kapacitete të kufizuara, përkatësisht të pamjaftueshme të personelit dhe financiare për zbatimin e plotë, efektiv dhe efikas të mandatit të tij të përcaktuar në përputhje me akt të nënshkruar dhe të ratifikuar ndërkombëtar⁷. Pikërisht për këto arsye, shteti duhet të zbatojë në mënyrë konsekuente detyrimet që rrjedhin nga Protokollin fakultativ i Konventës kundër torturës⁸ dhe, në përputhje me të njëjtat, të sigurojë burime të mjaftueshme për zbatimin efikas të mandatit të Mekanizmit parandalues kombëtar.**

⁷ Ligji për ratifikimin e Protokollit fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese OPKAT ("Gazeta zyrtare e RM-së" nr. 165/2008 e datës 30.12.2008)

⁸ Ibid

3

INSTITUCIONET NDËSHKUESE-KORREKTUESE DHE EDUKUESE-KORREKTUESE

Trajtimi i personave të paraburgosur dhe të dënuar në institucionet ndëshkuese-korrektuese, si dhe vlerësimi i nivelit të rrezikut nga tortura dhe trajtimet ose ndëshkimet tjera mi-zore, çnjerëzore ose degraduese, ishte gjithashtu në fokus të AP-MPK-së edhe në vitin 2024. Me kapacitetet e saj modeste, AP-MPK-ja realizoi gjithsej 4 vizita, tre prej të cilave në INK-ENK Idrizovë dhe një në INK Burgun e Gjevgjeli-së.

3.1 INSTITUCIONI NDËSHKUES-KORREKTUES ENTI NDËSHKUES-KORREKTUES IDRIZOVË

INK – ENK Idrizovë vitin e kaluar ishte në fokus të Mekanizmit parandalues kombëtar, prandaj u vizitua tre herë.

Vizita e parë u realizua për të hetuar situatën dhe trajtimin e personave të dënuar për akte terrorizmi dhe forma të tjera të radikalizimit, si dhe të atyre personave të dënuar që janë identifikuar si ekstremistë të dhunshëm.

Për këtë qëllim, ekipi zhvilloi biseda me punonjësit e Sektorit të risocializimit, me qëllim përcaktimin e situatës aktuale dhe programeve që po zbatohen për de-radikalizimin e këtyre individëve, si dhe ri-integrimin e tyre në shoqëri pas largimit nga institucioni penitenciar.

Nga bisedat u morën informata se të gjithë personat e dënuar, pavarësisht se në cilin nën-grup bëjnë pjesë (si në rastin konkret, të ashtuquajturit të radikalizuar), trajtohen në të njëjtën mënyrë dhe gëzojnë të drejta të barabarta. Kushtet e punës janë shumë të vështira, duke pasur parasysh se një edukator është i caktuar për 120 persona të dënuar. Një faktor shtesë për këtë

situatë është akomodimi kolektiv, aspektet ekonomike midis të burgosurve, mungesa e stafit në institucion, por edhe siguria personale e shërbimit të burgut.

Nga aspekti i trajnimeve, radikalizimi si temë është tashmë pjesë e trajnimeve fillestare të zyrtarëve të burgjeve të sapopunësuar me qëllim njohjen dhe parandalimin e tij të hershëm. Që nga themelimi i Komitetit kombëtar për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit në vitin 2017, janë miratuar Strategjitë kombëtare për luftimin e terrorizmit dhe për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm me kohëzgjatje prej vitit 2018-2022, si dhe dy strategjitë e fundit të miratuara në muajin maj të vitit 2023, me kohëzgjatje prej vitit 2023-2027. Së këtejmi, faktorët përkatës, gjithsej 22 institucione të RMV-së, mbajnë takime të rregullta dhe diskutojnë aktivitete mbi këto çështje.

Në këtë drejtim, ENK Idrizovë ka formuar një ekip multidisiplinar për këtë qëllim, i cili ka përpiluar një mjet për skringing, për të identifikuar radikalizimin. Një skringing i tillë, sipas rregullave, duhet të kryhet në Seksionin për pranim, ku ekipi profesional duhet të vlerësojë personin e burgosur të sapoprانuar, që nga pranimi. Fatkeqësisht, një vlerësim i tillë nuk bëhet. Procedurat Standarde të Operimit (SOP) janë përgatitur posaçërisht për këtë çështje, por edhe kjo nuk është funksionale për shkak të disa faktorëve, frikës dhe pasigurisë tek punonjësit, dhe nga ana tjetër, mungesës së interesit tek personat e prekur, sepse çdo përfshirje në një program të këtij lloji duhet të jetë në bazë vullnetare.

Së këtejmi, ndonëse “në letër” ka më shumë mundësi për prevenimin dhe parandalimin e hershëm të radikalizmit⁹, megjithatë, në praktikë situata është më ndryshe. Kështu, nga informacionet e marra gjatë vizitës, në programin për integrim të personave të radikalizuar para lirimit (6 muaj deri më 1 vit para përfundimit të dënimit), deritani ka marrë pjesë vetëm një person, të cilit pas daljes nga institucioni ndëshkues-korrektues i humben gjurmët dhe nuk ka informata kthyesë, se sa është integruar në mjedis pas daljes nga burgu.

Vizita e dytë në këtë institucion ndëshkues-korrektues u realizua për të zhvilluar një bisedë me drejtorin e institucionit në lidhje me informacionet e marra për vënien e mundshme në funksion dhe vendosjen e personave të dënuar në të ashtuquajturin krah i pestë në ndërtesën e repartit të mbyllur, i cili u mbyll pas rekomandimit të Komitetit evropian për parandalimin e torturës (KPT) për shkak të kushteve të papërshtatshme të akomodimit.

Në ditën e vizitës, në institucion ndodheshin gjithsej 1,190 persona të dënuar, nga të cilët pothuajse gjysma ishin të vendosur në të ashtuquajturën ndërtesë e vjetër dhe në objektin e “ambulancës”. Mbipopullimi ishte veçanërisht i përhapur në krahun e katërt të repartit të mbyllur, si dhe në seksionin e ambulancës. Në mënyrë plotësuese, situatën e ndërlikonte edhe mungesa e personelit përgjegjës për sigurinë e të dënuarve, si dhe për ruajtjen e rendit dhe disiplinës. Nga inspektimi i listës së numrit të personave të dënuar, si dhe i orarit ditor të policisë së burgut, u konstatua se një polic i burgut është përgjegjës për mbikëqyrjen e të gjitha krahëve dhe seksioneve ku janë të vendosur mbi 150, madje edhe 200 persona të dënuar.

⁹ Që nga themelimi i Komitetit kombëtar për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftimin e terrorizmit në vitin 2017, janë miratuar Strategjitë kombëtare për luftimin e terrorizmit dhe parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm me kohëzgjatje prej vitit 2018-2022 dhe dy strategjitë e fundit të miratuara në muajin maj të vitit 2023 me kohëzgjatje prej vitit 2023-2027. Së këtejmi, faktorët përkatës, gjithsej 22 institucione të Republikës së Maqedonisë së Veriut, mbajnë takime të rregullta dhe diskutojnë aktivitete mbi këto çështje. Në këtë drejtim, ENK i Idrizovës ka formuar një ekip multidisiplinar për këtë qëllim, i cili ka përpunuar një mjet shqyrtimi për të identifikuar radikalizimin.

Numri i të punësuarve në institucion është vazhdimisht variabil, kështuqë numri i punonjësve të ri të punësuar është pothuajse proporcional me numrin e punonjësve që lagrohen nga puna (qoftë për shkak të arritjes së moshës për pension, lëshimit të punës, etj.), për çka edhe u theksua se nuk ka kurfarrë efekti nga numri i punonjësve të rinj. Gjithashtu, u theksua edhe mungesa e profesionalizmit të gati gjysma e punonjësve të rinj.

Duke pasur parasysh këto rrethana, drejtori i institucionit konfirmoi njoftimet për hapjen e të ashtuquajturit krah i pestë. Ri-akomodimi i personave të dënuar në krahun e pestë imponohet nga kushtet e papërshtatshme dhe mbipopullimi i madh në seksionin e ambulancës.

Sa i përket projektit për ndërtimin e objekteve të reja të akomodimit brenda ENK të Idrizovës, konkretisht për ndërtimin e objekteve të reja për repartin e mbyllur, u theksua se nga ana e ENK të Idrizovës u ndërmorën masat e nevojshme që ishin vendosur si kushte për të vazhduar në fazën e dytë të zbatimit të projektit (rinovimi i objekteve të akomodimit në repartin e hapur dhe gjysmë të hapur dhe sigurimi i kushteve për mirëmbajtjen e tyre). Aktivitetet pasuese për realizimin e projektit për ndërtimin e ambienteve të reja akomoduese janë nën kompetenca të Drejtorisë për zbatimin e sanksioneve, e cila duhet të sigurojë lejet e nevojshme të ndërtimit dhe t'i raportojë kreditorit mbi procesin.

Vizita e dytë e ekipit të MPK-së nuk vuri re ndonjë përmirësim në fushën e mbrojtjes shëndetësore, në aspekt të punësimit të stafit shtesë. Ekipet e urgjencës mjekësore edhe mëtej thirreshin në orët e pasditës dhe në fundjavë.

Automjetet e institucionit janë të vjetëruara dhe të pamjaftueshme për të përmbushur plotësisht nevojat e transportit të personave të dënuar, ndërsa në pjesën e uniformave për policinë e burgut, u tha se po bëhen përpjekje për t'u siguruar me donacion nga EEM.

Furnizimi i pajisjeve dhe armëve të reja për policinë e burgjeve është përgjegjësi e Drejtorisë për zbatimin e sanksioneve, por gjatë vizitës nuk u morën të dhëna të sakta se kur është kryer rinovimi i fundit, as nëse është planifikuar diçka në të ardhmen e afërt, për çka edhe u përmend se ishte realizuar kontakt me Ministrinë e punëve të brendshme për të hetuar mundësinë e mundshme të blerjes së pajisjeve të reja për lidhje prej andej.

Lidhur me nevojën për formimin e ekipeve të inteligjencës së burgjeve, u theksua pamundësia praktike e zbatimit të menjëhershëm të dispozitave ligjore, për faktin se në sistematizimin dhe organizimin e brendshëm të vendeve të punës në institucion, fare nuk ka pozicione të tilla p.sh. analistë. Duke pasur parasysh këtë, në komunikim me Drejtorinë për ekzekutimin e sanksioneve po shqyrtohen mundësi për kapërcimin e sfidave të tilla që lidhen me zbatimin e ndryshimeve të fundit ligjore

Korrupsioni si fenomen është i pranishëm në institucion, ndërsa kishte edhe pohime për raste ku është konstatuar përfshirja e zyrtarëve të ARM-së dhe policisë së burgjeve në aktivitete të tilla (më shpesh lidhur me futjen dhe dorëzimin e sendeve të paligjshme - telefonave celularë, personave të dënuar).

Siguria dhe mbrojtja e personave zyrtarë të punësuar në institucion paraqet një sfidë të madhe. Të punësuarit kanë mbetur pa mbrojtje dhe pikërisht për shkak të sigurisë personale, një numër i madh i të punësuarve japin dorëheqje..

Duke marrë parasysh të gjitha të përmendurat me lartë, rreziku nga tortura dhe trajtimet ose ndëshkimet e tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese mbetet shumë i lartë në këtë institucion.

Pas kësaj vizite, pas hapjes zyrtare të të ashtuquajturit krah i pestë, u zhvillua një vizitë e dedikuar për të shqyrtuar kushtet në krahun e rinovuar. Nga këqyrja e drejtpërdrejtë e kushteve materiale, u konkludua se personat e dënuar ishin të vendosur në gjithsej 7 dhoma, nga të cilat 17 persona ishin të vendosur në dhomën e parë (55m²), 13 në të dytën (47m²), 13 në të tretën (43m²), 17 në të katërtën (59m²), 12 në të pestën (43m²), 6 në të gjashtën (47m²) dhe 14 në të shtatën (56m²).¹⁰ Për të gjithë personat e dënuar në këtë seksion ka tualet dhe banjo të përbashkët.

Megjithëse përpjekjet e autoriteteve të burgjeve për t'u "levizur nga pika e vdekur" dhe për të bërë diçka për të përmirësuar kapacitetet e akomodimit të personave të dënuar janë për t'u pershendetur, siç u theksua edhe nga personat e dënuar gjatë vizitës, MPK është i mendimit se mënyra e këtillë e akomodimit të personave të dënuar (në dhoma gjumi me kapacitete të mëdha akomodimi) sjell sfida të mëdha, të cilat janë theksuar nga Komiteti evropian për parandalimin e torturës (KPT), por edhe nga ne në raportet tona të mëparshme.

Respektivisht, dhomat e gjumit me kapacitet të madh në mënyrë të pashmangshme implikojnë mungesë privatësie për të burgosurit në jetën e tyre të përditshme. Përveç kësaj, rreziku i frikësimit dhe dhunës është i lartë. Aranzhimet e këtilla të akomodimit kanë tendencë të inkurajojnë zhvillimin e nënkulturave të shkelësve të ligjit dhe të lehtësojnë ruajtjen e kohezionit të organizatave kriminale. Ato gjithashtu mund ta vështirësojnë jashtëzakonisht kontrollin e duhur të personelit, nëse jo edhe ta pamundësojnë; më konkretisht, në rastin e trazirave në burg, ndërhyrjet e jashtme që përfshijnë përdorimin e forcës së konsiderueshme është vështirë për t'u shmangur. Me akomodim të këtillë, shpërndarja adekuate e të burgosurve individual, bazuar në vlerësimin e rrethësishëm nga rasti në rast dhe vlerësimin e nevojave, gjithashtu bëhet ushtrim pothuajse i pamundur. Të gjitha këto probleme përkeqësohen kur numrat që mbahen tejkalojnë nivelin e arsyeshëm të shfrytëzimit; më tutje, në një situatë të tillë, mbingarkesa e objekteve komunale siç janë lavamanët ose tualetet dhe ventilimi i pamjaftueshëm për kaq shumë njerëz, shpesh çojnë në kushte të papërshtatshme¹¹.

Në këtë kuptim, sa i përket kushteve materiale, konsiderojmë se aktivitetet e ndërmarra për hapjen e krahut të pestë në asnjë mënyrë nuk duhet të ndikojnë në qëllimet e përcaktuara tashmë që duhet të jenë prioritet, që është vazhdimi i fazës së dytë të rindërtimit të Entit korrektues Idrizovë, në kuadër të të cilit parashikohet ndërtimi i një njësie pritjeje dhe njësiëshëndetësore të burgut me kapacitet prej 74 vendesh secila, një seksion të mbyllur me regjim të mbyllur me kapacitet prej 280 vendesh dhe një regjimi special me kapacitet prej 68 vendesh, si dhe shtigje dhe ambiente për ushtrime në natyrë.

Vizita e tretë në INK-ENK Idrizovë ishte tematike dhe u zhvillua gjatë dy ditëve. Qëllimi ishte të realizohen bisedime policinë e burgut dhe të vlerësohet se cilat janë sfidat me të cilat po ballafaqohen tëpunësuarit. Prandaj, në bazë vullnetare, u intervistuan një numër i madh zyrtarësh të punësuar në Institucion.

¹⁰ Në ditën e vizitës, temperatura e matur ishte 26.8 gradë Celsius, ndërsa lagështia relative ishte 45%.

¹¹ Gjetjet e shënuara në Raportin e Përgjithshëm të 11-të (CPT/Inf(20017) 16) të përfshira në versionin maqedonas të "Standardet e KPT-së – Pjesët kryesore të Raporteve të Përgjithshme të KPT-së", CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev.2013

Themeli i një sistemi human burgjesh qëndron në stafin e burgjeve të përzgjedhur mirë dhe të trajnuar, i cili di dhe është në gjendje të mbajë një qëndrim adekuat në marrëdhëniet e tij me të dënuarit, por edhe ta perceptojë punën e tij si një profesion, jo vetëm si një shërbim të zakonshëm. Ndërtimi i marrëdhënieve pozitive me të burgosurit është thelbësor për profesionin e zyrtarit të burgut.

Vendosja e marrëdhënieve pozitive staf-të dënuar varet kryesisht nga ekzistenca e një numri të mjaftueshëm stafi të pranishëm në çdo kohë në mjediset e burgut, si dhe në vendet që të dënuarit përdorin për aktivitete të kohës së lirë.

Duhet theksuar se aty ku personeli është i pamjaftueshëm, mund të lindë lehtësisht nevoja për punë jashtë orarit me qëllim ruajtjen e një niveli bazë sigurie dhe regjimi në objekt. Kjo situatë kontribuon në nivele të larta presioni tek stafi dhe humbjen e parakohshme të motivimit të tyre për të punuar, një situatë që ka të ngjarë të përkeqësojë tensionet e natyrshme në çdo mjedis burgu¹².

Një përfundim i përgjithshëm që doli nga bisedat e zhvilluara gjatë dy ditëve është se kushtet në të cilat punon policia e burgjeve janë nën standardet minimale të punës për këtë lloj institucioni. Vërejtje të tilla janë veçanërisht kritike kur bëhet fjalë për seksionin e mbyllur (burat). Konkretisht, numri i policëve të burgjeve është jashtëzakonisht i ulët, gjë që konfirmohet nga gjendja ende aktuale e krizës dhe prania afatgjate (më shumë se një vit) e përfaqësuesve të Ministrisë së brendshme dhe Ushtrisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Megjithatë në vitin 2023 u bë një përpjekje për të punësuar staf të ri, kushtet e këqija të punës janë ende faktori përcaktues për shkallën e lartë të largimit të tëpunësuarëve, kështu që numri i të punësuarve të rinj vetëm sa duket i mbushi pozicionet vakante. Me fjalë të tjera, 70 persona u pranuan në shërbim dhe 40 u larguan.

Për arsye të paraqitjes vizuale të numrit të policisë së burgjeve, në ditën e parë të vizitës, më 24 shtator 2024, Burgu i Idrizovës kishte 255 punonjës, përfshirë punonjësit në Seksionin e hapur në Veles, si dhe asistentët në Burgun e Kumanovës (rreth 20 persona). Duke pasur parasysh numrin e popullsisë së burgjeve vetëm në këtë institucion penitenciar, i cili zakonisht varion midis 1100 dhe 1200 të dënuarve, matematika është më se e qartë.

Përveç kushteve të këqija materiale, vërejtje serioze u shprehën edhe në lidhje me marrëdhëniet ndërpersonale, përkatësisht shkallë e lartë e mosbesimit midis kolegëve, intriga, mosbesim midis punonjësve nga bashkësi të ndryshme etnike.

Policia e burgut u ankua gjithashtu për presione të natyrës partiake (politike), të cilat kanë qenë veçanërisht të theksuara në dy-tre vitet e fundit. Presione plotësuese për të cilat u ankuan të punësuarit, vijnë si nga të dënuar të profilit të lartë ashtu edhe nga kolegë "të privilegjuar". Punonjësit shprehën shqetësim, madje edhe frikë për sigurinë e tyre personale, nga të dënuarit në njësinë e mbyllur. „*Tortura*“ është një term që disa e përmendën kur përshkruanin atë që durojnë në punë. „*Ne jemi nën të dënuarit*“, „*Kemi mbetur pa nënë dhe pa baba*“, kjo është pjesë e shpjegimit vizual të punonjësve me të cilët foli ekipi i MPK-së. Mungesa e respektit ndaj tyre është aq e madhe sa një nga personat e intervistuar tha „*ne jemi shërbëtorët e të dënuarve*“,

¹² Komiteti evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit çnjerëzor ose poshtërues (KPT), Këshilli i Evropës, Risi mbi standardet e KPT-së në lidhje me burgjet, Pjesë nga Raporti i 11-të i Përgjithshëm i KPT-së, botuar në vitin 2001. I qasshëm në: <https://rm.coe.int/16806cd242> (me datë 30.09.2024)

„na pështyjnë” tha një punonjës tjetër, ose “nuk na konsiderojnë njerëz”, një koment nga një tjetër polic i burgut.

Mungesa e uniformave të duhura gjithashtu kontribuon në reputacion. Respektivisht, policët e burgut nuk e mbanin mend se kur herën e fundit kanë pranuar uniformë ose pajisje të re. Secili gjindetashtu siç di, kjo vlen edhe për të punësuarit e rinjë në vitin 2023.

Përveç trajnimeve fillestare dyjavore për të pranuarit e rinjë në shërbim, policia e burgjeve nuk ka trajnim të vazhdueshëm.

Është interesante të theksohet se zhgënjimi tek të punësuarit lidhet edhe me nivelin e përgatitjes, interesit dhe motivimit tek të punësuarit e rinjë në vitin 2023. Një pjesë e mirë e tyre janë të moshës 30 vjeç e më shumë, një moshë shumë e lartë për polic burgu fillestar.

Nga bisedat, lehtësisht mund të konstatohet apati dhe zhgënjim, pakënaqësi, si dhe një shkallë e lartë ankthi dhe lodhjeje. Një shpresë të vogël e jep fakti që shumica e të punësuarëve të intervistuar theksuan se në muajt e fundit ka pasur ndryshime të vogla për mirë, por se kushtet janë aq të këqija sa për ndryshime të vërteta, nevojiten ndërhyrje tektonike, përkatësisht ndërtimi i një burgu të ri me sistem qelish, por edhe largimi i politikës nga burgu.

3.2 INSTITUCIONI NDËSHKUES – KORREKTUES BURGU GJEVGJELI

Ekipimi i personelit në INK Burgu i Gjevgjelisë është i ngjashëm me pothuajse të gjitha institucionet ndëshkuese në vend. Gjegjësisht, gjatë vizitës në vitin 2024, ekipi i MPK-së vërejti se situata e personelit ishte në thelb e pandryshuar në krahasim me vizitën e mëparshme në vitin 2018, dhe se rekomandimi i dhënë atëherë për personel shtesë dhe plotësim të vendeve të punës në përputhje me sistematizimin, nuk është zbatuar.

Numri aktual i të punësuarve në Burg është 28 persona, prej të cilëve 18 në policinë e burgut, 2 në sektorin e risocializimit dhe 8 në administratë. Rrjedhimisht, numri i të punësuarve është pothuajse gjysma e atij të paraparë në sistematizim, respektivisht 48 persona.

Numri i pamjaftueshëm i të punësuarve tregon nevojën e angazhimit jashtë orarit të pjesëtarëve të policisë së burgut (sidomos kur është e nevojshme të kryhet shoqërimi i personave të paraburgosur), ndërsa sfidë serioze ende paraqet fakti që policia e burgut nuk ka pjesëtare femra.

Qasja e kufizuar në marrjen e pëlqimeve për punësim vë në pikëpyetje serioze funksionimin normal të sistemit penitenciar. Mungesa e një qasjeje sistematike ndaj personelit të institucioneve penale u manifestua me shpalljen e një situatë krize në institucionin më të madh penitenciar, INK-ENK Idrizovë, dhe nëse nuk merren masa konkrete për zgjidhjen sistematike të këtij problemi, situata mund të përshkallëzohet edhe në institucionet e tjera penitenciare.

Në këtë kuptim, **ekipi i MPK-së thekson rëndësinë e rekomandimit të cituar më lartë dhe thekson nevojën që udhëheqësit në Drejtorinë për ekzekutimin e sanksioneve dhe në Burgun e Gjevgjelisë të shtojnë përpjekjet e tyre për të siguruar një qasje sistematike në kapërcimin e sfidave me personelin, duke hyrë në negociata të drejtpërdrejta për të marrë pëlqime për punësim me zyrtarët më të lartë të pushtetit ekzekutiv, veçanërisht Ministrinë e financave.**

Kushtet materiale dhe numri i personave të dënuar/të paraburgosur

Gjatë vizitës, në Burg ndodheshin 66 persona të dënuar dhe 5 persona të paraburgosur, të gjithë meshkuj dhe të rritur. Numri më i madh i personave të dënuar ishin të vendosur në dhoma me nga 8 deri në 13 shtretër. Kështu, në një dhomë me sipërfaqe prej 25 m² ishin të vendosur 8 persona, në një dhomë tjetër prej 25 m², 11 persona, dhe në 3 dhomat e mbetura me sipërfaqe prej 30 m², ishin të vendosur 12-13 persona të dënuar. Përrjashtim bën seksioni i pritjes me sipërfaqe prej 16 dhe 20 m², ku personat e dënuar ishin të vendosur nga katër persona në 2 dhoma.

Në bazë të gjendjes së hasur, ekipi i MPK-së arriti në përfundim se, sa i përket akomodimit, nuk janë respektuar dispozitat e Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, i cili përcakton se duhet të sigurohet të paktën 9m³/4m² hapësirë për secilin person të dënuar¹³, si dhe standardet minimale ndërkombëtare për akomodimin e personave në institucionet e burgjeve¹⁴.

Ekipi i MPK-së tashmë e ka theksuar rrezikun e akomodimit të personave të dënuar në hapsira/dhoma gjumi me kapacitet të madh, për të cilin referon edhe Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës (KPT). *Gjegjësisht, dhomat e gjumit me kapacitet të madh nënkuptojnë në mënyrë të pashmangshme mungesë privatësie për të burgosurit gjatë vuajtjes së dënimit me burg, dhe përveç kësaj, rreziku i kërcënimeve dhe dhunës është i lartë. Ky lloj akomodimi shumë lehtë inkurajon zhvillimin e nënkulturave kriminale të "mbrojtësve" ose kujdestarëve të personave të tjerë të dënuar, kushtimisht të thënë, "më të dobët". Në këtë mënyrë, kontrolli i duhur nga stafi bëhet gjithashtu i vështirë, d.m.th. është pothuajse i pamundur në rast të trazirave të mëdha në burg¹⁵.*

Vendosja e të dënuarve në Burgun e Gjevgjeli në dhoma gjumi me numër të madh shtretërish jo vetëm që ndikon seriozisht në mungesën e privatësisë, por manifestohet edhe përmes mundësive të kufizuara për ruajtjen e nivelit të përshtatshëm të higjienës, si personale ashtu edhe të dhomave në të cilat janë të vendosur. Për shkak të mungesës së dollapëve të mjaftueshëm për ruajtjen e sendeve personale dhe ushqimit, të dënuarit detyrohen t'i ruajnë sendet e tyre kudo që mundën. Kjo situatë kontribuon në shfaqjen e insekteve (buburrecave) që gjenden kudo, dhe disa nga të dënuarit janë ankuar edhe për pickime buburrecash.

Sa i përket dritës dhe ventilimit, dhomat kanë dritare që lejojnë hyrjen e dritës së ditës. Ngrohja është e kënaqshme dhe nuk pati ankesa për këtë.

Qasja tek tualetet (tre gjithsej), megjithëse e papenguar, është ende e pamjaftueshme për shkak të numrit të madh të të dënuarve, dhe disa nga nyjet sanitare në to ishin edhe të dëmtuara.

Kuzhina dhe dhoma e ngrënies ndodhen në seksion, higjiena ishte në nivel të kënaqshëm, megjithëse atje u vunë re edhe buburreca.

¹³ Neni 157 paragrafi 1 nga Ligji për ekzekutimin e sanksioneve (Gazeta zyrtare e RMV-së nr. 99/19, 220/19, 236/22 dhe 74/24)

¹⁴ The CPT's minimum standard for personal living space in prison establishments(- 6m² of living space for a single-occupancy cell+ sanitary facility - 4m² of living space per prisoner in a multiple-occupancy cell+ fully-partitioned sanitary facility)

¹⁵ Gjetjet e shënuara në Raportin e 11-të të Përgjithshëm (KPT/Inf(20017) 16) të përfshira në versionin maqedonas të "Standardeve të KPT-së – Pjesët kryesore nga Raportet e përgjithshme të KPT-së", KPT/Inf/E (2002) 1 – Rev.2013

Shëtitörja për të dënuarit qëgjendet në oborrin e Burgut është e bollshme, e pastër dhe e rregulluar, me karrige dhe tavolina, të vendosura për t'u ulur. Të dënuarit kujdesen vetë për mirëmbajtjen e shëtitores. Në oborr janë vendosur belvederë, dhe ka edhe fusha futbollit dhe basketbolli.

Në ditën e vizitës, nuk kishte asnjë të dënuar të vendosur në të ashtuquajturën dhomë izolimi.

Njësia e paraburgimit përbëhet nga gjashtë dhoma, por gjatë kohës së vizitës nga MPK, vetëm katër ishin në përdorim, në të cilat nga një person ishte i vendosur në tre dhoma dhe dy persona në një dhomë për arsye shëndetësore për njërën prej tyre (kriza epileptike). Konkretisht, duke pasur parasysh faktin se nuk ka sistem alarmi/thirrjeje të instaluar në dhoma, i paraburgosuri (shoku i dhomës) është ai që mund të lajmërojë menjëherë policinë e burgut në rast nevojë për ndihmë mjekësore (trokitje në derë). Drita e ditës në këto dhoma është e pamjaftueshme dhe ndriçimi artificial mund të aktivizohet vetëm nga jashtë nga policia e burgut. Nuk ka sistem të veçantë ventilimi në dhoma. Të paraburgosurit i mbajnë sendet e tyre personale në vetë dhomën në krevatin shtesë, nën krevatet në dysHEME ose ku gjejnë hapësirë.

Tualeti me dush ndodhet në fillim të këtij seksioni. Afër tualetit ndodhet edhe një lavaman, si dhe një dollap për ruajtjen e sendeve personale që i paraburgosuri nuk lejohet t'i ketë me vete në dhomën e paraburgimit.

Gjatë bisedave, të dënuarit u ndanë në aspektin e kënaqësisë me ushqimin që u shpërndahet, por shumica prej tyre theksuan se frutat dhe perimet e freskëta mungojnë në menynë ditore në Institucion. Pas inspektimit të drejtpërdrejtë të menysë javore, u arrit në përfundim se kuzhinieri është përgjegjës për përpilimin e saj, ndërsa mjeku dhe drejtori i institucionit e miratojnë atë.

Çdo i dënuar individualisht kujdeset për higjienën në Institucion, në çdo dhomë akomodimi ka mbikqyrës i cili është përgjegjës për ruajtjen e higjienës.

Mbikqyrja me video në Burg kryhet përmes disa kamerave të instaluar që drejtohen drejt hyrjeve të Burgut, gardhit, si dhe vendet ku të dënuarit lëvizin dhe mbliiden më shumë (në korridore dhe dhoma të përbashkëta). Vetëm një numër i kufizuar zyrtarësh kanë qasje tek të dhënat e materialit të regjistruar.

Kujdesi shëndetësor

Dhoma që shfrytëzohet si ambulancë burgu ndodhet pranë zyrës që përdoret nga personat zyrtarë të policisë së burgut. Ajo është e pajisur me një shtrat ekzaminimi, vitrinë metalike për ruajtjen e ilaçeve, vitrinë për ruajtjen e dokumentacionit mjekësor, si dhe dollap të posaçëm për ruajtjen e dosjeve mjekësore (kartona). Ndryshe nga vizitat e mëparshme kur u gjetën ilaçe me afat të skaduar, ekipi i MPK-së tani ka arritur në përfundim se ilaçet që u kontrolluan rastësisht kanë një afat të vlefshëm përdorimi.

Duke pasur parasysh faktin se mjeku (psikiatri) viziton Burgun vetëm një herë në javë, terapia e përshkruar gjatë orarit të rregullt të punës (08:00 – 16:00) shpërndahet nga komandantët përgjegjës në detyrë, prandaj ilaçet që përbëjnë terapinë e duhur për personat e dënuar u gjetën në dhomën e komandantëve.

Në situata kur nevojitet ndërhyrje mjekësore, më shpesh thirret ekipi i Shërbimit mjekësor të emergjencës (SHME), dhe mjaft shpesh, stafi mjekësor i SHME kryen edhe ekzaminimet fill-estare të personave të dënuar ose të paraburgosur gjatë pranimi në Burg (brenda 24 orëve).

Personat e dënuar paraqiten për ekzaminim me shkrim ose me gojë tek pjesëtarët e Sektorit të Sigurisë, të cilët më pas ia përcjellin këto paraqitje Drejtorit të Burgut dhe mjekut. Për të parandaluar filtrimin e mundshëm të kërkesave dhe qasjen e personave të dënuar/paraburgosur tek mjeku, si dhe për të respektuar parimin e konfidencialitetit mjekësor, **është e nevojshme që të burgosurit të kenë mundësinë e qasjes tek shërbimet shëndetësore në mënyrë konfidenciale përmes një zarfi të mbyllur¹⁶ ose duke e dorëzuar kërkesën në një kuti të posaçme për këtë qëllim, e cila duhet të jetë e vendosur në vende të qasshme në të gjitha seksionet e institucionit¹⁷. Në raste emergjente, ndonjë person i dënuar mund të paraqitet për ekzaminim mjekësor duke kërkuar verbalisht nga ndonjë zyrtar i Sektorit të sigurisë dhe duhet të referohet menjëherë për ekzaminim¹⁸.**

Nga vizita u konstatua se të dënuarit kanë mundësi të kryejnë ekzaminime mjekësore jashtë institucionit, kur është e nevojshme, ndërsa shërbimet dentare ofrohen privatisht gjatë periudhës kur të dënuarit shfrytëzojnë lejen e fundjavës. Shpenzimet e trajtimit, si dhe terapia e përshkruar (përfshirë "buprenorfinën" për ata që kanë nevojë për të), mbulohen nga institucioni.

Sjellja e personave zyrtar ndaj të dënuarëve

Personat e dënuar nuk u ankuan për sjellje jo korrekte nga drejtori i Institucionit dhe personat zyrtarë. U theksua kënaqësia nga sjellja njerëzore nga të gjithë të punësuarit, si dhe mundësia e kontakteve të rregullta dhe lehtësisht të realizueshme me drejtorin.

Në pjesën e kontroleve, u morën deklaratat se disa nga personat ishin zhveshur plotësisht gjatë pranimi, në kundërshtim me rregullat që përcaktojnë se *„kontrolli me zhveshje kryhet në atë mënyrë që personi nuk i heq të gjitha rrobat menjëherë, por së pari nga mesi lart, dhe pasi të vishet, i heq rrobat nga mesi poshtë."*¹⁹

Incidentet midis të dënuarve ose midis tyre dhe zyrtarëve në këtë institucion penitenciar, janë të rralla.

Disa vërejtje që i kishin të dënuarit kishin të bënin me mundësinë e shfrytëzimit të privilegjeve. Respektivisht, të dënuarit me klasifikime të ndryshme janë të vendosur në të njëjtën dhomë, kështu që disa prej tyre kanë të drejtë të shfrytëzojnë privilegjet (pushim gjatë vikendit, etj.), ndërsa të tjerët jo. Kjo situatë ka një efekt depresiv tek të dënuarit pa privilegje.

¹⁶ Në të njëjtin drejtim janë edhe rekomandimet e Komitetit evropian për parandalimin e torturës të përfshira në Raportin mbi vizitën e realizuar në Republikën e Maqedonisë (prej datës 6 deri më 9 dhjetor të vitit 2016).

¹⁷ Siç parashikohet në Nenin 42 të Rregullores së Rendit shtëpiak për personat e dënuar që vuajnë dënimin me burg në Institucion ndëshkues-korrektues.

¹⁸ Ibid

¹⁹ Neni 31, paragrafi 6 i Rregullores mbi kompetencat e policisë së burgjeve, mënyrën e armatosjes dhe kryerjes së punëve të policisë së burgjeve (Gazeta Zyrtare nr.: 94/2022 e datës 15.04.2022)

Sistemi i ankesave

Në Burgun e Gjevgjelisë ka kuti postare të posaçme përmes të cilave personat e dënuar mund të paraqesin ankesë tek Zyra e Avokatit të popullit, si dhe të kontaktojnë drejtorin dhe të paraqesin kërkesë për të realizuar ndonjë të drejtë ose interes ligjor.

E drejta për punë për personat e dënuar

Personat e dënuar në Burgun e Gjevgjelisë lirisht e realizojnë të drejtën e tyre të garantuar për punë. Punësimi i personave në Institucion kryhet në përputhje me interesat dhe nevojat individuale të Institucionit. Sipas informacioneve të marra, 15 persona janë të punësuar në kompani jashtë Institucionit, 13 persona janë të punësuar brenda Institucionit, ndërsa personat e tjerë të dënuar janë të angazhuar në ndërrime të të ashtuquajturës roje. Në Institucion, personat më shpesh punojnë në fermë, në kuzhinë, tek porta, në mirëmbajtjen e sistemit të ngrohjes, banjove etj.

Pushimi dhe koha e lirë e personave të dënuar

Duke pasur parasysh se ky është një institucion gjysmë i hapur, të dënuarit më shpesh e kalojnë kohën jashtë dhomave në të cilat janë të vendosur, pra brenda perimetrit të Burgut të Gjevgjelisë. Kjo qasje parandalon intensifikimin e privimeve nga burgu, të cilat ndikohen negativisht nga mbipopullimi në dhomat në të cilat janë të vendosur dhe kalojnë natën të dënuarit.

Situata është kritike me të paraburgosurit, të cilëve u lejohet të kalojnë vetëm dy orë jashtë në hapësirë të hapur në shëtitore të rrethuar posaçërisht, ku ende nuk ka karrige për të pushuar.

Në këtë kuptim, ekipi i MPK-së beson se është e papranueshme që të paraburgosurit të lihen thjesht të mbyllur në dhomat e tyre për 22 orë në ditë për javë të tëra, madje edhe muaj (në disa raste më shumë se një vit), prandaj rekomandohet të sigurohet që ata të kalojnë një sasi të arsyeshme kohe çdo ditë (8 orë ose më shumë) jashtë ambienteve, të angazhuar në aktivitete kuptimplote të një natyre të ndryshme.

Ekipi i MPK-së rekomandon që brenda njësisë së paraburgimit të krijohen kushte që të paraburgosurit të angazhohen në aktivitete fizike dhe rekreative, ose të punësohen nëse shprehin qëllim të tillë²⁰.

²⁰ Nenet 22 dhe 31 të Rregullores për Rendin shtëpiak për ekzekutimin e masës së paraburgimit në seksionet e paraburgimit të burgjeve (Gazeta Zyrtare nr. 87/2020 e datës 02.04.2020)

Kontaktimi i personave të dënuar me botën e jashtme

Gjatë intervistave të zhvilluara nga ekipi i MPK-së, nuk kishte ankese në lidhje me vizitat ose kontaktet me botën e jashtme, me përjashtim të njërit prej të paraburgosurve, të cilit iu caktua avokat mbrojtës sipas detyrës zyrtare nga gjykata kompetente, dhe i cili vazhdimisht „*gjen justifikime për të mos e vizituar të paraburgosurin ose për të mos vendosur kontakt*” me të.

3.3 MBIPOPULLIMI DHE KUSHTET E PËRGJITHSHME NË INSTITUCIONET NDËSHKUESE-KORREKTUESE

Mbipopullimi vazhdon të jetë një nga sfidat më serioze me të cilat po përballen sistemi penitenciar i Maqedonisë. Mungesa e hapësirës personale dhe privatësisë i vë në rrezik të gjithë personat e dënuar dhe të paraburgosur, veçanërisht ata më vulnerabël.

Pothuajse të gjitha institucionet ndëshkuese - korrektuese po përballen me mungesë të kapaciteteve akomoduese për personat e dënuar që vuajnë dënime me burg. Sipas të dhënave me të cilat disponon ekipi i MPK-së, kapaciteti maksimal i akomodimit të institucioneve ndëshkuese-korrektuese është 2113 persona të dënuar, dhe vetëm në INK - ENK Idrizovë numri i të dënuarve vazhdimisht sillet rreth 1100 dhe 1200 personave të dënuar.

Në këtë kuptim, **ekipi i MPK-së thekson edhe një herë nevojën për të zhvilluar një qasje sistemike për t'u përballur me mbipopullimin në institucionet ndëshkuese-korrektuese, përmes vendosjes së një dialogu të përhershëm, mirëkuptimit dhe vepërimit të përbashkët të autoriteteve kompetente, drejtuesve të drejtorisë për ekzekutimin e sanksioneve dhe institucioneve ndëshkuese-korrektuese, ligjvënësve, gjyqtarëve, prokurorëve dhe të gjithë faktorëve të tjerë aktivë.**

Si vërejtje e përgjithshme në lidhje me funksionimin e sistemit penitenciar **ekipi i MPK-së rekomandon respektim konsistent të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve dhe Strategjisë kombëtare për zhvillimin e Sistemit Penitenciar në Republikën e Maqedonisë 2021-2025²¹ në lidhje me mënyrën e emërimit të personelit drejtues në institucionet penitenciare.** Pikërisht kjo strategji tregon se kushtet për drejtorin e INK dhe IEK përcaktojnë përvojë pune të paktën shtatë vjet, katër prej të cilave në fushën e sanksioneve ose çështjeve të ngjajshme. Fakti që drejtorët dhe zëvendësit e tyre vazhdojnë të emërohen drejtpërdrejt nga Qeveria me vendim për ushtrues të detyrës, duke shmangur një mënyrë publike dhe transparente të përzgjedhjes së stafit profesional dhe me përvojë, siç ka deklaruar vazhdimisht ekipi i MPK-së në raportet e tij vjetore, si dhe Komiteti evropian për parandalimin e

²¹ Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve, Strategjia kombëtare për zhvillimin e sistemit penitenciar në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2021-2025 E qasshme në: <https://uis.gov.mk/wpcontent/uploads/2021/11/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98-portain-10092021-MKD.pdf> (Është qasur me datë 23.03.2023)

torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit çnjerëzor ose poshtërues²², lë hapësirë për improvizim, jo-profesionalizëm, si dhe ndikim të politikës në mënyrën në të cilën funksionon sistemi penitenciar.

Në muajin prill të vitit 2024 u miratuan ndryshimet në Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve, por nuk ka ndryshime thelbësore në aspektin e përzgjedhjes dhe emërimit të stafit drejtues të institucioneve ndëshkuese - korrektuese, si dhe edukuese – korrektuese. Prandaj, edhe mëtutje mbetet që të monitorohet situata në terren dhe të ndërhyhet në kohën e duhur me qëllim parandalimin e ngjarjeve të padëshiruara, por edhe për inkurajimin e zbatimit të detyrimeve pozitive që shteti ka në lidhje me personat e privuar nga liria.

3.4 NIVELI I ZBATIMIT TË REKOMANDIMEVE TË MEKANIZMIT PARANDALUES KOMBËTAR

Në lidhje me nivelin e përmbushjes së rekomandimeve të bëra nga Mekanizmi parandalues kombëtar drejtuar institucioneve kompetente, ne e mirëpresim reagimin e tyre, si dhe gatishmërinë e tyre për të korrigjuar mangësitë e identifikuara. Megjithatë, me keqardhje vërejmë se institucionet korrigjojnë vetëm ato që nuk sjellin implikime financiare ose nevojën për koordinim me autoritetet e tjera (p.sh., Ministrinë e shëndetësisë, Ministrinë e arsimit dhe shkencës).

²² Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020E qasshme në:<https://rm.coe.int/1680a359cb>(Është qasur me date 22.03.2023)

4

STACIONET POLICORE ME KOMPETENCA TË PËRGJITHSHME

Gjatë vitit 2024, ekipi i MPK-së kreu 9 vizita në stacionet policore me kompetenca të përgjithshme, përkatësisht: Stacionin policor Vinicë, Stacionin policor Berovë, Stacionin policor Sveti Nikollë, Stacionin policor Negotinë, Stacionin policor Makedonski Brod, Stacionin policor Probishtip, Stacionin policor Gjorçe Petrov, Stacionin policor Gazi Babë dhe Stacionin policor Qendër. Të gjitha vizitat u kryen pa paralajmërim paraprak, ndërsa vizitat në tre stacionet e fundit policore u kryen natën, përkatësisht pas orës 22:00.

Vizitat kishin për qëllim verifikimin e nivelit të zbatimit të rekomandimeve të dhëna më parë dhe verifikimin e situatës aktuale në lidhje me mbrojtjen e të drejtave të personave të privuar nga liria, dhe situatat e hasura tregojnë një trend shqetësues të moszbatimit të rekomandimeve kryesore, veçanërisht atyre që kërkojnë investime të konsiderueshme materiale.

Vizitat u realizuan në përputhje me metodologjinë e përcaktuar, e cila përfshin: bisedë me udhëheqësin (shefin, komandantin ose zëvendës/ndihmës komandantin), një ndërrim dhe inspektim të ambienteve dhe kushteve materiale, biseda me personat zyrtar, inspektim të dokumentacionit dhe të dhënave, biseda me personat e ndaluar (nëse ka) dhe bisedë përfundimtare me personat përgjegjës, me përjashtim të vizitave të natës, të cilat kishin për qëllim ekskluzivisht shqyrtimin e trajtimit të personave të ndaluar gjatë orëve të natës, pa inspektim të kushteve materiale.

Ekipi i MPK-së në të gjitha stacionet policore hasi në bashkëpunim të mirë dhe qasje të papenguar në të gjitha ambientet dhe dokumentet, gjë që është një aspekt pozitiv që duhet theksuar.

Kushtet materiale në stacionet policore

Kushtet materiale në stacionet policore të vizituara janë përgjithësisht nën nivelin e kënaqshëm. Shumica e ndërtesave janë të vjetra, me mobilje të vjetra dhe kushte pune të papërshtatshme. Stacionet policore në Negotinë dhe Sveti Nikollë duken veçanërisht të lëna pas dore, me investime minimale ose aspak gjatë viteve të kaluara.

Një rampë qasjeje për personat me aftësi të kufizuara ekziston në disa stacione policore (Berovë, Vinicë), ndërsa të tjerat nuk kanë një qasje të tillë, gjë që e bën qasjen të vështirë për të gjithë qytetarët.

Hapësirat për mbajtje

Hapësirat për mbajtje në shumicën e stacioneve policore nuk i plotësojnë standardet minimale për trajtim njerëzor të personave të mbajtur. Problemet e hasura në shumicën e stacioneve përfshijnë: mungesë të dritës natyrale ose artificiale (Makedonski Brod, Sveti Nikollë), ngrohje e pamjaftueshme (Vinicë, Sveti Nikollë, Negotinë), shtretër dhe jastëk të papastër (Probishtip, Sveti Nikollë, Vinicë) dhe mjedise sanitare të papërshtatshme (Sveti Nikollë).

Përkatesisht, në **SP Vinicë** ka dy hapësira njëshe të pajisura me krevat dhe shtrojë, tavolinë dhe karrige të përforcuara për dysheme. Edhe pse në dukje të rregulluara, megjithatë higjiena tek ato nuk ishte në nivelin e duhur, shtroja ishte e palarë, ndërsa jastëkët e përlyer. Udhëzimet për të drejtat e personave të ndaluar dhe të privuar nga liria ishin të dëmtuara, dhe për atë shkak ekipi i MPK-së vuri në dukje se të njëjtat duhet të ndërrohen me të reja. Ngrohje në hapësirat për ndalim nuk ka, kurse nga bisedat me personat zyrtarë ishte theksuar se kur ka ndalim të personave gjatë periudhës së dimrit, ata mbulohen me më shumë batanije. Afër hapësirave për ndalim është tualeti i pajisur me guaskë tualeti dhe çezme në gjendje relativisht të pastër.

SP Berovë ka një hapësirë për ndalim të pajisur me krevat dhe shtrojë, tavolinë dhe karrige të përforcuara për dysheme, dhe gjatë realizimit të vizitës hapësira dukeshë e rregulluar. Duke e pasur parasysh se gjatë kohës së vizitës në hapësirë kishte person të ndaluar, u theksua se menjëherë pas largimit të tij shtroja do t'i jepet për larje shërbimit i cili kujdeset për mirëmbajtjen e higjienës në stacionin policor. Në vet hapësirën nuk kishte të vendosur udhëzues për të drejtat e personave të privuar nga liria apo të ndaluar dhe për atë shkak ekipi i MPK-së vuri në dukje se të njëjtat duhet të vendosen në hapësirat për ndalim, kurse nëse dëmtohen të ndërrohen me të reja. Nga zyrtarët policorë me të cilët u bisedua u pranua informacioni se personi i mbajtur kontrollohet çdo 30 minuta, por askund nuk ishte vendosur listë ku ato kontrole evidentohen. Në atë drejtim, ekipi i MPK-së rekomandoi që secili kontroll i personit të ndaluar në mënyrë të rregullt të regjistrohet në procesverbal, i cili do të vendoset në derën e hapësirës për ndalim. Sa i përket ngrohjes ishte theksuar se ka ngrohej të instaluar në dysheme, e cila lëshohet në periudhën dimërore. Përball hapësirës për ndalim ndodhet tualeti i parapare për personin e ndaluar, i pajisur me guaskë tualeti dhe çezmë në gjendje relativisht të pastër.

Në **SP Shën Nikollë** ka tri hapësira njëshe për ndalim të pajisura me krevat dhe shtrojë, tavolinë dhe karrige të përforcuara për dysheme. Higjiena nuk ishte në nivelin e kënaqshëm, shtroja ishte e palarë, ndërsa jastëkët e përlyer (stacioni policor nuk ka servis, i cili do të përku-jdeset për larjen e shtrojës). Në njërën nga hapësirat për ndalim, nën krevat ishte gjetur gur, për çka ekipi i MPK-së menjëherë reagoi që i njëjti të largohet sepse paraqet mjet për vetëlën-dim ose shkaktimin e lëndimeve tek një person tjetër. Udhëzimet për të drejtat e personave të ndaluar si dhe të privuar nga liria ishin të vendosura në korridor përpara hapësirave për ndalim. Ngrohje në hapësirat për mbajtje nuk ka, kurse nga bisedat u vu në dukje se kur ka person të ndaluar gjatë periudhës së dimrit, ai mbulohet me më shumë batanije. Në korridor përpara hapësirave për ndalim ka çezmë, kurse me mur ndarës, wc-guacë. Dera në atë pjesë nuk është montuar edhe pse për të njëjtën është reaguar që prej vitit 2017 gjatë vizitës paraprake. Në atë drejtim, ishte theksuar se është furnizuar perde e cila duhet të paraqes improvizim “rrethojë/ ndarje” me qëllim të privatësisë, por e njëjta akoma nuk ishte vendosur. Kjo pjesë e ndërtesës aspak nuk është rinovuar kur është rinovuar ndërtesa policore në vitin 2023.

Në **SP Makedonski Brod** ka gjithsej katër hapësira për ndalim, por vetëm njëra nga ata, me një krevat, shfrytëzohet për ndalim. E njëjta është e pajisur me krevat dhe shtrojë, tavolinë dhe karrige të përforcuara për dysheme. Higjiena në hapësira ishte e mirë, por jo në nivel të kënaqshëm. Për higjienën në hapësirën kujdeseshe pastruese për të cilën u tha që e lanë edhe shtrojnë. Udhëzimet për të drejtat e personave të ndaluar dhe të privuar nga liria ishin vendosur në korridor përpara hapësirave për ndalim. Ngrohje nuk ka, gjithashtu nuk ka edhe ndriçim artificial dhe, kur ka person të ndalua ai qëndron në errësirë. Në fund të korridorit ku gjinden hapësirat për ndalim ka tualet të ndarë, me diçka që përngjan si derë.

SP KP Negotinë ka dy hapësira për mbajtje, një me një krevat dhe një me dy krevate. Të njëjtat janë të pajisura me video mbikëqyrje, por pa pullë për thirrje. Në hapësirën me dy krevate në ditën e vizitës kishte të vendosur person të mbajtur. Ndrëimi në të njëjtat nuk kënaq, me ç’rast përsëri është rekomanduar që personave të mbajtur duhet t’u sigurohet ndriçimi plotësues adekuat (ndriçim që të mund të lexohet). Higjiena në hapësirat nuk ishte në nivel të kënaqshëm, shtroja ishte e palarë, ndërsa jastëkët e përlyer. Nxemje në hapësirat për mbajtje nuk ka, kurse në kohën e vizitës ishte vërejtur ngrohëse e montuar në kornizë në pjesën e sipërme të derës në njërën nga hapësirat. Rekomandimet për të drejtat e personave të mbajtur dhe të privuar nga liria ishin të vendosura në korridor përpara hapësirave për mbajtje. Në këtë stacion policor, njëjtë si edhe gjatë kohës së vizitës paraprake, ishin vërejtur gjurmë gjaku në muret dhe krevatet metalike në hapësirat për mbajtje, kjo është shqetësuese nga aspekti i higjienës dhe i dinjitetit të personave të ndaluar.

Në **SP Probishtip** ka dy dhoma njëshe për mbajtje, të pajisura me krevat dhe dyshek, batanije dhe jastëk. Në ato ka tavolinë dhe karrige të përforcuar si dhe dritare të vogël nga e cila hyn ndriçimi i dobët natyror. Edhe pse hapësirat dukeshin të pastra, megjithatë shtroja ishte e përlyer. Tualeti për personat e mbajtur gjendet në korridor përpara hapësirave për mbajtje dhe është funksional, por me ndriçim të prishur artificial.

Përndryshe **në asnjë nga stacionet policore të vizituara nuk ka të instaluar sistem për thirrje (interfon) në hapësirat për mbajtje, dhe për këtë shkak edhe personat të cilët mbahen nuk kanë mënyrë adekuate për të thirrur zyrtarët policor në rast të nevojës urgjente.** Kjo është një mangësi serioze e cila mund të ketë pasoja serioze mbi shëndetin dhe sigurinë e personave të mbajtur.

Video-mbikëqyrje dhe mbrojtje e të drejtave

Sistemet për video-mbikëqyrje, të cilat janë kyçe për parandalim të torturës dhe të vepruarit tjetër jonjerëzor, janë joadekuate dhe plotësisht mungojnë në shumicën e stacioneve. Në SP Makedonski Brod, Shën Nikollë, Probishtip dhe Vinicë nuk ka fare video-mbikëqyrje. Në SP Berovë edhe pse ekziston video-mbikëqyrja, e njëjta është jofunksionale në praktikë sepse të punësuarit nuk kanë qasje deri te monitorët dhe nuk mundën ta ndjekin atë që ndodh në hapësirat. Vetëm në SP Negotinë është instaluar video-mbikëqyrje në hapësirat për mbajtje, por edhe atje mungon sistemi i thirrjes.

Udhëzimet për të drejtat e personave të ndaluar në disa stacione janë të vendosura vetëm në korridore, por jo edhe në hapësirat për biseda dhe ndalim (Berovë), ose janë të dëmtuara dhe të palexueshme (Vinicë), kjo udhëzon në atë që personat e ndaluar nuk kanë qasje të përhershme deri tek informacionet për të drejtat e tyre gjatë kohës së ndalimit.

Kapacitetet hapësinore dhe hapësirat e specializuara

Në asnjë nga stacionet policore të vizituara nuk ka hapësirë të posaçme për ndalim dhe bisedë me fëmijë, e cila është obligim ligjor sipas Ligjit për të drejtat e fëmijëve. Mungesa e hapësirave të këtilla të specializuara e rëndon veprimin adekuat me fëmijët, të cilët janë në rrezik apo në konflikt me ligjin.

Në stacionet policore mungojnë edhe hapësira adekuate për marrje në pyetje dhe biseda me personat e ndaluar dhe arrestuar ose persona të privuar nga liria. Në shumicën e stacioneve, bisedat realizohen në zyrat e inspektorëve ose udhëheqësve të ndërrimeve, pa audio ose video-mbikëqyrje, kjo paraqet rrezik nga të vepruarit joadekuat.

Nga stacionet e lartpërmendura, me hapësira të posaçme korrespondojnë SP Berovë dhe SP Probishtip. Pikërisht, në SP Berovë hapësira gjindet menjëherë pranë zyrës së kujdestarisë edhe pse jo të gjitha bisedat realizohen këtu. Biseda të caktuara realizohen edhe në zyrën e udhëheqësit të ndërrimit ose në zyrat e inspektorëve. Në hapësirën nuk ka në mënyrë të dukshme të vendosura udhëzime për të drejtat e personave të thirrur, arrestuar, ndaluar, kurse video-mbikëqyrja është jofunksionale. Në SP Probishtip në hapësirën për realizimin e bisedave ka tavolinë dhe karrige të përforcuara, kurse në njërin mur në mënyrë të rregullt ishin të vendosura udhëzimet për të drejtat e personave të privuar nga liria.

Të vepruarit me personat e ndaluar

Nga mbikëqyrjet në dokumentacion dhe bisedat me zyrtarët, në mënyrë të përgjithshme mund të konstatohet se stacionet policore i respektojnë procedurat themelore gjatë mbajtjes së personave. Megjithatë, ekzistojnë disa praktika problematike të cilat duhet të ndryshohen.

Gjatë kontrolleve mjekësore ndaj personave të mbajtur, gati çdoherë është prezent edhe një zyrtar policor, gjë që është në kundërshtim me besueshmërinë mjekësore dhe standardet për

parandalim të keqtrajtimit. Sipas standardeve të Komitetit evropian për parandalim të torturës, kontrollet duhet të realizohen në kushte, në të cilat policët nuk mund të dëgjojnë, dhe mundësisht as edhe ta shohin kontrollin.

Në pjesën e së drejtës që personat të njoftojnë person të tretë për ndalimin e tyre nuk ishin notuar parregullsi, kurse informacionet në lidhje me shfrytëzimin e kësaj të drejte tregojnë për praktikën e pabarabartë në stacionet e ndryshme policore, madje edhe nga rasti në rast në suaza të të njëjtit stacion policor. Pikërisht, dikund ishin pranuar informacione se personit i lejohet që vetëm nga telefoni i tij të njoftojë person të tretë për ndalimin e tij, në raste tjera ajo bëhet nëpërmjet telefonit zyrtar, kurse në raste të caktuara edhe personat zyrtarë janë ata që informojnë personin e afërt, të cilin do t'a cek personi i ndaluar.

E drejta për avokat gjithashtu është një nga garancionet kyçe që e reduktojnë shkallën e rrezikut nga akte të torturës ose veprimi tjetër joadekuate drejt të paraburgosurve, personave të privuar nga liria dhe personave të ndaluar në stacionet policore. Në përgjithësi personat e ndaluar këshillohen për mundësinë e shfrytëzimit të kësaj të drejte, megjithatë në praktikë shfrytëzimi i kësaj të drejte faktikisht është i kufizuar për shkak të pamundësisë që të mbulohen harxhimet për angazhimin e avokatit me përzgjedhje personale. Shumica e stacioneve policore kanë listë të avokatëve, por sipas informacioneve të siguruara pjesa më e madhe e të paraburgosurve, personave të privuar nga liria ose personave të ndaluar dekurajohen që në fazën e procedurës policore për të angazhuar avokat, më shpesh për shkak të harxhimeve dhe gjendjes së tyre personale materiale. Sistemi i avokatëve kujdestarë, të cilët duhet të jenë të kapshëm për personat e ndaluar gjatë orëve të natës, nën kurriz të buxhetit të shtetit, gjithashtu është jofunksional në praktikë, për çka ekipi i MPK-së ka bërë me dije edhe në periudhën e kaluar (posaçërisht në Raportin vjetor për vitin 2022).

Problematiche është që në më shumë stacione policore nuk ka buxhet të siguruar për ushqim të personave të ndaluar. Në SP Vinicë, për shembull, ushqimi blihet nga mjetet personale të personit të ndaluar, gjë që është vërtetuar me llogari fiskale në dosjet personale. SP Shën Nikollë dhe SP Negotinë, gjithashtu, nuk kanë mjete për ushqim të personave të ndaluar. I vetmi SP Makedonski Brod ka siguruar mjete për ushqim edhe atë në lartësi prej 1.200 denarëve në muaj, por kjo shumë është dedikuar për të gjithë rajonin nën kompetencë të SPB - Manastir.

Evidencat dhe dokumentacioni

Evidencat udhëhiqen rregullisht dhe në mënyrë të drejtë në shumicën e stacioneve policore të vizituara, kjo është një aspekt pozitiv në krahasim me vizitat paraprake. Megjithatë, në disa raste (SP Shën Nikollë) janë vërejtur gabime teknike në numërimin dhe vëzhgimin kronologjik të ngjarjeve. Gjithashtu, jo gjithmonë plotësohen të gjitha rubrikat në evidencat, si për shembull në evidencën për shfrytëzimin e armatosjes në SP Vinicë.

Dosjet individuale për personat e mbajtur në përgjithësi udhëhiqen në mënyrë të rregullt dhe nga ato mund të shihet radhitja e të vepruarit me personat që nga momenti i arrestimit të tyre ose i privimit nga liria deri në lirin apo shoqërimin e tyre deri tek organi kompetent.

Gjendja kadrovike

Në të gjitha stacionet e vizituara policore është vërejtur mungesa e kuadrit. Plotësimi i vendeve të punës është prej 40% deri 66% sipas sistematizimit të vendeve të punës. Kjo mungesë e kuadrit në mënyrë të drejtpërdrejtë ndikon në efikasitetin dhe kualitetin e punës, posaçërisht gjatë rishpërndarjes së zyrtarëve policor në detyra tjera jashtë stacionit policor (siç është rasti me SP Makedonski Brod, ku 20 zyrtarë janë rishpërndarë në sigurimin e lokacioneve tjera).

Gjendja me kuadrin strategjik gjithashtu është problematike. Shumica e stacioneve kanë numër të pamjaftueshëm të udhëheqësve të ndërrimit, kurse në disa raste (SP Probishtip) ka vetëm komandant dhe kryeshef, pa zëvendës ose pa ndihmës-komandant. Kjo krijon probleme plotësuese në zinxhirin komandues si dhe në organizimin e punës.

Në të gjitha stacionet është shprehur pakënaqësi ndaj cilësisë së trajnimeve të zyrtarëve të rijnë të pranuar, të cilët vijnë me njohuri dhe aftësi të pamjaftueshme për punën policore. Aftësitë e vërteta policore arrihen në terren, dhe në një masë të madhe varen nga entuziazmi personal si dhe mentorimi nga kolegët më të vjetër. Kjo udhëzon në mangësi serioze në sistemin për trajnim për kuadrin e ri policor.

Parku i automjeteve si dhe pajisjet

Parku vozitës është problematik në të gjitha stacionet e vizituara policore. Numri i automjeteve është i pamjaftueshëm, kurse automjetet ekzistuese shpesh janë të vjetra dhe në gjendje të keqe. Posaçërisht shqetëson mungesa e automjeteve për intervenim si dhe e automjeteve për transport të personave të mbajtur. Situata posaçërisht është kritike në SP Negotinë, ku një nga automjetet është i dëmtuar, me bravë të jashtme, jashtë funksioni dhe me tel të improvizuar për hapjen e bagazhit.

Pajisja e zyrtarëve, gjithashtu, është diçka për të cilën ka vërejtje serioze. Në shumicën e stacioneve policore uniformat nuk janë rinovuar me vite (në SP Vinicë uniformat e fundit janë shpërndarë përpara 4-5 viteve). Armatimi zyrtar është i vjetër dhe i pa rinovuar (në SP Probishtip), kurse antiplumbat dhe maskat mbrojtëse janë jashtë përdorimit (në SP Vinicë).

Trajnimet dhe zhvillimi profesional

Trajnimet e rregullta speciale janë të rralla në të gjitha stacionet e vizituara policore. Trajnimet më të shpeshta të cilat ishin theksuar janë ato në suaza të ashtu quajturës "Sina Hrabrost", por mungojnë trajnimet e specializuara për të vepruar me kategoritë e cënueshme, posaçërisht fëmijët viktimë të dhunës familjare. Planet vjetore për trajnime nuk përgatiten rregullisht, kurse në disa stacione (SP Vinicë, SP Probishtip) plane të atilla nuk ka gati disa vite.

Bashkëpunimi me institucionet tjera

Bashkëpunimi me institucionet tjera relevante (qendra për punë sociale, ente shëndetësore, gjykata) vlerësohet si i mirë. Megjithatë, në disa raste (SP Berovë) paraqiten probleme me Ndhmën e shpejtë mjekësore, e cila rrallë përgjigjet në thirrjet për shkak të mungesës së automjeteve, dhe zyrtarët policorë vetë i dërgojnë personat në kontroll mjekësor.

Shumica e stacioneve policore kanë lista të përditësuara të avokatëve, por nuk kanë lista të përkthyesve, gjë që mund të jetë problematike gjatë të vepruarit me shtetasit e huaj. Gjithash-tu, nuk ka lista të veçanta të avokatëve të trajnuar për punë me fëmijë, kjo është e rëndësishme për sigurimin e ndihmës adekuate juridike për të miturit.

Zbatimi i rekomandimeve paraprahe

Bregos, fakti që numër i madh i rekomandimeve të dhëna gjatë vizitave paraprahe të MPK-së mbeten të pa zbatuara, posaçërisht ato që kërkojnë investime të dukshme materiale. Në këtë drejtim, rekomandimet që më shpesh nuk janë zbatuar kanë të bëjnë me:

- Adaptimi i hapësirave të veçanta për marrje në pyetje dhe mbajtje të personave të privuar nga liria;
- Përshtatja e hapësirave për bisedë me fëmijët;
- Instalimi i video-mbikëqjes dhe sistemit për thirrje;
- Sigurimi i automjeteve të posaçme për bartjen e personave të privuar nga liria;
- Përmirësimi i kushteve materiale në hapësirat për mbajtje.

4.1 VIZITAT E NATËS – SP KP GJORÇE PETROV, SP KP GAZI BABË DHE SP KP QENDËR

Vizitat në SP KP Gjorçe Petrov, Gazi Babë dhe Qendër ishin realizuar më datë 27.12.2024 në orët e natës, përkatësisht pas orës 22. Qëllimi i këtyre vizitave të natës ishte shqyrtimi i të vepruarit ndaj personave të arrestuar dhe personave të privuar nga liria, të cilët kanë qenë të arrestuar dhe të mbajtur në stacionet policore, e gjitha me qëllim të parandalimit të torturës apo ndonjë sjelljeje tjetër të patolerueshme.

Në mënyrë plotësuese, realizimi i vizitave të natës e manifeston karakterin parandalues të mandatit të Mekanizmit parandalues kombëtar, me çka në mënyrë të drejtpërdrejtë rritet vetë-dia te zyrtarët policorë se të vepruarit e tyre ndaj personave të privuar nga liria mund të jetë lëndë e monitorimit në çdo kohë, duke i përfshi edhe orët e vona të natës.

Gjatë kohës së vizitës ishte realizuar mbikëqyrje në hapësirat për ndalim në stacionet poli-core të lartpërmendura dhe ishte realizuar mbikëqyrje në librat për ngjarje ditore dhe persona të ndaluar.

Gjatë kohës së vizitës në stacionet e theksuara policore, ekipi i MPK-së nuk vërejti persona të arrestuar, ose persona të privuar nga liria, kurse nga mbikëqyrja e hapësirave nuk vërejti as edhe mjete të cilat do të mund të shfrytëzohen për torturë ose lloj tjetër të veprimit mizor, jon-jerëzor ose degradues.

Nga mbikëqyrja e realizuar në dokumentacionin e stacioneve policore ishte konstatuar se e njëjta udhëhiqet në mënyrë të rregullt dhe kronologjike, nga ku mund të konstatohet veprim i rregullt me personat e mbajtur, si dhe mundësia e dhënë këtyre personave që të shfrytëzojnë të drejtat e tyre si persona të mbajtur, siç janë: e drejta e avokatit, e drejta e thirrjes së mjekut dhe njoftimin e personit të tretë për mbajtjen e tyre. Përfundimisht në udhëheqjen e dokumentacionit janë vërejtur në njërin nga stacionet policore, i cili do të jetë lëndë e monitorimit të përfurcuar nga ekipi i MPK-së.

4.2 KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

Konstatime përfundimtare:

- 1. Kushtet materiale në hapësirat për mbajtje janë nën standardet minimale** – Shumica e stacioneve policore kanë kushte joadekuate për mbajtje me mungesë të ndriçimit natyror apo artificial, ngrohje, shtrojë të pastër si dhe nyjë sanitare adekuate.
- 2. Mungesë e video-mbikëqyrjes dhe sistemit për thirrje** – Asnjë nga stacionet e vizituara policore nuk ka sistem funksional për thirrje në hapësirat për mbajtje, shumica nuk kanë edhe video-mbikëqyrje, gjë që rrit mundësinë e keqtrajtimit.
- 3. Kuadër i pamjaftueshëm si dhe i pa trajnuar** – Plotësimi i vendeve të punës në stacionet policore është nën numrin sipas sistematizimit (40-66%), kurse zyrtarët e pranuar rishtazi nuk kanë njohuri adekuate si dhe aftësi për punën policore.
- 4. Mungesë e hapësirave të specializuara për fëmijë** – Asnjë stacion policor nuk ka hapësirë të posaçme për mbajtje dhe bisedë me fëmijët, kjo është në kundërshtim me Ligjin për të drejtat e fëmijës.
- 5. Parku i automjeteve si dhe pajisjet, jo në nivel** – Mungesë e automjeteve, posaçërisht automjeteve për intervenim si dhe ato për transport të personave të mbajtur si dhe uniforma dhe pajisje të vjetruara.
- 6. Mosrespektimi i besueshmërisë mjekësore** – Gjatë kontrolleve mjekësore të personave të mbajtur gjithmonë është prezent një zyrtar policor, çka është në kundërshtim me standardet ndërkombëtare.
- 7. Mungesë e buxhetit për ushqimin e personave të ndaluar** – Shumica e stacioneve policore nuk kanë siguruar mjete për ushqim të personave të ndaluar, kjo e shkel të drejtën e trajtimit dinjitoz.
- 8. Mungesë e trajnimeve të specializuara** – Trajnimet e rregullta të specializuara janë të rralla, posaçërisht për të vepruar me personat e kategorisë së cënueshme.

9. **Numër i pamjaftueshëm i rekomandimeve të zbatuara** – prej 26 rekomandimeve të analizuara, vetëm 8 janë të krejtësisht të zbatuara, 2 janë pjesërisht të zbatuara, kurse 16 nuk janë zbatuar fare.
10. **Mungesë e qasjes sistematike ndaj problemeve** – Shumica e problemeve përsëriten ndër vite edhe në stacione të ndryshme policore, kjo vë në dukje mungesën e qasjes sistematike për zgjidhjen e tyre.

Rekomandime kyçe:

1. **Urgjentisht të përmirësohen kushtet materiale në hapësirat për ndalim** – Të rinovohen hapësirat për ndalim që të plotësohen standardet minimale për ndalimin e personave, duke përfshirë ndriçimin adekuat, ngrohjen, pastërtinë e shtrojës dhe qasjen deri te nyjat adekuate sanitare.
2. **Të instalohen sisteme për thirrje dhe video-mbikëqyrje** – Në të gjitha hapësirat për mbajtje të instalohen sisteme funksionale për thirrje dhe video-mbikëqyrje, me monitorim në dispozicion për zyrtarët kujdestar policor në stacionin policor.
3. **Të rritet numri i zyrtarëve policorë dhe të përmirësohet trajnimi i tyre** – Të plotësohen vendet e punës sipas sistematizimit dhe të përmirësohet cilësia e trajnimeve themelore për zyrtarët policorë, posaçërisht për kuadrin e sapoproanuar.
4. **Të sigurohen hapësira të veçanta për fëmijë** – Në secilin stacion policor të adaptohen hapësira të posaçme për mbajtje dhe bisedë me fëmijë, në pajtim me Ligjin për drejtësi për fëmijët.
5. **Të rinovohet parku i automjeteve si dhe pajisjet** – Të sigurohen automjete të reja, posaçërisht automjete intervenuese dhe për transport të personave të mbajtur, si dhe uniforma dhe pajisje adekuate për zyrtarët policorë.
6. **Të sigurohet besueshmëri mjekësore gjatë kontrolleve** – Kontrollet mjekësore të personave të mbajtur të zbatohen pa pjesëmarrjen e zyrtarëve policorë, përveç nëse mjeku kategorikisht nuk e kërkon atë për shkaqe sigurie.
7. **Të sigurohet buxhet për ushqimin e personave të ndaluar** – Secili stacion policor të ketë buxhet adekuat për sigurimin e ushqimit për personat e ndaluar, të cilët mbahen më shumë se 6 orë.
8. **Të realizohen trajnime të rregullta të specializuara** – Të organizohen trajnime të rregullta për zyrtarët policorë, posaçërisht për të vepruar me kategoritë e cënueshme (fëmijë, viktimë të dhunës familjare, persona me pengesa mentale).
9. **Të përpunohen plane vjetore për implementimin e rekomandimeve** – MPB të përpunojë plane vjetore me afate të qarta dhe persona përgjegjës për realizimin e rekomandimeve të MPK-së.
10. **Të përmirësohet koordinimi midis institucioneve** – Të instalohet koordinim më i mirë midis stacioneve policore, qendrave për punë sociale, enteve shëndetësore dhe institucioneve tjera relevante që të sigurohet respektimi i plotë i të drejtave të personave të privuar nga liria.

NDALIMI DHE STREHIMI I EMIGRANTËVE/I TË HUAJVE DHE I AZILKËRKUESVE

Prej fillimit të krizës së emigrantëve në vitin 2015 deri sot, Avokati i Popullit si Mekanizëm Parandalues Nacional, vëmendje të veçantë i kushton dhe në vazhdimësi e monitoron veprimin me emigrantët, të huajt dhe azikërkuesit në vendet ku strehohen dhe ndalohen. Këta persona gjenden në një pozitë të veçantë të cënueshmërisë duke e pasur parasysh se janë jashtë shteteve të tyre sipas prejardhjes ose kombësisë dhe nuk janë të njoftuar me kontekstin juridik dhe gjuhën në shtetin ku gjenden. Një numër i madh prej tyre kanë përjetuar përvoja të gjata dhe traumatike gjatë kohës së udhëtimit, kurse disa edhe në shtetet e tyre prej nga vinë, të cilat i kanë lëshuar për shkak të frikës nga persekutimi, shkeljeve serioze të të drejtave të njeriut ose konfliktit.

Së këtejmi, Avokati i Popullit si Mekanizëm parandalues Kombëtar, rregullisht e ndjek trajtimin e emigrantëve, azilërkuesve dhe të ikurve në Republikën e Maqedonisë së Veriut për identifikimin e rreziqeve të mundshme nga të vepruarit në mënyrë të ashpër dhe jonjerëzore. Republika e Maqedonisë së Veriut ka eksperiencë me lëvizjet e përziera përgjatë korridoreve të emigrimit në Ballkanin Perëndimor ku emigrantët ballafaqohen me rreziqe juridike, sociale e të tjera, duke përfshirë edhe tregëtinë me njerëz, eksploatimin dhe dhunën. Gjatë rrjedhës së vitit 2024, ekipi i MPK-së realizoi 4 vizita tematike në vendet ku sistemohen ose mbahen të huajt dhe azilërkues, me qëllim që të hulumtojnë gjendjen me shëndetin mental dhe nevojat psikosociale të personave në lëvizje, duke përfshirë emigrantët e paligjshëm, azilërkuesit dhe të ikurit e strehuar në shtet. Ishin vizituar Qendra e përkohshme transitore "Tabanoc", Qendra e përkohshme transitore "Vinojug", Qendra pranuese për të huaj në Gazi Babë dhe Qendra për azilërkuesit – Vizbeg.

Një numër i madh hulumtimesh tregojnë cënueshmëri të lartë të këtyre personave në lidhje me shëndetin mental, për shkak të përvojave negative të cilat ndikojnë në aftësinë e tyre për tu përballuar me situatën dhe në mirëqenien e tyre. Mu për këtë lindi ideja për të kryer një analizë për qëllimet e së cilës u angazhuan dy ekspert të jashtëm: Dr.Sci. Ivo Kunovski – Specialist në

Psikologjinë Mjekësore dhe prof. Dr. Stojan Bajraktarov-Psikiatër. Për nevojat e analizës u krye një hulumtim me një qasje të kombinuar të metodave kuantitative dhe kualitative, u realizuan vizita në terren, grupe fokusi, intervista, si dhe pyetësorë për personat e ndaluar dhe ofruesit e shërbimeve.

Rezultatet tregojnë se personat e ndaluar kanë një shkallë të lartë të problemeve të shëndetit mendorë, me simptoma të theksuara të ankthit dhe depresionit tek gratë dhe personat me qasje të kufizuar të lëvizjes së lirë, nevoja themelore dhe informacione të qarta. Rekomandimet përfshijnë përmirësimin e shërbimeve dhe të sistemit për mbrojtje të migrantëve, azilkërkuesve dhe refugjatëve. Në vazhdim do të shpjegohet në detaje analiza, së bashku me rezultatet e marra dhe rekomandimet.

Ekipi i MPK-së, përveç vizitave, merr rregullisht informacione nga organet shtetërore dhe komunikon drejtpërdrejtë me përfaqësues të organizatave vendore dhe ndërkombëtare për pjesën e trajtimit të migrantëve, shtetasve të huaj dhe azilkërkuesve.

Në këtë kontekst, më tej do të pasojë analiza e gjendjes mbi shëndetin mendor dhe nevojave psikosociale të migrantëve, azilkërkuesve dhe refugjatëve të strehuar në Republikën e Maqedonisë së Veriut²³.

Shënime hyrëse

Numri i njerëzve që janë të detyruar të largohen nga vendet e tyre për shkak të konflikteve, dhunës, paqëndrueshmërisë politike dhe rreziqeve tjera, është në rritje. Kjo çon në nevoja të shtuara humanitare, me fokus në efektet afatgjate mbi shëndetin e këtij grupi. Europa dhe Europa Juglindore përballen me sfida unike në përballimin e çështjeve të migrantëve dhe refugjatëve.

Migrantët zakonisht shpërngulen me vet dëshirë për mundësi më të mira, ndërsa refugjatët dhe azilkërkuesit janë të dëbuar për shkak të kërcënimeve ndaj sigurisë së tyre, gjë që e kufizon qasjen ndaj shërbimeve bazë. Sipas Konventës për refugjatë të OKB-së, refugjatë është një person që nuk mund të kthehet në vendin e tij për shkak të frikës nga përndjekja.

Termi "migrant jo i rregullt" i referohet personave që qëndrojnë pa leje në vendin pritës, që mund të vijë si pasojë e hyrjes pa dokumente apo skadimit të vizës. Këta persona ballafaqohen me kufizime në qasjen pranë të drejtave dhe shërbimeve. Migrimi jo i rregullt është rezultat i vendimeve individuale dhe sistemit diskriminues, ndërsa migrantët jo të rregullt, ekspozohen ndaj shfrytëzimit dhe diskriminimit, me çka ndërlikohet integrimi i tyre. Zgjidhja e këtyre çështjeve kërkon përmirësimin e politikave migratore.

Shpërngulja, shpesh e shkaktuar nga konflikti, përndjekja apo vështirësitë ekonomike, e ekspozon personin ndaj stresit dhe rrit gjasat për zhvillimin e problemeve të shëndetit mental si ankthi, depresioni dhe çregullime post-traumatike. Këto gjendje mund të dëmtojnë funksionalitetin personal dhe social, duke bërë shëndetin mental të migrantëve dhe refugjatëve një

²³ Analizën e plotë mund ta gjeni në faqen e internetit të Avokatit të Popullit- <https://ombudsman.mk/CMS/Uploud/NarodenPravobranitel/uploud/NPM-dokumenti/2025/Analiza%20NPM%202024.pdf>

problem të rëndësishëm të shëndetit publik, që kërkon qasje të ndjeshme dhe të ndikuar nga kultura.

Faktorët e stresit në vendet pritëse, si vështirësitë financiare, vështirësitë në integrimin kulturor, barrierat gjuhësore, frika nga deportimi dhe pasiguria në statusin ligjorë, i përkeqësojnë më tej gjendjet mentale. Këto faktorë, shpesh çojnë në përdorimin e mekanizmave joefektive për përballim, siç është edhe abuzimi me substanca psikoaktive, që në mënyrë shtesë e përkeqëson cilësinë e jetës.

Stigma në kultura të ndryshme ndaj problemeve të shëndetit mental, shpesh çon në shfaqjen e tyre përmes simptomave fizike, si dhimbje apo lodhje. Migrantët dhe refugjatët, gjithashtu përballen me probleme të shtuara të shëndetit fizik, për shkak të qasjes së kufizuar deri te mbrojtja shëndetësore, terapisë së pamjaftueshme dhe zakoneve jo të shëndetshme të jetesës, gjë që rrit ndjeshmërinë e tyre dhe e përkeqëson shëndetin dhe mirëqenien e tyre.

Faktorët e stresit kulturorë, si diskriminimi dhe qëndrimet negative, kanë ndikim të madh në shëndetin mental të migrantëve dhe refugjatëve. Të rrinjtë e zhvendosur, sidomos ata që përballen me diskriminimin, shpesh përballen me izolim dhe mbështetje të zvogëluar familjare. Fëmijët pa prind, janë veçanërisht të rrezikuar me shkallë më të lartë të problemeve të shëndetit mental. Edhe pse shumë migrantë janë të ekspozuar ndaj përvojave të vështira, duhet theksuar që edhe rezistenca dhe qëndrueshmëria e tyre është shpesh e dukshme. Migrantët shpesh tregojnë aftësi për përshtatje dhe përballim të vështirësive. Sipas të dhënave, vetëm 22% e azilkërkuesve kanë marrë shërbime mbi shëndetin mental në Europë. Adresimi i shëndetit mental është thelbësor për integrimin e suksesshëm dhe përfshirjen sociale, çka kërkon bashkëpunim mes profesionistëve, komuniteteve lokale dhe krijuesve të politikave.

Për shkak të kompleksitetit të sfidave që lidhen me shëndetin mental, rekomandohet zhvillimi i një qasje gjithpërfshirëse që përfshin promovimin e shëndetit, parandalimin e problemeve dhe trajtimin e gjendjeve të diganostifikuara. Kjo qasje duhet të jetë e ndjeshme ndaj kulturave dhe të respektojë të drejta e njeriut, përfshirë edhe të drejtën mbi shëndetin mental dhe mosdiskriminimin.

Promovimi i shëndetit dhe parandalimi luajnë rol të rëndësishëm në rritjen e vetëdijes së migrantëve për të drejtat e tyre dhe qasjen ndaj kujdesit shëndetësor. Për të qenë efektive, kjo qasje duhet të bazohet në kuptimin e nevojave dhe perspektivave të këtyre personave. Mëtej, qasja ndaj kujdesit shëndetësor mund të jetë e kufizuar për shkak të mungesës së politikave gjithpërfshirëse dhe përshtatjes së sistemit shëndetësor për këtë popullatë.

Në kontekste të krizave afatgjate, si migrimet e përziera, është e rëndësishme të ofrohet një sistem i shtresuar i mbështetjes. Udhëzimet ndërkombëtare për shërbimet e shëndetit mental bazohen në një strukturë hierarhike: nevojat themelore dhe siguria (në nivel praktik), mbështetja familjare dhe e komunitetit, ndihma psikologjike e personave me vështirësi dhe kujdes i specializuar për persona me probleme serioze të shëndetit mental. Kjo qasje ndihmon në organizimin e burimeve dhe ndjekjen e standardeve.

Në kontekst lokal, mund të thuhet se Republika e Maqedonisë së Veriut ka një përvojë afatgjate me migrimet e përziera, që përfshijnë persona me lëvizje jo të rregulluar për asrye të ndryshme, siç janë migrantët, azilkërkuesit, refugjatët dhe personat me nevoja specifike. Këto persona përballen me rreziqe juridike dhe sociale, si dhe me rrezikun e trafikimit të qenieve njerëzore dhe shfrytëzimit.

Numri i kërkesave për azil është i ulët, me vetëm 100 kërkesa të paraqitura në vitin 2021, që u rritën në 168 në vitin 2022 dhe 206 deri në korrik të vitit 2023. Pjesa më e madhe e aplikantëve vijnë nga Siria, Maroku, Afganistani, Pakistani dhe Iraku. Shkalla e aprovimit të azilit është shumë e ulët, me vetëm dy mbrojtje të aprovuara në vitin 2023. Sipas Raportit të Komisionit European, ndalimi i migrantëve që kapen për migrim të parregullt dhe përdorimi i tyre si dëshmitarë kundër trafikantëve është një çështje shqetësuese.

Qëllimet e analizës dhe mënyra e zbatimit

Qëllimi i analizës ishte të mblidhen të dhëna mbi gjendjen e shëndetit mental dhe nevojave psikosociale të personave në lëvizje, përfshirë migrantët me status të parregulluar, azilkërkuesit dhe refugjatët të strehuar në Republikën e Maqedoniës së Veriut. Të dhënat e marra ofrojnë udhëzime të bazuara në dëshmi mbi zhvillimin e politikave dhe aktiviteteve shëndetësore, sociale, arsimore dhe ekonomike, mbi përmirësimin e shëndetit mental dhe mirëqënien e kësaj popullate të ndjeshme.

Për qëllimet e analizës, u realizua një hulumtim me qasje të kombinuar të metodave kualitative dhe kuantitative. U zhvilluan katër vizita në terren, ku u krijua kontakt i drejtpërdrejtë me personat e ndaluar dhe ofruesit e shërbimeve. Të dhënat u mblodhën për vlerësimin e qëndrimeve të personave të ndaluar dhe ofruesve të shërbimeve, cilësinë e shërbimeve të ofruara, nevojat aktuale, përparësitë dhe sfidat lidhur me shëndetin mental dhe miqëninien e këtyre personave. Fillimisht, informacionet mbi hulumtimin u ndanë me pjesëmarrësit-personat e ndaluar dhe ofruesit e shërbimeve. Ata u informuan për qëllimet e hulumtimit dhe procedurat, me çka u kërkuua pëlqimi i tyre me gojë përpara fillimit të mbledhjes së të dhënave.

Pjesëmarrësit u pyetën mbi të dhënat sociodemografike (gjini, moshë, arsim, kohëzgjatja e qëndrimit) dhe mbi kënaqësitë e tyre me shërbimet, ushqimin, strehimin, sigurinë, informacionet, lëvizjen e lirë dhe kontaktet familjare. Ofruesit e shërbimeve u përgjigjën ndaj pyetjeve mbi komunikimin me personat e ndaluar, qasjen ndaj shërbimeve të tyre dhe koordinimin me shërbime të jashtme. Gjendja mentale u vlerësua me Pyetësorin për Shëndetin e pacientëve (PHQ-4) i cili mat ankthin dhe depresionin. Shkallëzimi cakton nivelin e simptomave, ndërsa përmbajtja e brendshme e rezultateve ishte e lartë ($\alpha=0.89$ për personat e ndaluar, $\alpha=0.81$ për ofruesit e shërbimeve).

Të dhënat u analizuan me ndihmën e një softueri statistikorë. Ndryshimet u krahasuan me Chi-teste katrore, t-teste dhe Spearman rho-teste në korrelacion. Rezultatet janë paraqitur me numra absolut (**N**) dhe përqindje (%) tek seritë atributive, si dhe me vlera të mesme (**M**) dhe devijime standarde (**SD**) tek seritë numerike. Analizat u bënë në mënyrë krahasuese për per-

Qëllimet specifike të analizës janë:

1. Rishikimi i shëndetit mendor dhe nevojave psikosociale;
2. Identifikimi i burimeve dhe shërbimeve të arritshme;
3. Hartimi i rekomandimeve dhe udhëzimeve për përmirësimin e shëndetit mental dhe mirëqënien e personave të interesit.

sonat e ndaluar dhe ofruesit e shërbimeve, si dhe për kategoritë specifike sipas karakteristikave demografike. Domethënia statistikore u përcaktua me $p=0.05$.

Hulumtuesit respektuan vlerat dhe praktikat kulturore lokale, duke garantuar integritetin dhe ndershmërinë në komunikim me pjesëmarrësit dhe mbrojtjen e të dhënave të tyre. Hulumtimi është zhvilluar në përputhje me parimin "Mos shkakto dëm", ndërsa pjesëmarrësit u njoftuan mbi hulumtimin dhe kishin mundësi të tërhiqeshin në çdo kohë. Pjesëmarrja ishte vullnetare dhe rezultatet u prezantuar në mënyrë anonime.

Rezultatet

U realizuan vizita në terren në Qendrat Transitore të Përkohshme (QTP) në Vinojug dhe Tabanovcë, Qendra për Azil Kërkuesit- Vizbeg dhe Qendra për Shtetas të Huaj- Gazi Babë. Në QTP "Vinojug" dhe "Tabanovcë" punojnë autoritete lokale dhe staf shtesë nga organizatat qytetare dhe ndërkombëtare. Hyrja dhe dalja rregullohen rreptësisht nga policia kufitare. Personat e strehuar kanë qasje ndaj nevojave bazë, kujdesit shëndetësorë, ndihmës juridike dhe aktiviteteve për fëmijë dhe të rritur. Shërbimet mbështeten nga organizata qytetare dhe ndërkombëtare.

Në Qendrën e Azilkërkuesve –Vizbeg, shërbimet i siguron Ministria e Punës dhe Politikës Sociale, ndërsa mbrojtjen shëndetësore dhe aktivitetet asimore i financojnë organizatat qytetare dhe ndërkombëtare. Personat e strehuar mund të lëvizin jashtë deri në kohë të caktuar dhe duhet rregullisht të paraqiten.

Në Qendrën për Shtetas të Huaj-Gazi Babë, organizatat qytetare dhe humanitare sigurojnë ndihmë juridike dhe kujdes shëndetësor bazë. Mbrojtja shëndetësore mbulohet nga organizata, ndërsa për nevoja urgjente përdoret ndihma e shpejtë publike. Qendra është e tipit të mbyllur dhe ka siguri të lartë dhe liri të kufizuar për dalje nga institucioni, përfshirë edhe oborrin e objektit.

Pjesëmarrësit

Në hulumtim morrën pjesë 57 persona, nga të cilët 30 të ndaluar dhe 27 ofrues të shërbimeve. Nuk u vunë re dallime të rëndësishme në përbërjen e pjesëmarrësve të ndaluar dhe ofruesve të shërbimeve. Në QTP "Vinojug" morrën pjesë 8 persona të ndaluar dhe 10 ofrues të shërbimeve; në QTP "Tabanovcë" morrën pjesë 12 persona të ndaluar dhe 6 ofrues të shërbimeve; në Qendrën për Shtetas të Huaj-Gazi Babë 6 persona të ndaluar dhe 5 ofrues të shërbimeve, ndërsa në Qendrën e Azilkërkuesve-Vizbeg 4 persona azilkërkues dhe 6 persona ofrues të shërbimeve.

Gjatë vizitës, personat e strehuar më gjatë kanë qëndruar në Qendrën për Azilkërkues-Vizbeg, me qëndrim mesatarë prej 147 ditëve (± 188), ndërsa qëndrimi më i gjatë ka qenë 420 ditë. Në qendrën për Shtetas të Huaj-Gazi Babë, qëndrimi mesatarë ishte 32 ditë (± 73), ndërsa qëndrimi më i gjatë 180 ditë. Më shkurt kanë qëndruar në QTP Vinojug dhe Tabanovcë, me qën-

drim mesatarë prej 6 ditëve (± 2) dhe 2 ditë (± 2) përkatësisht. Dallime të rëndësishme u vunë re në kohëzgjatjen e qëndrimit ($F=4.492$, $p=0.011$).

Nga numri i përgjithshëm i pjesëmarrësve, 23 ishin burra dhe 7 gra mes personave të ndaluar, dhe 8 burra dhe 18 gra mes ofruesve të shërbimeve. Mosha mesatare e personave të ndaluar ishte 27 vjeç (± 11), dhe e ofruesve të shërbimeve 41 vjeç (± 10).

Nga personat e ndaluar, 8 ishin strehuar me familjet e tyre, ndërsa 22 prej tyre udhëtonin dhe ishin të strehuar vetëm. Numri i personave të strehuar vetëm, ishte dukshëm më i madh krahasuar me personat të cilët ishin strehuar me familjen.

Nga personat e ndaluar, 18 deklaruan se kishin përfunduar ose të papërfunduar arsimin fillor, 8 deklaruan se kishin përfunduar arsimin e mesëm dhe 4 se kishin përfunduar arsimin e lartë. Një numër i konsiderueshëm i personave të ndaluar kishin arsim fillor ose arsim fillorë të papërfunduar në krahasim me të tjerët.

Nga ana tjetër, 21 nga ofruesit e shërbimeve deklaruan se kishin arsim të lartë dhe 6 prej tyre deklaruan se kishin përfunduar arsimin e mesëm. Shumë më tepër ofrues shërbimesh kishin arsim të lartë krahasuar me ata që kishin përfunduar arsimin e mesëm.

Lidhur me problemet shëndetësore, 18 nga personat e ndaluar raportuan probleme me dhimbje (p.sh. dhimbje koke, dhimbje stomaku), 6 raportuan lëndime fizike dhe nga 1 raportuan përvojë me një sëmundje infektive dhe probleme dentare. Një numër dukshëm më i madh personash të ndaluar raportuan se përjetonin dhimbje krahasuar me llojet e tjera të problemeve shëndetësore.

Nga ofruesit e shërbimeve, shumica (12 persona) raportuan se punonin në fushën e mbrojtjes psikosociale. Në fushën e mbrojtjes psikosociale ishin të angazhuar dukshëm më shumë ofrues shërbimesh krahasuar me pozicione të tjera pune.

Nga numri i përgjithshëm i ofruesve të shërbimeve që morën pjesë, 56% raportuan se kishin ndjekur trajnime mbi shëndetin mental dhe mbështetjen psikosociale, pak më shumë se ato që raportuan se nuk kishin ndjekur një trajnim të tillë. Në mënyrë të ngjashme, më shumë ofrues shërbimesh (59%) ishin punësuar përmes një organizate qytetare ose ndërkombëtare, por në mënyrë të parëndësishme krahasuar me ata që ishin punësuar përmes sektorit publik.

Shëndeti mendor dhe mirëqenia

Personat e ndaluar - Sa i përket simptomave të ankthit, rezultati mesatar tek personat e ndaluar ishte 3.8 (± 1.6), që tregon se në mesatare personat e ndaluar raportuan shkallë të lartë ankthi. Nga numri i përgjithshëm i personave të ndaluar që morën pjesë, shumica raportuan shkallë të ankthit mbi mesataren. Numër i konsiderueshëm i personave të ndaluar raportuan shkallë të ankthit mbi mesataren, krahasuar me ata që nuk ishin. Sa i përket intensitetit të ankthit, shumica e personave të ndaluar që morrën pjesë raportuan simptoma të lehta.

Për sa i përket simptomave të depresionit, rezultati mesatar mes personave të ndaluar ishte 3 (± 1.4), gjë që tregon përsëri se mesatarisht personat e ndaluar raportuan shkallë të larta të depresionit. Nga numri i përgjithshëm i personave të ndaluar që morën pjesë, një numër i barabartë (50%) raportuan shkallë mesatare dhe mbi mesatare të depresionit. Shumica e të

ndaluarve që raportuan shkallë të depresionit mbi mesataren kishin simptoma të lehta.

Ofruesit e shërbimeve - Lidhur me simptomat e ankthit mes ofruesve të shërbimeve, rezultati mesatar ishte 1.5 (± 1.4), duke treguar se mesatarisht ofruesit e shërbimeve raportuan shkallë të ulët të ankthit. Shumë më tepër ofrues të shërbimeve raportuan shkallë mesatare të ankthit, krahasuar me ata që raportuan shkallë mbi mesataren.

Për sa i përket simptomave të depresionit, rezultati mesatar mes ofruesve të shërbimeve ishte 1.1 (± 1.4), duke treguar përsëri se mesatarisht ofruesit e shërbimeve raportuan shkallë të ulët të depresionit. Shumë më tepër ofrues të shërbimeve raportuan shkallë mesatare të depresionit krahasuar me ata që raportuan shkallë mbi mesataren.

Rezultatet e mësipërme tregojnë se personat e ndaluar kishin shkallë dukshëm më të larta të ankthit ($t=5.790$, $p=0.000$) dhe depresionit ($t=5.137$, $p=0.000$), krahasuar me ofruesit e shërbimeve.

Faktorët e rrezikut

Personat e ndaluar - Tabela 1 tregon rezultatet mesatare të ankthit dhe depresionit sipas karakteristikave sociodemografike. Gratë kishin shkallë dukshëm më të larta të ankthit ($t=-3.646$, $p=0.001$) dhe depresionit ($t=-4.106$, $p=0.000$) krahasuar me burrat. Nuk u vunë re dallime të rëndësishme në shkallët e ankthit mes atyre që ishin dhe atyre që nuk ishin të vendosur me anëtarë të familjes ($t=1.420$, $p=0.167$), por u vunë re shkallë dukshëm më të larta të depresionit mes atyre që ishin të vendosur me anëtarë të familjes ($t=3.830$, $p=0.001$). Nuk u vunë re ndryshime të rëndësishme në shkallën e ankthit ($F=1.352$, $p=0.279$) dhe depresionit

	Ankthi			Depresioni		
	N	M	SD	N	M	SD
Gjinia						
Burra	23	3.3	1.4	23	2.5	1.1
Gra	7	5.4	1.1	7	4.6	1.3
Akomoduar me familjen						
Po	8	4.5	0.9	8	4.4	0.7
Jo	22	3.6	1.7	22	2.5	1.3
Arsimi						
Nuk ka	9	4.0	1.5	9	2.9	1.5
Fillorë	9	3.8	1.1	9	2.9	1.5
I mesëm	8	4.4	1.6	8	3.3	1.3
I lartë	4	2.5	2.4	4	3.6	2.2

Tabela 1 - Rezultatet mesatare të ankthit dhe depresionit sipas karakteristikave sociodemografike

($F=0.106$, $p=0.956$) sa i përket nivelit të arsimit.

Në pjesën më të madhe, personat e ndaluar ishin të kënaqur me shërbimet, ushqimin, akomodimin dhe qëndrimin e stafit, por shumica ishin të pakënaqur me qartësinë e informacionit

të ndarë, mundësinë e lëvizjes së lirë dhe mungesën e aktiviteteve të integritit social. Kur u shqyrtua marrëdhënia mes qëndrimeve ndaj shërbimeve të marra dhe shëndetit mental (Tabela 2), rezultatet treguan se shkalla e ankthit rritet me pakënaqësinë mbi ushqimin, pakënaqësinë me akomodimin, ndjenjën e sigurisë së dobët, komunikimin e paqartë të informacionit dhe kufizimet në lëvizjen e lirë. Nga ana tjetër, shkalla e depresionit rritet vetëm me kufizimin e lëvizjes së lirë.

	Ankthi	Depresioni
Kënaqësi me shërbimet	-0.292	0.024
Kënaqësi me ushqimin	-0.392*	-0.124
Kënaqësi me strehimin	-0.699*	-0.314
Ndjenjë sigurie	-0.422*	-0.181
Qartësi në informacionet e ndara	-0.494*	-0.281
Lëvizje e lirë	-0.769*	-0.460*
Kontakti me falimjen	-0.323	0.052
Qëndrimi pozitiv i personelit	-0.358	-0.056
Aktivitete për integrim	0.296	0.034

Shënim * $p<0.05$

Tabela 2 - Paraqitja e korrelacioneve të kënaqësisë me shërbimet e shkallës së ankthit dhe depresionit

Ofruesit e shërbimeve - Rezultatet nuk treguan dallime të rëndësishme në shkallën e ankthit ($p=0.767$) dhe depresionit ($p=0.329$) mes burrave dhe grave. Nuk u vunë re ndryshime në shkallën e ankthit ($p=0.944$) dhe depresionit ($p=0.146$) mes atyre që punonin në sektorin publik dhe atë civil. Megjithatë, shkallë dukshëm më të larta të ankthit përjetuan ata që nuk kishin ndjekur trajnime mbi shëndetin mental dhe mbështetjen psikosociale ($t=-2.279$, $p=0.031$). Nuk u vunë re ndryshime të rëndësishme të shkallës së ankthit ($F=0,081$, $p=0,779$) dhe depresionit ($F=0,722$, $p=0,404$) sa i përket nivelit të arsimit

	Ankthi			Depresioni		
	N	M	SD	N	M	SD
Gjinia						
Burra	9	1.7	2.1	9	1.6	2.0
Gra	18	1.4	1.0	18	0.8	0.9
Lloji i punësimit						
Spektori Publik	11	1.5	1.9	11	1.5	1.8
Spektori Civil	16	1.5	1.0	16	0.8	0.9
Trajnim i ndjekur						
Po	15	1.0	0.9	15	0.7	0.9
Jo	12	2.2	1.7	12	1.5	1.7
Arsimi						
I Mesëm	6	1.7	1.0	6	1.5	1.2
I Lartë	21	1.5	1.5	21	0.9	1.4

Tabela 3 - Rezultatet mesatare të ankthit dhe depresionit sipas karakteristikave sociodemografike

Në pjesën më të madhe, ofruesit e shërbimeve shprehën se kanë mundësi dhe kushte për të ofruar shërbime me sukses. E vetmja lidhje e rëndësishme që mund të shihet është ajo mes shkallës së depresionit dhe mundësive e kushteve të dobëta për koordinim të suksesshëm të shërbimeve me shërbimet e jashtme (Tabela 4).

	Ankthi	Depresioni
Komunikimi me personat e ndaluar	-0.015	0.319
Qasja në shërbime	-0.005	0.002
Koordinimi me shërbimet e jashtme	-0.203	-0.501*
Mbështetje për personat me nevoja specifike	-0.250	-0.170
Përmbajtja ndaj detyrave të punës	0.161	-0.079
Qasja në trajnim	-0.092	-0.369
Respektimi i mendimit të personave të ndaluar	0.060	0.238
Respektimi i mendimit të ofruesve të shërbimeve	-0.178	-0.106

*Shënim * $p < 0.05$*

Tabela 4 - Paraqitja e korrelacioneve mes kushteve të ofrimit të shërbimeve dhe nivelit të ankthit

5.1 KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

Perceptime përfundimtare

Rezultatet treguan se qëndrimi i personave të ndaluar ndryshonte në kohëzgjatje, me qëndrimin më të shkurtër në Qendrat transitore të përkohshme dhe më të gjatë në Qendrën e azilkerkuesve - Vizbeg. Qëndrimi më i gjatë ishte në Vizbeg, ku disa persona u strehuan për më shumë se një vit. Personat e ndaluar ishin kryesisht burra me nivele më të ulëta arsimimi dhe shumë prej tyre nuk kanë ndjekur shkollën për shkak të konflikteve të armatosura. Një numër i konsiderueshëm kishin dhimbje fizike dhe probleme të shëndetit mental, 83% kishin simptoma ankthi dhe 50% kishin simptoma depresioni. Gratë dhe ato që udhëtonin me familje kishin nivele më të larta ankthi dhe depresioni.

Simptomat e problemeve mentale ishin më të larta tek personat e ndaluar, krahasuar me ofruesit e shërbimeve dhe ofruesit që morën pjesë në trajnim kishin shëndet më të mirë mental. Personat e ndaluar ishin përgjithësisht të kënaqur me shërbimet, por të pakënaqur me mundësitë e kufizuara të lëvizjeve të lirë dhe mungesën e aktiviteteve të integritetit social. Lëvizja e lirë veçanërisht ishte e kufizuar në Qendrën për Shtetas të Huajt në Gazi Babë, gjë që ndikoi në mirëqenien e tyre. Kufizimet në lëvizjen e lirë shoqëroheshin me një rrezik më të lartë të ankthit dhe depresionit.

Rezultatet treguan rëndësinë e përmirësimit të komunikimit dhe pjesëmarrjen e personave të ndaluar në vlerësimin e shërbimeve. Ky hulumtim ka kufizime, të tilla si numri i ulët i pjesëmarrësve dhe mundësi të raportimit të pamjaftueshëm të problemeve me shëndetin mental.

Rekomandime kyçe:

Duke marrë parasysh rezultatet e analizës kualitative dhe kuantitative, jepen rekomandimet e mëposhtme për përmirësimin e shërbimeve dhe sistemit të mbrojtjes së migrantëve, azilkërkuesve dhe refugjatëve:

- 1. Forcimi i bashkëpunimit** mes institucioneve dhe shërbimeve për mbrojtje shëndetësore dhe mbrojtje sociale, arsimin, organizatat qeveritare dhe qytetare, për të përmirësuar mirëqenien e personave të ndaluar.
- 2. Forcimi i kapaciteteve për mbledhjen e të dhënave dhe vlerësimin e nevojave**, përmes zhvillimit dhe mbështetjes së vazhdueshme të një sistemi të integruar për monitorimin e sistemit të mbrojtjes, burimeve dhe shërbimeve të disponueshme.
 - Forcimi i sistemit për mbështetje, monitorim dhe vlerësim të aktiviteteve që lidhen me migrantët, azilkërkuesit dhe refugjatët përmes një qasjeje pjesëmarrëse, e cila merr në konsideratë nevojat specifike të grupeve të ndryshme të kësaj popullate.
 - Mbledhja e rregullt e informatave kthyes nga palët e prekura, përmes kryerjes së anketave dhe grupeve të fokusit, mbi shërbimet e marra dhe përditësimi i qëllimeve dhe aktiviteteve në përputhje me rezultatet e arritura.
- 3. Forcimi i kapaciteteve të burimeve njerëzore në fushën e mbrojtjes shëndetësore, të cilët janë në kontakt me migrantët, azilkërkuesit dhe refugjatët.**
 - Organizimi i një cikli trajnimesh për punëtorët shëndetësor të mbrojtjes shëndetësore parësore mbi identifikimin e problemeve të shëndetit mental tek migrantët, azilkërkuesit dhe refugjatët.
 - Përsosja e vazhdueshme profesionale e stafit të mbrojtjes shëndetësore përmes mbështetjes nga kolegët, mentorimit dhe formave të tjera të përsosjes profesionale.
 - Ndërtimi i një rrjeti mbështetës për ofruesit e shërbimeve me institucione/organizata të jashtme përkatëse, me qëllim të ofrimit të mbështetjes ndaj ofruesve të shërbimeve në punën e tyre dhe në përballimin e stresit në vendin e punës.
 - Forcimi i kapaciteteve të profesionistëve përmes trajnimeve shtesë për njohjen dhe trajtimin e duhur të personave me nevoja specifike, të cilët kanë cenueshmëri ndërsektoriale dhe ekspozim ndaj rreziqeve të shumta sociale.
- 4. Forcimi i kapaciteteve të profesionistëve në sistemin e mbrojtjes sociale, mbi rëndësinë e parandalimit, shëndetit mental, promovimit të përfshirjes sociale, antidiskriminimit mbi të gjitha bazat, mosgjykimin, punës pa stigmatizim dhe paragjykim.**
- 5. Përpunimi i udhëzimeve për praktikë dhe manualeve për punën me migrantët, azilkërkuesit dhe refugjatët dhe shpërndarjen e tyre tek profesionistët e punësuar në sistemin e mbrojtjes shëndetësore dhe sociale.**
- 6. Përmirësimi i shërbimeve të shëndetit mental dhe mbështetjes psikosociale**

përmes ekipeve mobile.

- Instalimi i ekipeve mobile të përbëra nga një kuadër multidisiplinar (p.sh. psikiatër, infermiere, psikolog, punëtor social), të cilët do të vizitojnë rregullisht qendrat e akomodimit dhe do të ofrojnë akses të drejtpërdrejtë në shërbime.
- 7. Lehtësimi i qasjes tek shërbimet dhe promovimi i aktiviteteve të përfshirjes sociale të personave të ndaluar, duke përfshirë rregullimin e qasjes tek shërbimet e rregullta publike, qasjes tek arsimi i rregullt i fëmijëve të moshës shkollore dhe zëvendësimin e nevojës të numrave amë me futjen e një numri identifikimi për të huajt.**
- Përmirësimi i sistemit nacional të të dhënave elektronike "Takimi Im" ("Moj Termin") në mundësimin e qasjes së pandërprerë në shërbimet e kujdesit shëndetësor.
 - Inkorporimi i një kategorie të re në "Termini im" ("Moj Termin") për njerëzit në lëvizje.
 - Krijimi dhe përdorimi i një numri të përkohshëm identifikimi për të huajt/persona në lëvizje, që nuk kanë një numër identifikimi amë vendas. Ky numër do të jetë i vlefshëm për regjistrimin dhe ndjekjen e shërbimeve shëndetësore, përgatitjen e raporteve mjekësore dhe dokumentimin e gjendjes shëndetësore të migrantëve, azilkërkuesve dhe refugjatëve.
 - Inkorporimi i një moduli që do të gjenerojë një profil gjatë vizitës së parë në një institucion shëndetësor, me të dhëna bazë si kombësia, moshja, gjinia dhe të dhëna të tjera demografike.
 - Sigurimi i qasjes deri te shërbimet e specializuara dhe shëndetësore parësore për të gjithë personat, pavarësisht nga statusi i tyre ligjor.
 - Krijimi i një karte dixhitale shëndetësore, e cila do të jetë e aksesueshme për të gjitha institucionet përkatëse shëndetësore.
 - Organizimi i trajnimeve për profesionistët e kujdesit shëndetësor për përdorimin e veçorive të reja dhe rëndësinë e dokumentimit të të dhënave shëndetësore për këtë grup të cënueshëm.
- 8. Zhvillimi i udhëzuesve shumëgjuhësh informues për personat e ndaluar, të cilët do të përmbajnë informacion në lidhje me të drejtat e tyre, shërbimet e disponueshme, burimet shëndetësore dhe procedurat shtetërore.**
- 9. Zhvillimi i materialeve informuese për kategori specifike të cënueshme të personave në lëvizje (p.sh., gra, fëmijë, prindër, persona me aftësi të kufizuara) dhe shpërndarja e tyre në vendet e vizituara nga migrantët, azilkërkuesit dhe refugjatët.**
- 10. Lehtësimi i aksesit tek mjetet e komunikimit dixhital, duke përfshirë mundësitë për përkthim simultan online dhe disponueshmërinë online e ndërmjetësve kulturorë.**
- 11. Zhvillimi i alternativave për arrestimin dhe ndalimin afatgjatë të personave në lëvizje, me vëmendje të veçantë ndaj personave me nevoja specifike dhe grupeve vulnerabël.**

- 12. Sigurimi i qëndrueshmërisë së shërbimeve në qendra, në bashkëpunim me shërbimet e shëndetit publik dhe social.**

Aneks 1: Bashkëpunëtorët e jashtëm të Mekanizmit parandalues kombëtar

1. Prof. Dr Stojan Bajraktarov - psikiatër
2. Ivo Kunovski – specialist i psikologjisë mjekësore

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

**OMBUDSMAN
NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM**

ANNUAL REPORT 2024

Skopje, 2025

СОДРЖИНА

1

OMBUDSMAN – NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM	111
--	------------

2

ACTIVITIES AND PREVENTIVE VISITS CARRIED OUT IN 2024	115
---	------------

3

PENAL-CORRECTIONAL AND EDUCATIONAL-CORRECTIONAL INSTITUTIONS	117
---	------------

3.1	Penal-correctional institution Idrizovo penitentiary	117
3.2	Penal-correctional institution Gevgelija	122
3.3	Overcrowding and general conditions in penal-correctional institutions	127
3.4	Degree of implementation of the recommendations of the national preventive mechanism	128

4

POLICE STATIONS OF GENERAL JURISDICTION	129
--	------------

4.1	Night visits - police stations of general jurisdiction Gjorce Petrov, police stations of general jurisdiction Gazi Baba and police stations of general jurisdiction Centar	135
4.2	Conclusions and recommendations	136

5

DETENTION AND ACCOMMODATION OF MIGRANTS/ALIENS AND ASYLUM SEEKERS

139

5.1 Conclusions and recommendations

147

Annex 1 - External collaborators of the National Preventive Mechanism

150

List of abbreviations

ARM	Army of the Republic of North Macedonia
VPD	Educational-Correctional Facility
JO	Public Prosecutor
KPU	Penal - Correctional Institution
KPD	Penal - Correctional Facility
MVR	Ministry of Internal Affairs
MP	Ministry of Justice
NP	Ombudsman
NPM	National Preventive Mechanism
NP-NPM	Ombudsman as a National Preventive Mechanism
OJO	Basic Public Prosecutor's Office
OPKMSR	Department for cross-border crime, migrations, foreigners and readmission
TTC	Temporary Transit Center
RSM	Republic of North Macedonia
SVR	Department of Internal Affairs
UIS	Administration for the execution of sanctions
UNHCR	Office of the High Commissioner for Refugees

Dear Sirs,

The National Preventive Mechanism, whose mandate is based on the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, has also actively monitored the situation in the places of deprivation of liberty in the past year.

Thus, during 2024, the Team conducted a total of 17 unannounced visits, to police stations, penal institutions, and centers accommodating migrants, foreigners, and asylum seekers.

Unfortunately, this year as well, we must conclude that the situation on the ground and the identified problems faced by persons deprived of their liberty continue to pose a significant challenge for the state. As a result, the recommendations that this Mechanism has been providing to the competent authorities and bodies for years continue to be reiterated.

Namely, the state continues to struggle with inadequate prison accommodation capacity, leading to overcrowding, delayed healthcare, insufficient staffing, as well as the hiring of unprofessional and unqualified personnel. Additionally, there is a disregard for European standards and national regulations in the appointment of penitentiary management, a failure to ensure a consistent educational process for every convicted person and every child sent to serve a prison sentence or an educational and correctional measure, an insufficient number of uniformed police officers in police stations, irregular training for police personnel, a lack of designated spaces for interviewing children in police stations, and numerous other issues.

On this occasion, it must once again be emphasized that the Mechanism continues to advocate for sustainable and stable growth and development, including full financial and personnel independence, as well as adequate equipment. In other words, the state must ensure sufficient human and financial resources to consistently, promptly, and effectively implement all the National Preventive Mechanism's competencies in accordance with the aforementioned Optional Protocol.

OMBUDSMAN

Naser Ziberi

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'N. Ziberi'.

¹ Law on Ratification of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Official Gazette No. 165/2008 of 30.12.2008), available at <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Accessed on: 20.03.2024)

1

OMBUDSMAN – NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM

With the adoption of the Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment², the Parliament of the Republic of Macedonia on 30 December 2008 appointed the Ombudsman to act as the National Preventive Mechanism.

Following the implementation of the amendments to the Law on the Ombudsman in 2009, a special organizational unit was established within the Ombudsman - the National Preventive Mechanism (NPM), whose main task is the prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. The NPM team began to implement its competencies in 2011 through regular examination of the treatment of persons deprived of their liberty. Recommendations are made to the relevant authorities from the visits conducted, and when necessary, proposals and observations are submitted regarding existing or draft legislation.

Although the Rulebook on Amending and Supplementing the Rulebook on Systematization of Job Positions in the Professional Service, the National Preventive Mechanism Team, the Special Departments and the Offices of the Ombudsman³, provides for five job positions in the NPM

² Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 165/2008) Available at: <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Accessed on: 22.02.2024)

³ Rulebook on amending and supplementing the Rulebook on systematization of jobs in the Professional Service, the National Preventive Mechanism Team, the Special Departments and the Offices of the Ombudsman ("Official Gazette of the Republic of Macedonia No.) Available at: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Pravilnici%20na%20NP/Izmeni%20i%20dopolnuvanje%20na%20P%20za%20sistematizacija-05.04.2022.pdf> (Accessed on: 22.02.2024)

team, namely two state advisors, two advisors and one associate, the staffing remains the same, one state advisor as the head of the team, one advisor for the prevention of torture and one associate. **We emphasize once again that this arrangement and staffing of the NPM team is insufficient for the efficient, thorough and, above all, timely implementation of all competencies arising from the mandate of this mechanism.**

The personnel challenges faced by the NPM team are further exacerbated by the persistent difficulty in engaging external collaborators from diverse profiles, who contribute to a multidisciplinary approach in conducting preventive visits. The team has been instructed to initiate a public procurement process for the engagement of external collaborators through the electronic system of the Public Procurement Bureau, namely, to launch a tender procedure for their recruitment. During the reporting year, identically as in the previous year, such a public procurement was not implemented, which largely prevented access to appropriate expertise from external collaborators during the visits. **Consequently, we would like to emphasize once again that this method of engaging external collaborators through public procurement, i.e. a tender, does not correspond to the nature of the mandate that this mechanism has.**

In the past year, the NPM continued its cooperation with the Office of the High Commissioner for Refugees in Skopje (UNHCR), which, through the Macedonian Association of Young Lawyers⁴, supports the Team by providing external collaborators for the needs of field visits to places of deprivation of liberty of migrants, foreigners and asylum seekers. The data and information collected from such visits resulted in the preparation of an analysis of the mental health and psychosocial needs of persons on the move.

For the implementation of the planned activities in 2024, the NPM was officially approved 200.000,00 denars, funds that were further reduced to 160.000,00 denars later in the year with a budget rebalance.

Due to this financial situation, the Ombudsman continues to maintain the position that the exercise of the NPM's competencies requires additional personnel, material and financial resources that will be provided from the State Budget, which would exclude, i.e. reduce the need for donations or incomplete implementation of the competencies arising from the mandate of this body.

Considering that ensuring sufficient resources for the smooth functioning is one of the challenges that the NPM has been facing for many years, it is necessary to reiterate, **in this Report the obligation of the state arising from the ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture, where it is clearly stated that:**

"States Parties undertake to make available the necessary resources for the functioning of the national preventive mechanisms."⁵

On this occasion, we would like to reiterate the recommendation made by the United Nations Subcommittee on Prevention of Torture during their visit to the country in 2017, when, in terms of staffing and independence of the NPM team, the Subcommittee recommended:

⁴ The Macedonian Young Lawyers Association was responsible for implementing the budget allocated to the NP-NPM.

⁵ Article 18, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

„The Subcommittee recommends that the National Preventive Mechanism consult directly with the authorities of the State party to clearly identify the nature and scope of its needs, including to ensure control over its staffing“⁶.

⁶ Visit to the former Yugoslav Republic of Macedonia undertaken from 23 to 29 April 2017: observations and recommendations addressed to the national preventive mechanism, Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Available at: <https://atlas-of-torture.org/en/entity/uyf8xx87py?page=1> (accessed on: 25/02/2025)

2

ACTIVITIES AND PREVENTIVE VISITS CARRIED OUT IN 2024

In 2024, the NPM team conducted a total of 17 unannounced visits, of which: 9 visits to police stations of general jurisdiction, 4 to penal institutions, of which three visits to the Idrizovo Penal-Correctional Institution and one visit to the Gevgelija Penal-Correctional Institution, as well as 4 visits to centers where migrants, i.e. foreigners and asylum seekers, are accommodated and detained.

Most of the preventive visits conducted were carried out by the NPM team alone. For a small number of visits (places for detention of migrants, foreigners and asylum seekers), the team engaged external collaborators (a clinical psychologist and a psychiatrist), provided through the Macedonian Association of Young Lawyers, and within the framework of the project with UNHCR intended to support the NPM in relation to places of detention of migrants, foreigners and asylum seekers.

The methodology of work in terms of the implementation of the visits is the result of the team's many years of experience, but also the acceptance of best practices from related bodies in the region, participation in international events, as well as based on the recommendations of relevant international organizations and bodies, and above all the UN Subcommittee on Prevention of Torture.

On the international level, the NPM team was active in 2024 and participated in several conferences and workshops, but above all in those whose participation costs were covered by the organizer itself.

In this section, it is relevant to highlight that in 2024, the National Preventive Mechanism (NPM) of the Republic of North Macedonia was visited by the NPM of the Republic of Slovenia. As part of the Slovenian NPM team's study visit, meetings were held to exchange experiences, information, and methodologies for conducting preventive visits. Additionally, the Tetovo Correctional Institution and the Negorci Psychiatric Hospital were visited.

Among the regularly organized meetings in which the NPM team participates with its representatives was the meeting of the NPM Network of Southeast Europe, held in Vienna, Austria. Initially, the Republic of Bulgaria and the Bulgarian NPM were set to chair the Network in 2024. However, due to insufficient financial resources and a change in the leadership of the Bulgarian Ombudsman institution, the chairmanship was withdrawn. As a result, the Austrian Ombudsman Board assumed responsibility for organizing the meeting, thereby ensuring the continuity of the Network's work.

As part of the project "*Rule of Law in the Republic of Macedonia*", in which the Office of the Ombudsman has been participating for the second consecutive year, the NPM, with the support of the project team, organized a one-day workshop for shift managers in the SIA Skopje area. The workshop focused on identifying and documenting signs of torture, as well as ensuring and exercising the right to medical care for detained persons in police stations. Dr. Gjorgje Alempijevikj from the Republic of Serbia and the national expert, Dr. Zaklina Prosaroska, were engaged as experts. In 2025, similar workshops are planned for other SIA areas across Macedonia.

In view of all the above, and with aim to implement the recommendations made in the previous Annual Report for 2023, as well as the recommendations that will follow below in the text, it is impossible not to highlight the challenges facing the NPM team. Namely, **we emphasize once again that the National Preventive Mechanism has limited, i.e. insufficient staffing and financial capabilities for the full, effective and efficient implementation of its mandate established in accordance with a signed and ratified international act . Therefore, the state should consistently implement the obligations arising from the Optional Protocol to the Convention against Torture and, in accordance with them, provide sufficient resources for the efficient implementation of the mandate of the National Preventive Mechanism.**

⁷ Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment OPCAT ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 165/2008 of 30.12.2008)

⁸ Ibid

3

PENAL - CORRECTIONAL AND EDUCATIONAL - CORRECTIONAL INSTITUTIONS

In 2024, the NPM also focused on the treatment of detained and convicted persons in the penal institutions, as well as assessing the risk level of torture and other forms of cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment. Despite its modest capacities, the NPM conducted a total of four visits—three to the Idrizovo Penal-Correctional Institution and one to the Gevgelija Penal-Correctional Institution.

3.1 PENAL – CORRECTIONAL INSTITUTION PENAL – CORRECTIONAL HOME IDRIZOVO

The Idrizovo Penal-Correctional Facility was the focus of the National Preventive Mechanism last year, for which it was visited on three occasions.

The first visit was conducted to examine the situation and treatment of persons convicted of acts of terrorism and other forms of radicalism, as well as those convicted persons who have been identified as violent extremists.

For this purpose, the team held discussions with employees of the Resocialization Sector, in order to ascertain the current situation and the programs implemented for the deradicalization of these individuals, and their reintegration into society after leaving the penitentiary institution.

The discussions revealed that all convicted persons, regardless of their subgroup (including, in this case, the so-called radicalized individuals), are treated equally and enjoy the same rights. However, working conditions remain extremely challenging, as each educator is responsible for up to 120 convicted individuals. Additional contributing factors include collective ac-

commodation, economic dynamics among prisoners, staff shortages within the institution, and concerns regarding the personal security of prison personnel.

Regarding training, the topic of radicalization is already included in the initial training of newly recruited prison officers to enable early recognition and prevention. Since the establishment of the National Committee for the Prevention of Violent Extremism and the Fight against Terrorism in 2017, National Strategies for Combating Terrorism and Preventing Violent Extremism have been adopted for the periods 2018–2022 and 2023–2027, with the latest strategies adopted in May 2023. Accordingly, relevant stakeholders—including 22 institutions in the Republic of Macedonia—regularly hold meetings and discuss activities related to these issues.

In this regard, the Idrizovo Penal-Correctional Institution has formed a multidisciplinary team for this purpose, which has developed a screening tool with the aim of recognizing radicalization. Such screening should, as a rule, be carried out in the Admissions Department, where the expert team should assess the person upon admission of a newly admitted convict. Unfortunately, such an assessment is not being done. Standard Operating Procedures (SOPs) have been prepared specifically for this issue, but this is not functional either due to several factors, fear among employees and uncertainty, and on the other hand, a lack of interest among the affected persons, since any inclusion in a program of this kind should be on a voluntary basis.

Hence, although on paper there are more opportunities for early prevention and deterrence of radicalism⁹, in practice the situation is different. Thus, from the information obtained during the visit, only one person has participated in the program for the reintegration of radicalized persons before release (6 months to 1 year before the end of the sentence), who has been lost track of after leaving the penal institution and there is no feedback on how well he has integrated into the environment after leaving prison.

The second visit to this Penal-Correctional Institution was conducted to discuss with the Director the information received regarding the potential commissioning and accommodation of convicted persons in the so-called fifth wing of the closed unit. This section was previously closed following the recommendation of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT) due to inadequate accommodation conditions.

On the day of the visit, there were a total of 1.190 convicted persons in the Institution, of which almost half were housed in the so-called old building and the “outpatient” facility. The overcrowding was particularly prevalent in the fourth wing of the closed ward, as well as in the outpatient ward. Additionally, the situation was complicated by the lack of personnel responsible for the safety of convicted persons, as well as for maintaining order and discipline. An inspection of the list of convicted persons, as well as the daily schedule of the prison police, revealed that one prison police officer is responsible for supervising entire wings and departments where over 150, even 200 convicted persons are housed.

⁹ Since the establishment of the National Committee for Preventing Violent Extremism and Countering Terrorism in 2017, National Strategies for Combating Terrorism and Preventing Violent Extremism have been adopted for the periods 2018–2022 and 2023–2027, with the latest strategies adopted in May 2023. As a result, relevant stakeholders—including 22 institutions in the Republic of Macedonia—regularly hold meetings to discuss activities related to these issues. In this regard, the Idrizovo Penal-Correctional Institution has formed a multidisciplinary team dedicated to this purpose, which has developed a screening tool for the early identification of radicalization.

The number of employees in the institution constantly varies, and the influx of new employees is almost proportional to the outflow (whether due to reaching retirement age, dismissals, etc.), which is why it was emphasized that there is almost no effect from the number of new employees. Additionally, the insufficient expertise of almost half of the new employees was highlighted.

Given these circumstances, the Director of the Institution confirmed the announcements for the opening of the so-called fifth wing. The re-accommodation of convicted persons in the fifth wing is imposed by the inadequate conditions and the huge overcrowding in the outpatient department.

Regarding the project for the construction of new accommodation facilities within the Idrizovo Penal-Correctional Institution—specifically for the closed department—it was emphasized that the institution has taken the necessary measures required to proceed to the second phase of implementation. This includes renovating accommodation facilities in the open and semi-open departments and ensuring proper conditions for their maintenance. Subsequent activities related to the project's implementation fall under the competence of the Sanctions Enforcement Administration, which is responsible for obtaining the necessary construction permits and reporting on the progress to the creditor.

The second visit of the NPM team did not note any improvements in the area of health care, in terms of hiring additional staff. Emergency medical teams were still called in the afternoons and during the weekends.

The facility's vehicle fleet is outdated and insufficient to fully meet the needs for the transport of convicted persons, and in the area of uniforms for the prison police, it was stated that efforts are being made to provide them with a donation from the ESM.

Procurement of new equipment and weapons for the prison police is the responsibility of the Administration for the Execution of Sanctions, but during the visit, no exact data was obtained on when the last renovation was carried out, nor whether anything is planned in the near future, which is why it was mentioned that contact had been made with the Ministry of the Interior to investigate the possible possibility of purchasing new restraints from there.

Regarding the need to establish prison intelligence teams, the practical challenges of immediately implementing the relevant legal provisions were highlighted. This is due to the fact that, within the institution's internal systematization and workplace organization, there are no designated positions for analysts. In light of this, discussions with the Sanctions Enforcement Administration are ongoing to explore possible solutions for overcoming these challenges related to the implementation of the latest legal amendments.

Corruption as a phenomenon is present in the institution, and allegations were also received about cases where the involvement of officials from the ARM and prison police in such activities was found (most often related to the introduction and delivery of illicit objects - mobile phones - to convicted persons).

The safety and security of the officials employed in the institution is a major challenge. The employees are left without protection, and precisely because of personal safety, a large number of employees resign.

Taking into account all of the above, the risk of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment remains very high in this Institution.

Following this visit, after the official opening of the so-called fifth wing, a dedicated visit was conducted in order to examine the conditions in the renovated wing. From the direct inspection of the material conditions, it was concluded that the convicted persons are accommodated in a total of 7 rooms, of which 17 persons were accommodated in the first room (55m²), 13 in the second (47m²), 13 in the third (43m²), 17 in the fourth (59m²), 12 in the fifth (43m²), 6 in the sixth (47m²) and 14 in the seventh (56m²).¹⁰ There is a shared toilet and shared bathrooms for all convicted persons in this unit.

While the efforts of prison authorities to break the deadlock and take steps to improve accommodation capacities for convicted persons are commendable—an observation also emphasized by the inmates during the visit—the NPM holds the view that this type of accommodation (in dormitories with large capacities) presents significant challenges. These concerns have been highlighted by the European Committee for the Prevention of Torture (CPT) and have also been documented in our previous reports.

In particular, large-capacity dormitories inevitably imply a lack of privacy for prisoners in their daily lives. Furthermore, the risk of intimidation and violence is high. Such accommodation arrangements tend to encourage the development of subcultures of offenders and facilitate the maintenance of the cohesion of criminal organisations. They can also make adequate staff control extremely difficult, if not impossible; in particular, in the event of prison disturbances, external interventions involving the use of considerable force are difficult to avoid. With such accommodation, the appropriate allocation of individual prisoners, based on case-by-case risk and needs assessment, also becomes an almost impossible exercise. All these problems are exacerbated when the numbers held exceed a reasonable level of occupancy; furthermore, in such a situation, the excessive load on communal facilities such as sinks or toilets and the insufficient ventilation for so many people often lead to indecent conditions¹¹.

In this regard, concerning material conditions, we believe that the activities undertaken to reopen the fifth wing must in no way compromise the already established priority goals. These goals primarily focus on the continuation of the second phase of the Idrizovo Penal-Correctional Institution's reconstruction, which includes the construction of a reception and prison health unit, each with a capacity of 74 places. Additionally, the project envisions a closed-regime section with a capacity of 280 places, a special regime section with a capacity of 68 places, as well as designated paths and facilities for outdoor exercise.

The third visit to the Idrizovo Penal-Correctional Institution was thematic and took place over two days. The aim was to hold discussions with the prison police and to assess the challenges that the employees face. Therefore, a large number of officials employed in the Institution were interviewed on a voluntary basis.

The foundation of a humane prison system is well-selected and trained prison staff who know when and how to take an appropriate stance in their relations with prisoners, but also

¹⁰ On the day of the visit, the measured temperature was 26.8 degrees Celsius, while the relative humidity was 45%

¹¹ Findings expressed in the 11th General Report (CPT/Inf(2001)7) 16) contained in the Macedonian version of "CPT Standards – Highlights of the CPT General Reports", CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev.2013

understand their work as a profession, not just a service. Building positive relationships with the prison population is the key to the profession of prison officer.

The establishment of positive staff-prisoner relationships largely depends on the existence of an adequate number of staff present at all times in prison premises, as well as in the places that prisoners use for leisure activities.

It should be stressed that where staffing levels are inadequate, the need for overtime work may easily arise in order to maintain basic levels of security and regime in the institution. This situation contributes to high levels of pressure on staff and their premature loss of motivation to work, a situation which is likely to exacerbate the tensions inherent in any prison environment¹².

A general observation that emerged from the discussions conducted during the two days is that the conditions in which the prison police work are below the minimum standard for this type of institution. Such observations are particularly critical when it comes to the closed department (men). Namely, the number of prison police is extremely low, which is also confirmed by the still valid state of crisis and the long-term presence (more than a year) of representatives of the Ministry of Internal Affairs and the Army of the Republic of Macedonia.

Although an attempt was made in 2023 to hire new staff, the poor working conditions are still the decisive factor for the high level of employee attrition, so the number of newly recruited only seemingly filled the vacant positions. In other words, 70 people were recruited, and 40 left.

For a visual representation of prison police staffing, on the first day of the visit—September 24, 2024 the Idrizovo Penal-Correctional Institution had a total of 255 employees. This number includes staff from the Open Department in Veles as well as approximately 20 assistants from the Kumanovo Prison. Given that the prison population in this facility typically ranges between 1.100 and 1.200 convicts, the staffing numbers speak for themselves.

In addition to the poor material conditions, serious remarks were also expressed regarding interpersonal relations, i.e. a high degree of distrust between colleagues, subterfuge, and distrust between employees from different ethnic communities.

The prison police also voiced concerns about political pressures, which have been particularly pronounced over the past two to three years. Additional pressures reported by employees stem from both high-profile convicts and "privileged" colleagues. Employees expressed deep concern—and even fear—for their personal safety, particularly from convicts housed in the closed unit. Several used the term "*torture*" to describe their daily work conditions. Their descriptions were vivid and alarming: "*We are below the convicts,*" "*We are left without a mother and father,*" they stated during discussions with the NPM team. The level of disrespect towards them is severe. One employee described their situation by saying, "*We are the convicts' servants.*" Another stated, "*They spit on us,*" while a third commented, "*They don't consider us human.*"

The lack of a proper uniform also contributes to the reputation. Namely, prison police officers could not remember the last time they received a new uniform or equipment. Everyone

¹² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, News regarding the CPT standards concerning prisons, Extract from the 11th General Report of the CPT, published in 2001, Available at: <https://rm.coe.int/16806cd242> (accessed: 30.09.2024)

manages as they know how and are able, this also applies to those newly recruited in 2023.

Apart from the initial training lasting two weeks for those newly recruited to the service, the prison police do not have continuous training.

It is interesting to note that the disappointment among employees also relates to the level of preparedness, interest and motivation among the newly recruited in 2023. A good part of them are aged 30 and over, an age that is too high for a novice prison police officer.

From the conversations, it is evident that there is widespread apathy, disappointment, dissatisfaction, and a high degree of anxiety and burnout among employees. A glimmer of hope comes from the fact that most of those interviewed noted small improvements in recent months. However, given the severity of the current conditions, meaningful change requires substantial, structural interventions—such as the construction of a new prison based on a cell system, as well as the removal of political influence from the institution.

3.2 PENAL-CORRECTIONAL INSTITUTION PRISON GEVGELIJA

The staffing situation at Gevgelija Prison is similar to that of most penitentiary institutions in the country. During the 2024 visit, the NPM team observed that staffing levels remain essentially unchanged compared to the previous assessment in 2018. Furthermore, the recommendation made at that time to increase staffing and fill positions in accordance with systematization has yet to be implemented.

The current number of employees in the Prison is 28 people, of which 18 in the prison police, 2 in the resocialization sector and 8 in administration. Consequently, the number of employees is almost half that envisaged by the systematization, i.e. 48 people.

The insufficient number of employees indicates the need for overtime engagement of prison police members (especially when needed to carry out escorts of detainees), and a serious challenge still represents the fact that the prison police does not have female members.

The restrictive approach to obtaining employment approvals raises serious concerns about the proper functioning of the penitentiary system. The absence of a systemic approach to staffing penal and correctional institutions became evident with the declaration of a crisis at the largest facility, the Idrizovo Correctional Institution. If specific measures are not taken to address this issue systematically, the situation may escalate in other penitentiary institutions.

In this sense, **the NPM team emphasizes the relevance of the above-cited recommendation and points to the need for managers in the Sanctions Enforcement Administration and Gevgelija Prison to increase their efforts to ensure a systemic approach in overcoming the challenges with staffing, by entering into direct negotiations to obtain employment consents with the highest management officials from the executive branch, especially the Ministry of Finance.**

Material conditions and number of convicted/detained persons

At the time of the visit, the Prison housed 66 convicted persons and 5 detained persons, all male and adults. The largest number of convicted persons were housed in rooms with 8 to 13 beds. Thus, in one room with an area of 25m², 8 persons were housed, in another room of 25m², 11 persons, and in the remaining 3 rooms with an area of 30m², 12-13 convicted persons were housed. The exception is the reception department with an area of 16 and 20m², where convicted persons were housed four in 2 rooms.

Based on the current situation, the NPM team concluded that the provisions of the Law on the Execution of Sanctions, which stipulates that at least 9m³/4m² of space should be provided for each convicted person, have not been respected in terms of accommodation, nor have the minimum international standards for accommodation of persons in prison institutions¹⁴.

The NPM team has already highlighted the risk of accommodating convicted persons in rooms/bedrooms with a large capacity, which is also referred to by the European Committee for the Prevention of Torture (CPT). *Namely, bedrooms with a large capacity inevitably imply a lack of privacy for prisoners while serving their prison sentence, and in addition, the risk of threats and violence is high. This type of accommodation very easily encourages the development of criminal subcultures of "defenders" or protectors of other, conditionally speaking, "weaker" convicted persons. In this way, appropriate control by the staff is also made difficult, i.e. it is almost impossible in the event of major riots in the prison¹⁵.*

The accommodation of convicts in dormitories with a large number of beds in Gevgelija Prison not only severely impacts privacy but also creates significant difficulties in maintaining adequate hygiene—both personal and within the living quarters. Due to the lack of sufficient lockers for storing personal belongings and food, convicts are forced to store their items wherever they can. This situation has led to the widespread presence of insects, particularly cockroaches, which are found throughout the facility. Some convicts have even reported being bitten by them.

In terms of light and ventilation, the rooms have windows that allow the flow of daylight. The heating is satisfactory and there were no complaints about this.

Access to the toilets (three in total), although unobstructed, is still insufficient due to the large number of convicts, and some of the sanitary facilities in them were damaged.

The kitchen and dining room are located in the ward, hygiene was satisfactory, although cockroaches were also observed there.

The promenade for convicts located in the prison yard is spacious, clean and tidy, with benches and tables for sitting. The convicts themselves take care of the maintenance of the

¹³ Art. 157, paragraph 1 of the Law on the Execution of Sanctions (Official Gazette of the Republic of Macedonia No. 99/19, 220/19, 236/22 and 74/24)

¹⁴ The CPT's minimum standard for personal living space in prison establishments (- 6m² of living space for a single-occupancy cell+ sanitary facility - 4m² of living space per prisoner in a multiple-occupancy cell+ fully-partitioned sanitary facility)

¹⁵ Findings expressed in the 11th General Report (CPT/Inf(20017) 16) contained in the Macedonian version of "CPT Standards – Highlights of the CPT General Reports", CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev.2013

promenade. Gazebos have been set up in the yard, and there are also football and basketball courts.

On the day of the visit, there was not a single convict accommodated in the so-called isolation room.

The detention unit consists of six rooms, but at the time of the NPM visit, only four were in use. Three rooms housed a single detainee each, while one room accommodated two individuals due to health concerns—specifically, one detainee experiencing epileptic seizures. As there is no alarm or call system installed in the rooms, the detainee's roommate is responsible for alerting prison police in case of a medical emergency, typically by knocking on the door. Daylight in these rooms is insufficient, and artificial lighting can only be activated externally by prison staff. Additionally, there is no dedicated ventilation system. Detainees store their personal belongings on an extra bed, under their beds, or wherever they can find space within the room.

The toilet with shower is located at the beginning of this section. Near the toilet there is also a sink, as well as a cupboard for storing personal belongings that the detainee is not allowed to have with him in the detention room.

During the interviews, the convicts were divided in terms of their satisfaction with the food that is distributed to them, but most of them pointed out that fresh fruits and vegetables are missing from the daily menu in the Institution. Upon direct inspection of the weekly menu, it was concluded that the cook is responsible for its compilation, while the doctor and the director of the institution approve it.

Each convict individually takes care of the hygiene in the Institution, in each accommodation room there is a guard who is responsible for maintaining hygiene.

Video surveillance in the Prison is carried out through several installed cameras that are directed at the entrances to the Prison, the fence, as well as the places where the convicts move and gather the most (in the corridors and common rooms). Access to the data from the recorded material is available only to a limited number of officials

Health care

The room designated as a prison clinic is located near the office used by prison police officers. It is equipped with an examination bed, a metal display case for storing medicines, a separate display case for medical documentation, and a dedicated locker for storing medical files. Unlike previous visits, during which expired medications were found, the NPM team noted that the randomly inspected medicines now had valid expiration dates.

Given the fact that the doctor (psychiatrist) visits the Prison only once a week, the prescribed therapy during regular working hours (08:00 – 16:00) is distributed by the responsible commanders on duty, which is why medications that make up the appropriate therapy for the convicted persons were found in the commanders' room.

In conditions where there is a need for medical intervention, the Emergency Medical Service (EMS) team is most often called, and quite often, the medical personnel from the EMS also perform the initial examinations of the convicted or detained persons upon admission to the

Prison (within 24 hours).

Convicted persons shall report for examination in writing or orally to members of the Security Sector, who shall then forward such reports to the Prison Director and the doctor. In order to prevent possible filtering of requests and access of convicted/detained persons to a doctor, as well as to respect the principle of medical confidentiality, **it is necessary for prisoners to have the opportunity to access health services on a confidential basis through a sealed envelope¹⁶ or by submitting the request to a special box for this purpose, which should be located in accessible places in all departments of the institution¹⁷. In emergency cases, a convicted person may report for a medical examination by verbally requesting it to an official from the Security Sector and shall be immediately referred for examination¹⁸.**

The visit concluded that convicts have the opportunity to use medical examinations outside the institution, when necessary, while dental services are provided privately during the period when convicts use weekend leave. The costs of treatment, as well as the prescribed therapy (including "buprenorphine" for those who need it), are borne by the institution.

Attitude of officials towards convicted persons

The convicted persons did not complain about incorrect treatment by the Director of the Institution and the officials. The satisfaction with the humane treatment by all employees was emphasized, as well as the possibility of regular and easily achievable contacts with the director.

In the section on searches, statements were received that some of the persons were completely undressed upon admission, contrary to the rules that stipulate that *"the strip search is carried out in a way that the person does not remove all their clothes at once, but first from the middle up, and after getting dressed, they remove their clothes from the middle down."*¹⁹

Incidents between convicts or between them and officials in this penitentiary institution are rare.

Some of the remarks made by the convicts concerned their access to certain facilities. Specifically, individuals with different classifications are housed together in the same room. As a result, some convicts have the right to use various privileges—such as weekend absences—while others do not. This disparity has a discouraging effect on those who are unable to access these facilities.

¹⁶ The recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture contained in the Report on the visit to the Republic of Macedonia (December 6 to 9, 2016) are in the same direction.)

¹⁷ As provided for in Article 42 per the House Rules for convicted persons serving a sentence of imprisonment in a Penitentiary Institution

¹⁸ Ibid

¹⁹ Art. 31, paragraph 6 of the Rulebook on the prison police authorizations, the manner of arming and performing the work of the prison police (Official Gazette No.: 94/2022 of 15.04.2022)

Complaints system

In Gevgelija Prison, there are special mailboxes through which convicted persons can submit a complaint to the Office of the Ombudsman, as well as contact the director and submit a request to exercise a right or legal interest

Right to work for convicted persons

Convicted persons in Gevgelija Prison freely exercise their guaranteed right to work. The employment of persons in the Institution is carried out in accordance with the individual interests and needs of the Institution. According to the information received, 15 persons are employed in companies outside the Institution, 13 persons are employed inside the Institution, while the remaining convicted persons are engaged in shifts of the so-called guarding. In the Institution, persons most often work on the farm, in the kitchen, at the gate, in the maintenance of the heating system, the bathroom, etc.

Rest and free time of convicted persons

Given that it is a semi-open institution, convicts most often spend their time outside the rooms in which they are housed, i.e. within the perimeter of the Gevgelija Prison.

This approach prevents the intensification of prison deprivations, which are negatively affected by the overcrowding in the rooms in which convicts are housed and spend the night.

The situation is critical with detainees, who are allowed to spend only two hours outside in an open space in a specially fenced promenade, where there are still no benches for rest.

The NPM team considers it unacceptable for detainees to be confined to their rooms for 22 hours a day over prolonged periods—ranging from weeks to months, and in some cases, even exceeding a year. Therefore, it is recommended that detainees be granted a reasonable amount of daily time (at least 8 hours) outside their living quarters, engaging in meaningful and diverse activities.

The NPM team recommends that conditions be created within the detention unit for detainees to engage in physical and recreational activities, or to be employed if they express such an intention²⁰.

²⁰ Articles 22 and 31 of the Rulebook on House Rules for the Execution of the Detention Measure in the Detention Departments of Prisons (Official Gazette No. 87/2020 of 02.04.2020)

Contacting convicted persons with the outside world

During the interviews conducted by the NPM team, no complaints were received regarding visits or contacts with the outside world, with the exception of one of the detainees who was assigned an ex officio defense lawyer by the competent court, and who constantly “*finds excuses not to visit the detainee or establish contact*” with him.

3.3 OVERCROWDING AND GENERAL CONDITIONS IN THE PENAL-CORRECTIONAL INSTITUTIONS

Overcrowding remains one of the most pressing challenges within the Macedonian penitentiary system. The lack of personal space and privacy not only affects all convicted and detained individuals but poses an even greater risk to the most vulnerable among them.

Almost all penal institutions are struggling with a shortage of accommodation capacity for convicted individuals serving prison sentences. According to data available to the NPM team, the maximum capacity of these facilities is 2,113 inmates. In the Idrizovo Penal-Correctional Institution alone, the number of convicts consistently fluctuates between 1.100 and 1.200.

In this sense, **the NPM team once again points out the need to develop a systemic approach to dealing with overcrowding in penal institutions, through the establishment of a permanent dialogue, mutual understanding and action of the competent authorities, the heads of the administration for the execution of sanctions and penal institutions, legislators, judges, prosecutors and all other active stakeholders.**

As a general remark regarding the functioning of the penitentiary system **the NPM team recommends consistent compliance with the Law on the Execution of Sanctions and the National Strategy for the Development of the Penitentiary System in the Republic of Macedonia 2021-2025²¹ regarding the manner of appointing and deputizing managers in penitentiary institutions.** This strategy states that the requirements for directors of correctional facilities and prisons provide for at least seven years of work experience, four of which in the field of sanctions or related matters. The fact that directors and their deputies continue to be appointed directly by the Government with an acting decision, while avoiding a public and transparent manner for selecting professional and experienced staff, as the NPM team has repeatedly stated in its annual reports, as well as the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment²², leaves room for

²¹ Directorate for the Execution of Sanctions, National Strategy for the Development of the Penitentiary System in the Republic of Macedonia 2021-2025 Available at: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98-portain-10092021-MKD.pdf> (Accessed: 23.03.2023)

²² Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020 Available at: <https://rm.coe.int/1680a359cb> (accessed on: 22.03.2023)

improvisation, unprofessionalism, and also the influence of politics in the manner in which the penitentiary system functions.

In April 2024, amendments to the Law on the Execution of Sanctions were adopted; however, they did not introduce substantial changes regarding the selection and appointment of management staff in penal and correctional institutions, nor in the overall administration of these facilities. As a result, continuous monitoring of the situation remains necessary to enable timely interventions that can prevent unwanted incidents. Additionally, efforts should be made to encourage the implementation of the state's positive obligations toward persons deprived of liberty.

3.4 DEGREE OF IMPLEMENTATION OF THE RECOMMENDATIONS OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM

Regarding the level of compliance with the recommendations made by the National Preventive Mechanism to the competent institutions, we welcome their responsiveness, as well as their willingness to correct the identified shortcomings. However, we regret to note that the institutions correct only those that do not entail financial implications or the need for coordination with other authorities (e.g. the Ministry of Health, the Ministry of Education and Science).

4

POLICE STATIONS OF GENERAL JURISDICTION

During 2024, the NPM team conducted 9 visits to police stations of general jurisdiction, namely: Vinica Police Station, Berovo Police Station, Sveti Nikole Police Station, Negotino Police Station, Makedonski Brod Police Station, Probishtip Police Station, Gjorce Petrov Police Station, Gazi Baba Police Station and Centar Police Station. All visits were conducted without prior notice, and the visits to the last three police stations were carried out at night, i.e. after 10:00 p.m.

The visits aimed to determine the level of implementation of the previously given recommendations and to determine the actual situation regarding the protection of the rights of persons deprived of their liberty, and the noted situations indicate a worrying trend of non-implementation of key recommendations, especially those that require significant material investments.

The visits were carried out in accordance with the established methodology, which includes: a conversation with the management (chief, commander or deputy/assistant commander), a tour and inspection of the premises and material conditions, interviews with officials, an inspection of the documentation and records, interviews with detained persons (if any) and a final interview with the responsible persons, with the exception of the night visits, which were intended exclusively for the purpose of examining the treatment of detained persons during the night hours, without an inspection of the material conditions.

The NPM team in all police stations encountered good cooperation and unhindered access to all premises and documents, which is a positive aspect that should be highlighted.

Material conditions in the Police Stations

The material conditions in the police stations visited are generally below satisfactory levels. Most buildings are old, with dilapidated furniture and inadequate working conditions. The police stations in Negotino and Sveti Nikole appear particularly neglected, with minimal or no investment in previous years.

An access ramp for people with disabilities exists in some police stations (Berovo, Vinica), while others do not have such access, which makes accessibility difficult for all citizens.

Detention facilities

Detention facilities in most police stations fail to meet the minimum standards for humane treatment of detainees. Common issues include a lack of natural or artificial light (Makedonski Brod, Sveti Nikole), inadequate heating (Vinica, Sveti Nikole, Negotino), unhygienic bedding and pillows (Probishtip, Sveti Nikole, Vinica), and substandard sanitary facilities (Sveti Nikole).

Namely, in the **Vinica Police Station** there are two single rooms equipped with a bed and bedding, a table and a chair fixed to the floor. Although seemingly tidy, the hygiene in them was not at a satisfactory level, the bedding was unwashed, and the pillows were dirty. The instructions on the rights of persons detained and deprived of their liberty were damaged, which is why the NPM team indicated that they should be replaced with new ones. There is no heating in the detention facilities, and from conversations with officials it was noted that when there is detention in the winter, detainees are covered with multiple blankets. Right next to the detention facilities is a toilet equipped with a toilet bowl and a tap in relatively clean condition.

The **Berovo Police Station** has a single detention room, equipped with a bed and bedding, a table, and a chair fixed to the floor. During the visit, the room appeared tidy. Since a detainee was present at the time, it was emphasized that immediately after their departure, the bedding would be sent to the hygiene service for washing. There were no visible instructions regarding the rights of detained and deprived persons within the room, prompting the NPM team to recommend that such guidelines be clearly displayed in detention areas and promptly replaced if damaged. Police officers stated that detainees are checked every 30 minutes; however, no record of these checks was visibly displayed. In response, the NPM team advised that each inspection be properly documented on a record prominently placed on the detention room door. Regarding heating, the facility is equipped with underfloor heating, which is activated during the winter months. Opposite the detention room, there is a toilet designated for detainees, featuring a toilet bowl and a tap, both in relatively clean condition.

In the **Sveti Nikole Police Station**, there are three single detention rooms equipped with a bed and bedding, a table and a chair attached to the floor. The hygiene in them was not at a satisfactory level, the bedding was unwashed, and the pillows were dirty (the police station does not even have a service that could take care of washing the bedding). In one of the detention rooms, a stone was found under the bed, to which the NPM team immediately reacted to have it removed because it could be a means of self-harm or causing injuries to another person. Instructions on the rights of persons detained and deprived of their liberty were placed in the

hallway in front of the detention rooms. There is no heating in the detention rooms, and from the conversations it was said that when there is detention in winter, the detainees are covered with several blankets. In the hallway in front of the detention rooms there is a tap, and with a partition wall there is a toilet bowl. A door has not been installed in that part, although the same was reacted to in 2017 during the previous visit. In this regard, it was pointed out that a curtain was purchased that was supposed to be a kind of improvised “fence” for the purpose of protecting privacy, but it had not yet been installed. This part of the building was not renovated at all when the police building was renovated in 2023.

The **Makedonski Brod Police Station** has a total of four detention rooms, though only one—a single-person room—is actively used for detention. It is furnished with a bed and bedding, along with a table and chair secured to the floor. While hygiene was observed to be decent, it remains below a satisfactory level. A hygienist is responsible for maintaining cleanliness in the room and was reportedly tasked with washing the bedding. Instructions outlining the rights of detained and deprived persons were displayed in the hallway outside the detention rooms. However, the room lacks both heating and artificial light, meaning that detainees are left in complete darkness when held there. At the end of the hallway where the detention rooms are located, there is a toilet featuring a ‘squat’ partition, with a structure resembling a door.

The **Police Station of General Jurisdiction in Negotino** has two detention rooms—one single-person and one double. While both are equipped with video surveillance, they lack a call button. On the day of the visit, a detainee was being held in the double room. The lighting in these rooms remains insufficient, and it was once again emphasized that adequate additional lighting should be provided to allow detainees to read. Hygiene was observed to be below a satisfactory level, with unwashed bedding and dirty pillows. There is no heating in the detention rooms, though a heater was noted, placed on a frame at the upper part of the door in one of the rooms. Instructions on the rights of detained and deprived persons were displayed in the hallway outside the detention rooms. However, concerning, as during a previous visit, traces of blood were observed on the walls and metal beds, raising serious concerns regarding hygiene and the dignity of detainees.

There are two single detention rooms in the **Police Station of General Jurisdiction Probishtip**, equipped with a bed with a mattress, a blanket and a pillow. There is a table and a chair attached to them, as well as a small window from which natural light barely penetrates. Although the rooms appeared clean, the available bedding was extremely dirty. The toilet for detained persons is located in the hallway in front of the detention rooms and is functional, but with broken artificial lighting.

Furthermore, **none of the police stations visited has an intercom system installed in the detention facilities, which means that detainees do not have an appropriate way to call police officers in case of emergency.** This is a serious shortcoming that could have serious consequences for the health and safety of detainees.

Video surveillance and rights protection

Video surveillance systems, which are crucial for preventing torture and other forms of inhumane treatment, remain inadequate or entirely absent in most of the stations visited. No surveillance is in place at the Makedonski Brod, Sveti Nikole, Probishtip, and Vinica police stations. Although the Berovo police station is equipped with video surveillance, it is practically non-functional, as employees do not have access to the monitors and cannot oversee activities within the premises. Among the stations examined, only the Negotino police station has video surveillance installed in its detention rooms; however, it lacks a call system, which is a significant shortcoming.

The instructions on the rights of detainees in some stations are displayed only in the corridors, but not in the interview and detention rooms (Berovo), or are damaged and illegible (Vinica), which indicates that detainees do not have constant access to information about their rights during detention.

Spatial capacities and specialized rooms

None of the police stations visited has a special room for holding and interviewing children, which is a legal requirement under the Children's Justice Act. The lack of such specialized rooms makes it difficult to deal appropriately with children who are at risk or in conflict with the law.

Police stations generally lack adequate facilities for questioning and interviewing detainees or persons deprived of liberty. In most cases, interviews take place in the offices of inspectors or shift managers, without any audio or video surveillance, increasing the risk of inappropriate treatment.

Of the above-mentioned police stations, PS Berovo and PS Probishtip have separate rooms for interviews. Namely, in PS Berovo the room is located next to the duty office, although not all interviews are conducted here. Certain interviews are also conducted in the office of the shift manager or in the offices of the inspectors. There are no visibly displayed instructions on the rights of persons summoned, detained, or detained in the room, and video surveillance is non-functional. In PS Probishtip, there is a table and chairs attached to the room for conducting interviews, and instructions on the rights of persons deprived of their liberty were neatly hung on one wall.

Treatment of detained persons

From the documentation and interviews with officers, it can generally be concluded that police stations follow basic procedures when detaining people. However, there are several problematic practices that need to be changed.

During medical examinations of detainees, a police officer is almost always present, which contradicts medical confidentiality and international standards for the prevention of torture.

According to the European Committee for the Prevention of Torture, examinations should take place under conditions where officers cannot overhear and, if possible, cannot observe the procedure.

No irregularities were observed regarding individuals' right to notify a third party of their detention. However, information on the implementation of this right suggests inconsistencies across different police stations, and even variations within the same facility. For instance, in some cases, detainees are permitted to inform a third party using their personal phone, while in others, this is done via an official police phone. In certain situations, police officials themselves notify a close contact designated by the detainee.

The right to legal representation is one of the key safeguards against torture and other forms of ill-treatment of detainees, individuals deprived of their liberty, and those held in police stations. While detainees are generally informed of their right to a lawyer, in practice, exercising this right is often restricted due to financial constraints, preventing them from affording legal counsel of their choice. Most police stations have a list of available lawyers, but according to reports, a significant number of detainees, persons deprived of their liberty, or those held in police custody are discouraged from seeking legal representation—even during police proceedings—primarily due to high costs and personal financial limitations. The system of on-duty lawyers, intended to be available to detainees at night and funded by the state budget, is also ineffective in practice, as previously highlighted by the NPM team, particularly in the 2022 Annual Report.

It is problematic that in many police stations there is not even a budget provided for the food of the detained persons. In the Vinica Police Station, for example, food is purchased from the personal funds of the detained person, which is confirmed by fiscal receipts in the personal files. The Sveti Nikole Police Station and the Negotino Police Station also do not have funds for the food of the detained persons. Only the Makedonski Brod Police Station has provided food funds in the amount of 1.200 denars per month, but this amount is intended for the entire jurisdiction of the Bitola Police Department.

Records and documentation

The established records are kept regularly and neatly in most of the police stations visited, which is a positive aspect compared to previous visits. However, in some cases (PS Sveti Nikole) technical errors in the numbering and following the chronology of events were noted. Also, not all sections of the records are always filled in, such as in the records on the use of weapons in PS Vinica.

The individual files of detained persons are generally kept neatly and they allow the sequence of treatment of persons from the moment of their arrest or deprivation of liberty until their release or transfer to a competent authority to be followed.

Staffing situation

A lack of staff was observed in all police stations visited. The occupancy rate ranges from 40% to 66% of the systematized positions. This lack of staff directly affects the efficiency and quality of work, especially when officers are reassigned to other tasks outside the police station (as is the case with the Makedonski Brod Police Station, where 20 officers were reassigned to secure other locations).

The situation with the senior staff is also problematic. Most stations have an insufficient number of shift supervisors, and in some cases (the Probishtip Police Station) there is only a commander and a chief, without a deputy or assistant commander. This creates additional problems in the chain of command and the organization of work.

In all police stations visited, concerns were raised regarding the quality of training for newly recruited officers, who arrive with insufficient knowledge and skills required for police work. Practical policing skills are primarily acquired in the field and largely depend on personal initiative and mentorship from senior colleagues. This highlights significant shortcomings in the current training system for new police personnel.

Fleet and equipment

The vehicle fleet is problematic in all police stations visited. The number of vehicles is insufficient, and the existing vehicles are often old and in poor condition. Of particular concern is the lack of emergency vehicles and vehicles for transporting detained persons. The situation is particularly critical in the Negotino Police Station, where one of the vehicles is visibly damaged with a non-functioning external lock and an improvised trunk opening wire.

The equipment of the officers is also something that has serious complaints. In most police stations, uniforms have not been renewed for years (in the Vinica Police Station, the last uniforms were issued 4-5 years ago). Service weapons are old and not renewed (in the Probishtip Police Station), and body armor and protective masks are out of use (in the Vinica Police Station).

Training and professional development

Regular specialized training remains scarce in all the police stations visited. The most frequently mentioned training sessions fall under the framework of 'Blue Courage.' However, there is a noticeable lack of specialized training for handling vulnerable groups—especially children and victims of domestic violence. Annual training plans are not consistently prepared, and in some stations, such as PS Vinica and PS Probishtip, they have been absent for several years.

Cooperation with other institutions

Cooperation with other relevant institutions (social work centers, health institutions, courts) is generally assessed as good. However, in some cases (PS Berovo) problems are reported with the Emergency Medical Service, which rarely responds to calls due to a lack of vehicles, so police officers transport people for medical examinations themselves.

Most police stations have updated lists of lawyers, but do not have lists of translators, which can be problematic when dealing with foreign nationals. There are also no separate lists of lawyers trained in working with children, which is important for providing adequate legal assistance to minors.

Implementation of previous recommendations

It is worrying that a large number of recommendations made during previous visits by the NPM remain unimplemented, especially those requiring significant material investments. In this regard, the most frequently unimplemented recommendations relate to:

- Adaptation of special rooms for interrogation and detention of persons deprived of their liberty
- Adaptation of rooms for interviews with children
- Installation of video surveillance and paging systems
- Provision of special vehicles for escorting persons deprived of their liberty
- Improvement of material conditions in detention facilities

4.1 NIGHT VISITS – POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION GJORCHE PETROV, POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION GAZI BABA AND POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION CENTER

On December 27, 2024, night visits were conducted at the Police Stations of General Jurisdiction in Gjorce Petrov, Gazi Baba, and Centar, starting after 10 p.m. The primary objective of these visits was to assess the treatment of detainees and persons deprived of liberty held in police stations, with the aim of preventing torture and other forms of ill-treatment.

Additionally, the implementation of night visits also demonstrates the preventive nature of the mandate of the National Preventive Mechanism, which directly raises the awareness of police officers that their treatment of persons deprived of their liberty may be subject to monitoring

at any time, including during night hours.

During the visits, an inspection was carried out in the detention facilities in the above-mentioned police stations and an inspection was carried out in the books of daily events and detained persons.

During the visits to the above-mentioned police stations, the NPM team did not encounter any detainees, detainees or persons deprived of their liberty, and from the inspection of the premises, it did not encounter any objects that could be used for torture or other types of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

The inspection of documentation in police stations revealed that records are maintained chronologically and in an orderly manner, allowing for a clear understanding of the treatment of detainees and their ability to exercise their rights. These rights include access to a lawyer, the ability to call a doctor, and the right to notify a third party about their detention. However, exceptions to full documentation orderliness were noted in one police station, which will be subject to intensified monitoring by the NPM team.

4.2 CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Concluding observations:

- 1. Material conditions in detention facilities are below minimum standards** - Most police stations have inadequate detention conditions with a lack of natural or artificial light, heating, clean bedding and adequate sanitary facilities.
- 2. Lack of video surveillance and call systems** - None of the police stations visited has a functional call system in the detention facilities, and most do not even have video surveillance, which increases the vulnerability of detained persons and the risk of inappropriate treatment.
- 3. Insufficient and insufficiently trained staff** - The occupancy rate in police stations is below the systematized number (40-66%), and newly recruited officers do not have adequate knowledge and skills for police work.
- 4. Absence of specialized rooms for children** - No police station has a separate room for detention and interviewing children, which is contrary to the Law on Justice for Children.
- 5. Insufficient vehicle fleet and equipment** - Lack of vehicles, especially emergency vehicles and vehicles for transporting detainees, as well as outdated uniforms and equipment.
- 6. Failure to respect medical confidentiality** - A police officer is always present during medical examinations of detainees, which is contrary to international standards.
- 7. Lack of budget for food for detainees** - Most police stations do not have funds to provide food for detainees, which violates the right to dignified treatment.
- 8. Lack of specialized training** - Regular specialized training is rare, especially for dealing

with vulnerable categories of persons.

- 9. Insufficient number of implemented recommendations** - Out of 26 analyzed recommendations, only 8 have been fully implemented, 2 have been partially implemented, and 16 have not been implemented at all.
- 10. Lack of systematic approach to problems** - Most problems have been repeated over the years and in different police stations, which indicates a lack of a systematic approach to solving them.

Key Recommendations:

- 1. Immediately to improve the material conditions in the detention facilities** – to renovate the detention facilities in order to meet the minimum standards, ensuring adequate lighting, heating, clean bedding, and access to proper sanitation.
- 2. To install paging and video surveillance systems** – to implement functional paging and video surveillance in all detention facilities, enabling active monitoring by on-duty officers.
- 3. To increase the police personnel and enhance training** – to fill vacant positions and improve the quality of both basic and ongoing training, especially for newly recruited officers.
- 4. To provide special rooms for the children** – to adapt dedicated spaces for detaining and interviewing children in line with the Law on Children's Justice.
- 5. To renew the vehicle fleet and equipment** – to acquire new vehicles, particularly emergency transport and vehicles for detainees, along with suitable uniforms and equipment for officers.
- 6. To ensure medical confidentiality** – to conduct medical examinations of detainees without the presence of police officers, unless explicitly requested by a doctor for security reasons.
- 7. To allocate a budget for detainee food** – to ensure that police stations have appropriate budgets to provide meals for detainees held for more than six hours.
- 8. To organize regular specialized training** – to implement continuous training programs, particularly for handling vulnerable groups such as children, victims of domestic violence, and persons with mental disabilities.
- 9. To develop annual plans for recommendation implementation** – The Ministry of Internal Affairs should establish annual action plans with clear deadlines and designated responsible personnel.
- 10. To enhance the institutional coordination** – to strengthen the collaboration between the police stations, social work centers, health institutions, and other relevant entities with aim to uphold detainees' rights

5

DETENTION AND ACCOMMODATION OF MIGRANTS/ALIENS AND ASYLUM SEEKERS

Since the beginning of the migrant crisis in 2015 until today, the Ombudsman, as the National Preventive Mechanism, has paid particular attention and continuously monitored the treatment of migrants, foreigners and asylum seekers in the places where they are accommodated and detained. These persons are in a position of particular vulnerability, given that they are outside their countries of origin or nationality and are not familiar with the legal context and language in the country where they are. Many of them have experienced long and traumatic experiences during their travels, and some in their countries of origin, which they left for fear of persecution, serious human rights violations or conflict.

As the National Preventive Mechanism, the Ombudsman regularly monitors the treatment of migrants, asylum seekers, and refugees in the Republic of North Macedonia to identify potential risks of cruel or inhuman treatment. North Macedonia has extensive experience with mixed migration flows along the Western Balkan routes, where migrants face various legal, social, and security challenges, including human trafficking, exploitation, and violence. In 2024, the NPM team conducted four thematic visits to locations where foreigners and asylum seekers are accommodated or detained. These visits aimed to assess the mental health and psychosocial needs of individuals on the move, including irregular migrants, asylum seekers, and refugees residing in the country. The facilities visited included the Temporary Transit Center "Tabanovce", the Temporary Transit Center "Vinojug", the Reception Center for Foreigners in Gazi Baba, and the Center for Asylum Seekers in Vizbegovo.

A large number of studies show a high vulnerability of these people in terms of mental health, due to negative experiences that affect their ability to handle with the condition and their well-being. That is why the idea was born to conduct an analysis for the needs of which two external expert collaborators were engaged: dr.sci. Ivo Kunovski – specialist in medical psychology and prof. Stojan Bajraktarov – psychiatrist. For the needs of the analysis, a research was conducted with a combined approach of quantitative and qualitative methods, field visits

were carried out, focus groups, interviews, as well as a questionnaire for detained persons and service providers.

The results show that detained persons have a high level of mental health problems, with more pronounced symptoms of anxiety and depression among women and persons with limited access to free movement, basic needs and clear information. The recommendations include improving the services and system for the protection of migrants, asylum seekers and refugees. The analysis will be explained in detail below, along with the results and recommendations.

It should be noted that in addition to the visits, the NPM team regularly receives information from state authorities and communicates directly with representatives of domestic and international organizations regarding the treatment of migrants, foreigners and asylum seekers.

In this sense, an analysis of the mental health situation and psychosocial needs of migrants, asylum seekers and refugees settled in the Republic of North Macedonia²³.

Introductory remarks

The number of people forced to flee their countries due to conflict, violence, political instability and other risks is constantly growing. This leads to increased humanitarian needs, with a focus on the long-term health effects of this group. Europe and South-Eastern Europe face unique challenges in dealing with migrants and refugees.

Migrants usually move voluntarily for better opportunities, while refugees and asylum seekers are expelled due to threats to their safety, which limits their access to basic services. According to the UN Refugee Convention, a refugee is a person who is unable to return to their country of origin due to fear of persecution.

The term “irregular migrant” refers to people who are staying in the host country without permission, which may result from entering without documents or after the expiry of a visa. These people face limited access to rights and services. Irregular migration is the result of individual decisions and systemic barriers, and irregular migrants are exposed to exploitation and discrimination, which makes their integration difficult. Addressing these issues requires improving migration policies.

Displacement—often caused by conflict, persecution, or economic hardship—subjects individuals to significant stress, increasing their risk of developing mental health conditions such as anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder. These challenges can hinder both personal well-being and social functioning, making the mental health of migrants and refugees a crucial public health concern that demands a comprehensive and culturally sensitive approach.

Stressors in host countries, such as financial hardship, cultural integration difficulties, language barriers, fear of deportation and uncertainty about legal status, further exacerbate mental health conditions. These factors often lead to the use of ineffective coping mechanisms, such as substance abuse, which in turn further worsens quality of life.

²³ The full analysis can be found on the Ombudsman’s website - <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/Naroden-Pravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2025/Analiza%20MZ%20NPM%202024.pdf>

Cultural stigma surrounding mental health often leads individuals to express psychological distress through physical symptoms, such as pain or fatigue. Migrants and refugees, in particular, face heightened physical health challenges due to limited access to healthcare, inadequate treatment, and unhealthy living conditions. These factors significantly increase their vulnerability, further deteriorating their overall health and well-being.

Cultural stressors, such as discrimination and negative attitudes, significantly affect the mental health of migrants and refugees. Young displaced individuals, especially those subjected to discrimination, often experience isolation and reduced family support. Children without parental care are particularly vulnerable, facing higher rates of mental health challenges. While many endure negative experiences, it is important to recognize their resilience. Migrants frequently demonstrate remarkable adaptability and perseverance in overcoming difficulties. According to data, 22% of asylum seekers in Europe have accessed mental health services. Addressing mental health is crucial for successful integration and social inclusion, necessitating collaboration among professionals, local communities, and policymakers.

Due to the complexity of mental health challenges, it is recommended to develop a comprehensive approach that includes health promotion, problem prevention, and treatment of diagnosed conditions. This approach should be culturally sensitive and respect human rights, including the right to health and non-discrimination.

Health promotion and prevention play an important role in raising awareness among migrants about their rights and access to health care. To be effective, the approach should be based on an understanding of the needs and perspectives of these individuals. Furthermore, access to health care can be limited by a lack of inclusive policies and the adaptation of the health system to this population.

In prolonged crisis situations, such as mixed migration, it is essential to provide a multi-layered system of support. International guidelines for mental health services follow a hierarchical structure, starting with basic needs and safety at the practical level, followed by family and community support, psychological assistance for individuals in distress, and specialized care for those experiencing severe mental health conditions. This framework helps organize resources effectively while ensuring adherence to established standards.

In a local context, the Republic of North Macedonia has a long-standing experience with mixed migration involving people in irregular movement for various reasons, such as migrants, asylum seekers, refugees and people with specific needs. These people face legal and social risks, as well as the possibility of human trafficking and exploitation.

The number of asylum applications remains low, with only 100 submissions in 2021, rising to 168 in 2022, and reaching 206 by July 2023. The majority of applicants originate from Syria, Morocco, Afghanistan, Pakistan, and Iraq. Despite the increase in applications, the approval rate remains extremely low, with only two protections granted in 2023. According to a European Commission report, concerns have been raised regarding the detention of migrants apprehended for irregular migration, particularly when they are used as witnesses in cases against smugglers.

Objectives of analysis and method of implementation

The analysis aimed to collect data on the mental health status and psychosocial needs of people on the move, including irregular migrants, asylum seekers, and refugees residing in the Republic of North Macedonia. The findings provide evidence-based guidance for the development of health, social, educational, and economic policies and initiatives designed to enhance the mental health and overall well-being of this vulnerable population.

For the purposes of the analysis, a research was conducted with a combined approach of quantitative and qualitative methods. Four field visits were carried out, during which direct contact was made with detainees and service providers. Data were collected to assess the attitudes of detainees and service providers, the quality of services delivered, as well as the current needs, advantages and challenges related to the mental health and well-being of these persons. Initially, the information about the research was shared with the participants – detainees and service providers. They were informed about the objectives of the research and the procedure, after which verbal consent was requested before starting the data collection.

Participants provided sociodemographic data, including gender, age, education, and length of stay. They also shared their satisfaction with services, food, accommodation, safety, access to information, freedom of movement, and family contact. Service providers responded to questions regarding their communication with detainees, the availability of their services, and their coordination with external agencies. The mental state of participants was assessed using the Patient Health Questionnaire (PHQ-4), which measures anxiety and depression. The scaling helped determine symptom severity, and the internal consistency of the results was high ($\alpha=0.89$ for detainees, $\alpha=0.81$ for service providers).

The data were analyzed using statistical software. Variables were compared using Chi-square tests, t-tests and Spearman rho correlation tests. The results are presented in absolute numbers (**N**) and percentages (%) for attribute series, as well as mean values (**M**) and standard deviations (**SD**) for numerical series. The analyses were performed comparatively for detainees and service providers, as well as for specific categories according to demographic determinants. Statistical significance was set at $p<0.05$

The researchers adhered to local cultural values and practices while maintaining integrity and honesty in their communication with participants. They ensured data protection and conducted the research in accordance with the principle of 'do no harm.' Participants were fully informed about the study and given the option to withdraw at any time. Participation was entirely voluntary, and the results were presented anonymously.

Specific objectives of the analysis are:
1. Review of mental health and psychosocial needs;
2. Mapping of available resources and services;
3. Development of recommendations and guidelines for improving the mental health and well-being of persons of interest.

Results

Field visits were conducted to the Reception and Transit Centers (RTCs) Vinojug and Tabanovce, the Asylum Seekers Center – Vizbegovo and the Center for Foreigners – Gazi Baba. The RTCs “Vinojug” and “Tabanovce” are staffed by local authorities and additional staff hired by civil and international organizations. Entry and exit are strictly regulated by the border police. The accommodated persons have access to basic needs, health care, legal aid and activities for children and adults. The services are supported by civil and international organizations.

In the Asylum Seekers Center – Vizbegovo, services are provided by the Ministry of Labor and Social Policy, and health care and educational activities are funded by civil and international organizations. The accommodated persons can move outside for a certain time and regularly report.

In the Center for Foreigners – Gazi Baba, civil and humanitarian organizations provide legal aid and basic health care. Health care is covered by the organization, and for urgent needs, public emergency assistance is used. The center is a closed institution and the possibility of leaving the institution, including in the courtyard of the facility, is strictly limited.

Participants

The survey was attended by 57 people, of whom 30 were detainees and 27 were service providers. No significant differences were observed in the number of participants from detainees and service providers. In the PTC “Vinojug” 8 detainees and 10 service providers participated; in the PTC “Tabanovce” 12 detainees and 6 service providers; in the Center for Foreigners – Gazi Baba 6 detainees and 5 service providers; and in the Center for Asylum Seekers – Vizbegovo 4 asylum seekers and 6 service providers.

During the visit, the longest average stay was recorded at the Center for Asylum Seekers – Vizbegovo, where accommodated individuals remained for an average of 147 days (± 188), with the longest stay reaching 420 days. At the Center for Foreigners – Gazi Baba, the average stay was 32 days (± 73), with a maximum duration of 180 days. The shortest stays were observed at PTC Vinojug and Tabanovce, averaging 6 days (± 2) and 2 days (± 2), respectively. Significant differences in length of stay were noted ($F=4.492$, $p=0.011$). Of the total participants, 23 men and 7 women were among the detainees, while 8 men and 18 women represented service providers. The average age of detainees was 27 years (± 11), whereas the average age of service providers was 41 years (± 10).

Of the detainees, 8 were accommodated with their families, while 22 of them traveled and were accommodated alone. Significantly more detainees were accommodated alone than those accommodated with their families.

Of the detainees, 18 reported having completed primary or incomplete primary education, 8 reported having completed secondary education, and 4 reported having completed higher education. Significantly more detainees had primary or incomplete primary education compared to others.

On the other hand, 21 of the service providers reported having completed higher education, and 6 of them reported having completed secondary education. Significantly more service providers had higher education compared to those who had completed secondary education.

Among health problems, 18 detainees reported pain problems (e.g. headaches, stomach-aches), 6 reported physical injuries, and 1 each reported an experience with an infectious disease and dental problems. Significantly more detainees reported experiencing pain compared to other types of health problems.

Of the service providers, the majority (12 people) reported working in the field of psychosocial care. Significantly more service providers were engaged in the field of psychosocial care compared to other work positions.

Of the total number of service providers who participated, 56% reported having attended training on mental health and psychosocial support, but slightly more than those who reported not having attended such training. Similarly, more service providers (59%) were employed through a civil society or international organization, but slightly more than those employed through the public sector.

Mental health and well-being

Among **detainees**, the mean anxiety score was 3.8 (± 1.6), indicating that, on average, they experienced high levels of anxiety. The majority of detainees reported above-average anxiety levels, with significantly more individuals experiencing elevated symptoms compared to those who did not. Regarding the intensity of anxiety, most detainees exhibited mild symptoms.

In terms of depressive symptoms, the mean score for detainees was 3 (± 1.4), again indicating that on average detainees reported high levels of depression. Of the total number of detainees who participated, an equal number (50%) reported average and above-average levels of depression. Most detainees who reported above-average levels of depression had mild symptoms.

Service providers - In terms of anxiety symptoms for service providers, the mean score was 1.5 (± 1.4), indicating that on average service providers reported low levels of anxiety. Significantly more service providers reported average levels of anxiety, compared to those who reported above-average levels.

In terms of depressive symptoms, the mean score for service providers was 1.1 (± 1.4), again indicating that on average service providers reported low levels of depression. Significantly more service providers reported average levels of depression compared to those who reported above-average levels.

The above results indicate that detainees had significantly higher levels of anxiety ($t=5.790$, $p=0.000$) and depression ($t=5.137$, $p=0.000$), compared to service providers.

Risk factors

Detainees - Table 1 presents the average scores for anxiety and depression based on sociodemographic characteristics. Women exhibited significantly higher levels of anxiety ($t=-3.646$, $p=0.001$) and depression ($t=-4.106$, $p=0.000$) compared to men. No significant differences in anxiety levels were observed between detainees accommodated with family members and those who were not ($t=1.420$, $p=0.167$). However, detainees housed with family members reported significantly higher levels of depression ($t=3.830$, $p=0.001$). Regarding education level, no significant differences were found in anxiety ($F=1.352$, $p=0.279$) or depression ($F=0.106$, $p=0.956$).

	Анксиозност			Депресија		
	N	M	SD	N	M	SD
Пол						
Маж	23	3.3	1.4	23	2.5	1.1
Жена	7	5.4	1.1	7	4.6	1.3
Сместен во семејство						
Да	8	4.5	0.9	8	4.4	0.7
Не	22	3.6	1.7	22	2.5	1.3
Образование						
Нема	9	4.0	1.5	9	2.9	1.5
Основно	9	3.8	1.1	9	2.9	1.5
Средно	8	4.4	1.6	8	3.3	1.3
Високо	4	2.5	2.4	4	3.6	2.2

Table 1 - Average anxiety and depression scores by sociodemographic characteristics

For the most part, detainees were satisfied with the services, food, accommodation and the attitude of the staff, but the majority were dissatisfied with the clarity of the information shared, the possibility of free movement and the lack of social integration activities. When examining the relationship between attitudes towards the services received and mental health (Table 2), the results showed that the level of anxiety increases with dissatisfaction with food, dissatisfaction with accommodation, a feeling of poor security, unclear communication of information and restrictions on free movement. On the other hand, the level of depression increases only with restrictions on free movement.

	anxiety	depression
fulfillment referring to the services	-0.292	0.024
fulfillment referring to the food	-0.392*	-0.124
fulfillment referring to the accommodation	-0.699*	-0.314
fulfillment referring to the security	-0.422*	-0.181
shared information	-0.494*	-0.281
free movement	-0.769*	-0.460*
contact with family	-0.323	0.052
positive attitude of the staff	-0.358	-0.056
integration activities	0.296	0.034

Note * $p<0.05$

Table 2 - Display of correlations of satisfaction with services with the degree of anxiety and depression

Service providers - The results showed no significant differences in the level of anxiety ($p=0.767$) and depression ($p=0.329$) between men and women. No differences in the level of anxiety ($p=0.944$) and depression ($p=0.146$) were observed between those working through the public and civil sectors. However, significantly higher levels of anxiety were observed in those who had not attended training on mental health and psychosocial support ($t=-2.279$, $p=0.031$). No significant differences were observed in the level of anxiety ($F=0.081$, $p=0.779$) and depression ($F=0.722$, $p=0.404$) in relation to the level of education.

	anxiety			depression		
	N	M	SD	N	M	SD
gender						
man	9	1.7	2.1	9	1.6	2.0
women	18	1.4	1.0	18	0.8	0.9
type of employment						
public sector	11	1.5	1.9	11	1.5	1.8
private sector	16	1.5	1.0	16	0.8	0.9
training						
yes	15	1.0	0.9	15	0.7	0.9
no	12	2.2	1.7	12	1.5	1.7
education						
secondary	6	1.7	1.0	6	1.5	1.2
higher	21	1.5	1.5	21	0.9	1.4

Table 3 - Average anxiety and depression scores by sociodemographic characteristics

For the most part, service providers shared that they have the capabilities and conditions to successfully provide services. The only significant association that can be seen is that between the level of depression and poor capabilities and conditions to successfully coordinate services with external services (Table 4).

	anxiety	depression
communication with detainees	-0.015	0.319
accessibility of services	-0.005	0.002
coordination with external services	-0.203	-0.501*
support for persons with specific needs	-0.250	-0.170
adherence to work tasks	0.161	-0.079
access to training	-0.092	-0.369
respect for the opinion of the detainees	0.060	0.238
respect for the opinion of the service providers	-0.178	-0.106

Note * $p < 0.05$

Table 4 - Display of correlations between service provision conditions and the level of anxiety

5.1 CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Concluding observations

The results indicate that the length of stay among detained individuals varied significantly, with the shortest durations observed in Reception and Transit Centres, and the longest in the Asylum Seekers Centre – Vizbegovo. Some individuals at Vizbegovo remained in accommodation for over a year. Detainees were predominantly men with lower levels of education, many of whom had not attended school due to armed conflict. A considerable number experienced both physical pain and mental health challenges, with 83% reporting symptoms of anxiety and 50% experiencing symptoms of depression. Women and those traveling with family members exhibited higher rates of anxiety and depression.

Symptoms of mental health problems were higher among detainees compared to service providers, and service providers who participated in training had better mental health. Detainees were generally satisfied with the services, but dissatisfied with the limited opportunities for free movement and the lack of social integration activities. Free movement was particularly restricted in the Gazi Baba Center for Foreigners, which affected their well-being. Restrictions on free movement were associated with a higher risk of anxiety and depression.

The results showed the importance of improving communication and participation of detainees in the evaluation of services. This research has limitations, such as the low number of participants and the possibility of underreporting of mental health problems.

Recommendations:

Based on the qualitative and quantitative analysis, the following recommendations are proposed to enhance services and the protection system for migrants, asylum seekers, and refugees:

- 1. Strengthening cooperation** between institutions and services for health and social protection, education, government and civil society organizations, to improve the well-being of detained persons.
- 2. Strengthening capacities** for data collection and needs assessment, through continuous development and support of an integrated system for monitoring the protection system, resources and available services.
 - Strengthening the system for support, monitoring and evaluation of activities related to migrants, asylum seekers and refugees through a participatory approach, which takes into account the specific needs of different groups of this population.
 - Regularly collecting feedback from stakeholders, through surveys and focus groups, on the services received and updating the objectives and activities in accordance with the results obtained.
- 3. Strengthening the capacities of human resources in the field of health protection, who are in contact with migrants, asylum seekers and refugees.**
 - Organizing a training cycle for primary health care professionals on the identification of mental health problems in migrants, asylum seekers and refugees.
 - Continuous professional development of health care staff through peer support, mentoring and other forms of professional development.
 - Building a support network for service providers with external relevant institutions/organizations, in order to provide support to service providers in their work and in dealing with stress at the workplace.
 - Strengthening the capacities of professionals through additional training on the recognition and appropriate treatment of people with specific needs, who have intersectional vulnerability and exposure to multiple social risks
- 4. Strengthening the capacities of professionals in the social protection system, on the importance of prevention, mental health, for the promotion of social inclusion, anti-discrimination on all grounds, non-judgment, working without stigmatization and prejudice.**
- 5. Development of practice guidelines and manuals for working with migrants, asylum seekers and refugees and their dissemination to professionals employed in the health and social protection system.**
- 6. Improvement of mental health and psychosocial support services through mobile teams.**

- Introduction of mobile teams composed of multidisciplinary staff (e.g. psychiatrist, nurse, psychologist, social worker), who will regularly visit accommodation centers and provide direct access to services.
- 7. Facilitating access to services and improving social inclusion activities for detained persons, including regulating access to regular public services, access to regular education for school-age children and replacing the need for personal identification numbers with the introduction of an identification number for foreigners.**
 - Improvement of the national electronic records system "My Termin" in enabling unhindered access to health services.
 - Introduction of a new category in "My Termin" for persons on the move.
 - Creation and use of a temporary identification number for foreigners/movers who do not have a local personal identification number. This number will be valid for registering and monitoring health services, preparing medical reports and documenting the health status of migrants, asylum seekers and refugees.
 - Introduction of a module that will generate a profile upon the first visit to a health facility, with basic data such as nationality, age, gender and other demographic data.
 - Enabling access to specialist and primary health services for all persons, regardless of their legal status.
 - Creation of a digital health record, which will be available to all relevant health facilities.
 - Organization of trainings for health professionals on the use of the new functions and on the importance of documenting health data for this vulnerable group.
 - 8. Development of multilingual information guides for detained persons, which will contain information on their rights, available services, health resources and state procedures.**
 - 9. Development of information materials for specific vulnerable categories of people on the move (e.g. women, children, parents, people with disabilities) and their dissemination at locations visited by migrants, asylum seekers and refugees.**
 - 10. Facilitating access to digital communication tools, including opportunities for online simultaneous translation and online availability of cultural mediators.**
 - 11. Development of alternatives to detention and long-term detention of people on the move with particular attention to people with specific needs and vulnerable groups.**
 - 12. Enabling sustainability of services in the centers, in cooperation with public health and social service.**

Annex 1: External collaborators of the National Preventive Mechanism

1. Prof. Dr. Stojan Bajraktarov - psychiatrist
2. Ivo Kunovski - specialist in medical psychology